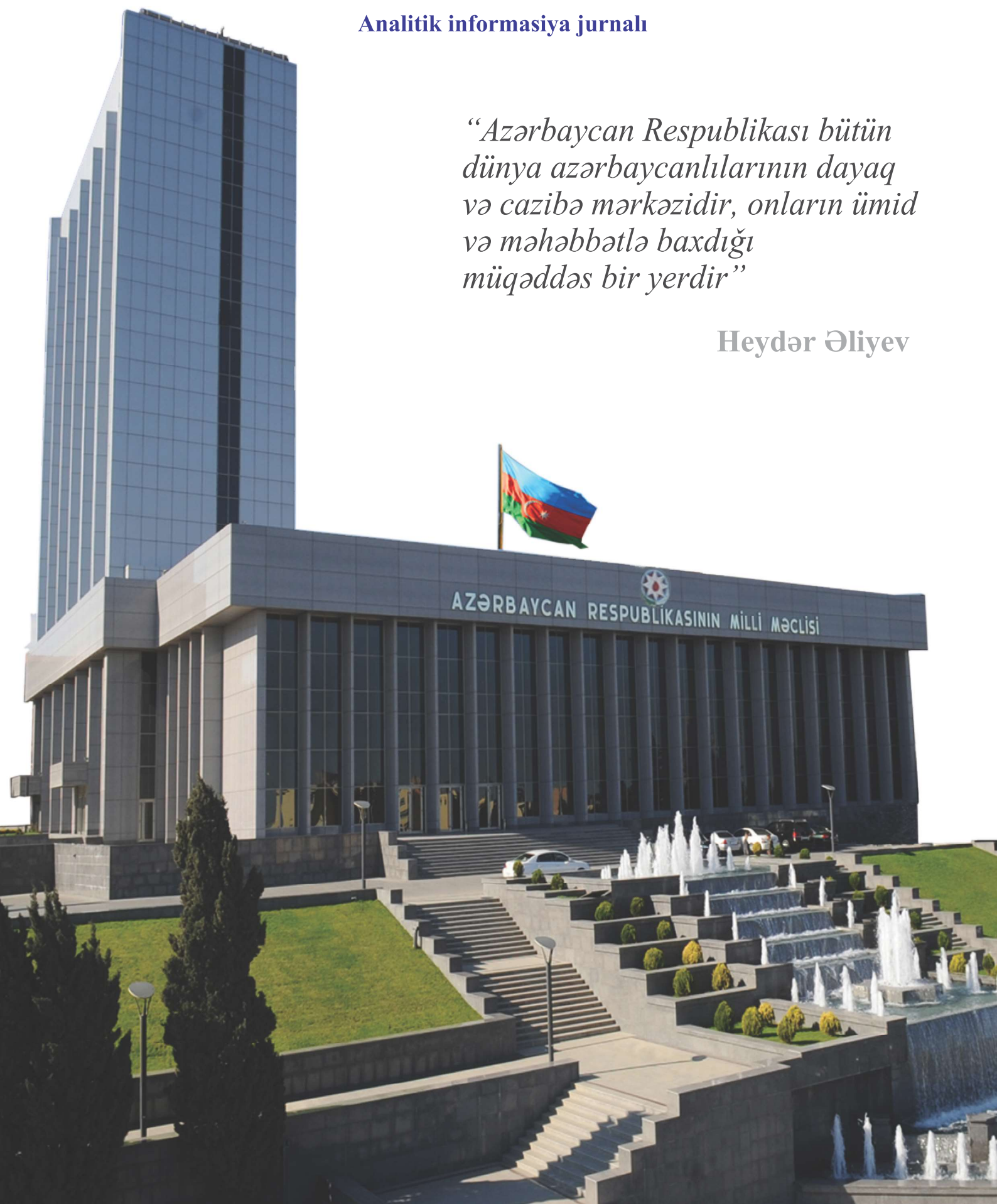

Milli Məclis

Analitik informasiya jurnalı

*“Azərbaycan Respublikası bütün
dünya azərbaycanlılarının dayaq
və cazibə mərkəzidir, onların ümid
və məhəbbətlə baxdığı
müqəddəs bir yerdir”*

Heydər Əliyev

*“Azərbaycanda
hakimiyyətin
mənbəyi xalqdır!”*

H.Əliyev

Milli Məclis

Analitik informasiya jurnalı

Təsisçi:

Azərbaycan Respublikasının
Milli Məclisi

Redaksiya şurası:

Oqtay Əsədov, Ziyafət Əsgərov,
Bahar Muradova, Valeh Ələsgərov,
Səfa Mirzəyev, Əli Hüseynov,
Ziyad Səmədzadə, Eldar İbrahimov,
Hadi Rəcəbli, Arif Rəhimzadə,
Şəmsəddin Hacıyev, Nizami
Cəfərov, Rəbiyyə Aslanova,
Səməd Seyidov, Ağacan Əliyev,
Mələhət Həsənova

Baş redaktor:

Ülviyyə Abdullayeva

Baş redaktorun müavini:

Mübariz Əsgərov

Məsul redaktor:

Aidə Əhmədova

Məsul katib:

İsmət Həmidov

Dizayn:

Vəfadar Əliyev

“Kütləvi informasiya vasitələri
haqqında” Azərbaycan
Respublikası Qanununa
müvafiq olaraq təsis edilib.

Redaksiyanın ünvanı:

Azərbaycan 1152, Bakı,
Parlament prospekti 1.
Tel: (+99 412) 510 99 07
(+99 412) 510 67 01

**Jurnal 2007-ci ilin may
ayından nəşr olunur**

Bu sayda

Xalqını irəliyə aparan lider.....	2
Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının yaradılması tarixin tələbidir	6
Milli Məclisin nümayəndə heyəti Polşa Respublikasının yaranmasının 90 illik yubileyində iştirak edib	9
NATO PA-nın 54-cü illik sessiyası	10
Parlamentarilər korrupsiyaya qarşı mübarizəyə qoşuldular	12
Rəsmi xronika	13
İnkişaf strategiyasının uğurla həyata keçirilməsinin mühüm şərti	16
Təhsilin inkişafı dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biridir	24
İpək yolu ittifaqının strategiyası	34
Azərbaycan sivilizasiyaların qovşağında	38
Sorğu	42
Müsləman Şərqi ilk parlamenti	44
Təəssürlər	46
Parlamentarizm ənənələrinin banisi	50
Bir sənədin izi ilə	53
İstiqlalımızın müqəddəs məbədi: İsmailiyyə	56
Azərbaycanın diaspor siyasəti	62
Azərbaycan həqiqətləri beynəlxalq müstəvidə araşdırılır	66
Sitatlar	70
Sosial sahədə qəbul edilən qanunlar əhalinin aztəminatlı təbəqəsinin müdafiəsinin təminatıdır	72
Fotosessiya	78
Hadi Rəcəbli: “İnsanı zəhmət və mənəviyyət ucaldır”	80
Sorğu	84
İqtisadi risklərin idarə edilməsi və qiymətləndirilməsi məsələləri ...	86
Azərbaycanın inkişaf strategiyası və işsizlik probleminin həll edilməsi	90
Azərbaycan elektron hökumət quruculuğunda regionda birincidir	94
Buzların altında yatan sərvətlər	98
Dünya parlamentləri	104
Qərribə qanunlar	106
2009-cu ilin proqnozları	108

XALQINI İRƏLİYƏ APARAN LİDER

Dünya sürətlə dəyişir, baş verən dəyişikliklər qlobal tərəqqiyə yeni pozitiv elementlər gətirməklə bərabər, təəssüf ki, həm də ümumən beynəlxalq münasibətlərin xarakterində müəyyən nizamsızlıqda özünü göstərir, münaqişəli, yaxud problemli “dövlətlər”in sayı azalmır ki, artır. BMT-nin özündə islahat aparılması zərurətindən getdikcə daha çox danışılır ki, dünya problemlərinin həll edilməsi tələblərinə cavab verə bilsin və s. Qlobal dünya nizamı həm də yeni çağırışlarla, təhlükələrlə, risklərlə, hal-hazırda isə maliyyə böhranı ilə müşayiət olunur.

Aydın Ağayev
Milli Məclis Aparatının
Analitik informasiya
şöbəsinin müdiri

Beynəlxalq şəraitin mürəkkəbləşdiyi bir zamanda dövləti idarə etmək, onun inkişafını və təhlükəsizliyini təmin etmək, rəhbərlik etdiyi xalqı irəliyə aparmaq missiyası dövlət başçısından xüsusi bacarıq və siyasi məharət tələb edir. Bu, olduqca məsuliyyətli vəzifənin yerinə yetirilməsi həm də dövlət başçısına ümumxalq dəstəyini tələb edir, çünki yalnız xalqın mütləq əksəriyyətinin dəstəyini, bununla da onun iradəsini ifadə etmək hüququnu qazanmış dövlət başçısı rəhbərlik etdiyi ölkə üçün həyati əhəmiyyətli qərarlar qəbul etmək səlahiyyətinə malik olur.

2008-ci il oktyabrın 15-də Azərbaycanda keçirilmiş prezident seçkilərində cənab İlham Əliyev xalqın mütləq əksəriyyətinin səsini qazanaraq, ikinci müddətə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildi. Müstəqil Azərbaycanın tarixində keçirilmiş ən demokratik, şəffaf və xalqın iradəsini əks etdirən bu seçkilər nəticə etibarilə cəmiyyətin bütün təbəqələrinin mənafelərini özündə ehtiva edən Heydər Əliyev siyasi kursunun davamlılığını və alternativsizliyini şərtləndirən amillərin sosial sifarişə əsaslandığını sübuta yetirdi. Bu uğuru təmin edən amillərin təhlili ölkənin bu günü və gələcək inkişafı baxımından vacibdir. Çünki qələbəni təmin etmiş amillərin praktiki təcəssümü olan işləri cənab Prezident bu gün də davam etdirir. Yeri gəlmişkən, cənab İlham Əliyevin siyasətinin təhlilinə dair standart irihəcmli məqalələrlə (onların əhəmiyyətini qətiyyənlə azaltmadan) bərabər daha çox politoloji araşdırmalar, dəyirmi masalar və elmi konfranslar keçirmək artıq günün tələbidir. Çünki cənab Prezidentin siyasətində olduqca dinamik və mütəhərrik, eyni dərəcədə

də də təmkinli taktiki manevrlər etmək bacarığı layiqincə təhlil və təbliğ olunmalıdır.

Ölkənin davamlı inkişafını təmin etmək, Azərbaycanı müasir dünyanın inkişaf etmiş güclü dövlətlərindən birinə çevirmək kimi strateji məqsəd cənab Prezidentin siyasətinin ana xəttini təşkil edir. Bu ali məqsədə nail olmaq yollarını Prezident aydın görür və bilir ki, dünya səhnəsində layiqli yer tutmaq üçün ilk növbədə ölkənin daxilində sabitlik, qayda-qanun adi həyat normasına çevrilməlidir. Bu məsələnin aktuallığını region ölkələrindəki mürəkkəb proseslərin fonunda aşkar görmək mümkündür, müqayisədə Azərbaycan doğrudan da yerləşdiyi coğrafiyada təhlükəsizlik və əmin-amanlıq faktoru kimi qəbul olunur. Bu faktor ölkənin beynəlxalq təhlükəsizliyi baxımından da danılmazdır. Axı daxilində qayda-qanun olmayan ölkə beynəlxalq təhlükəsizlik təminatına necə nail ola bilər?

Davamlı və sabit inkişafın təmin olunması ümumən bir sıra vacib sosial, iqtisadi və ictimai amillərin mütənəsisib nəzərə alınması şəraitində mümkündür. Cənab İlham Əliyevin bu istiqamətdə yürütdüyü siyasətin təhlili göstərir ki, dövlət başçısı ölkədə demokratiya və xalqın rifah halının yüksəldilməsi məsələlərinin həllində vəhdət prinsipini üstün hesab edir. Bu prinsipin mahiyyəti isə ondan ibarətdir ki, yoxsul ölkədə demokratik dövlət qurmaq çox çətindir, digər tərəfdən, möhkəm siyasi sistemin və siyasi təsisatların mövcud olmadığı şəraitdə istənilən sosial-iqtisadi uğurlar müvəqqəti olacaqdır. Məhz buna görə də Prezident tamamilə haqlı olaraq hesab edir ki, “siyasi və iqtisadi islahatlar, iqtisadi yüksəliş və demokra-

tikləşmə prosesləri bir-birini tamamlamalıdır və paralel şəkildə həyata keçirilməlidir”.

Göründüyü kimi, ölkənin davamlı inkişafı və gələcəyi üçün olduqca vacib məsələlərə Prezident İlham Əliyev sakit, düşünülmüş və təmkinli yanaşmanı vacib sayır, eyni zamanda da şahidi oluruq ki, sözü gedən məsələlərə münasibətdə səslənən tənqidi fikirlərin əsassızlığını da cənab Prezident tutarlı arqumentlərlə sübut edir. Azərbaycanda demokratikləşmə proseslərinə dair tənqidi fikirlərə “qeyri-demokratik ölkədə liberal iqtisadi islahatlara nail olmaq mümkün deyildir” cavabını verən Prezident İlham Əliyev son illərdə ölkədə həmin sahədə görülmüş və indi də davam etməkdə olan işlərə dair müvafiq beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən Azərbaycanın uğuru kimi təqdir edilən nümunələrini misal göstərir.

Prezident İlham Əliyevin siyasətində çox mühüm əhəmiyyət

kəsb edən məsələlərdən biri inkişaf etməkdə olan Azərbaycan üçün ölkənin müasir vəziyyətinə cavab verən və gələcəyinə hesablanmış ən optimal inkişaf modelinin konkret şəkildə müəyyənləşdirilməsidir. Son illərdə ayrı-ayrı bölgələrdə ümumən ölkədə görülmüş işlər məhz bu məqsədə xidmət edir və bu proses davam etməkdədir.

Neft amilinin Azərbaycanın iqtisadi yüksəlişində rolu danılmazdır və bu təbiidir. Bununla bərabər, tarixən də belə olub ki, neft hasil olunduğu ölkəyə rifahla yanaşı problemlər də gətirib, zaman dəyişsə də mahiyyət dəyişməyib. Enerji təhlükəsizliyi probleminin xüsusilə kəskinləşdiyi müasir şəraitdə düzgün neft strategiyasının hazırlanması və həyata keçirilməsi həm ölkənin inkişafı, həm də onun beynəlxalq mənafelərinin təmin olunması üçün əhəmiyyətlidir. Bu faktoru tam ciddiliklə nəzərə alan Azərbaycan hakimiyyətinin

həmin istiqamətdə həyata keçirilməkdə olan siyasətinin doğruluğunu zaman artıq sübuta yetirib. Yeri gəlmişkən, ölkənin son illərdə nail olduğu iqtisadi uğurları yalnız neft amili ilə əlaqələndirənlər səhv edirlər. Prezident İlham Əliyevin enerji siyasətinin təhlili göstərir ki, bu siyasət dövlətin balanslaşdırılmış xarici siyasətinin mahiyyəti ilə eyniyyət təşkil edir. Məlum həqiqətdir ki, neft və digər enerji resursları çoxdan beynəlxalq siyasətin alətlərindən birinə çevrilib. Azərbaycanın yerləşdiyi regionda enerji təhlükəsizliyi və enerji resurslarının Qərbdə nəqli prosesi məlum səbəblərdən əvvəlki illərə nisbətən fərqli şəraitdə baş verir. Bu yeni şəraitin yeni çətinlikləri özündə ehtiva etməsi sirr deyil və bu şəraitdə Azərbaycanın etibarlı tərəfdaş olmasını sübut etmək, əlbəttə, məharət və bacarıq tələb edir. Son bir-iki ilin hadisələrinin və xüsusən noyabrın 14-15-də Bakıda keçirilmiş Beynəlxalq Enerji Sammitinin nəticələrinin və bütövlükdə global enerji problemlərinin həlli yollarına münasibətdə Prezident İlham Əliyevin siyasətinin təhlili nəticəsində görmək olur ki, Azərbaycanın dövlət başçısının bu sahədə həyata keçirdiyi strategiya qarşıya çıxan mümkün çətinliklərdən sığortalanmağa təminat verir. Ötən illərin təcrübəsi də bunu sübut edir.

Prezident İlham Əliyevin xarici siyasəti qısa perspektivdə Ermənistan üzərində üstünlüyün əldə edilməsini və Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllini, orta və uzun perspektivdə isə Azərbaycanın regionda və daha geniş coğrafiyada güclü və nüfuzlu dövlətə çevrilməsini, onun milli təhlükəsizliyinin qorunmasını və milli maraqlarının təmin olunmasını nəzərdə tutur. Təsadüfi deyil ki, artıq Ermənistan daxilində də Azərbaycanın informasiya mübarizəsində önə keçməsi haqda fikirlər səsləndirilməkdədir.

Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsini işğal etməklə Ermənistan istədiyinə nail olduğunu hesab etməkdə yanılır. Azərbaycanın beynəlxalq arenada təbliğatını gücləndirməsi erməniləri beynəlxalq təşkilatlarda çətin durumla üz-üzə qoyur. “Azərbaycan bütün imkanlarını səfərbər edib, diplomatik, siyasi, iqtisadi, hərbi - bütün imkanlardan istifadə edib öz doğma torpaqlarını azad edəcəkdir” deyən Prezident bu ali məqsədi gerçəkləşdirmək üçün adekvat strategiya və taktika üzrə hərəkət etmək bacarığını dəfələrlə nümayiş etdirmişdir. Yeni tarixi şəraitdə Azərbaycan Qərbin siyasi, təhlükəsizlik, iqtisadi və digər qurumları ilə əməkdaşlığını genişləndirməkdədir. Lakin xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın Qərb strukturları ilə əməkdaşlığa istiqamətlənmiş xarici siyasəti ölkənin yaxın perspektivdə Avroatlantik məkana integrasiyasını bir məqsəd kimi deyil, vasitə kimi nəzər-

dən keçirir. Cənab Prezidentin xarici jurnalistlərdən birinə verdiyi müsahibəsi yuxarıdakı tezi tam təsdiqləyir: “...Biz Avropa İttifaqına integrasiya oluruq... Nəyə görə? Meyarları Avropa İttifaqına daha da yaxınlaşdırmaq üçün!... Biz sadəcə həyat meyarlarımızı və siyasi sistemimizi ən yaxşı nümunəyə çatdırmağa çalışırıq”.

Dünyada hansı proseslərin baş verməsindən asılı olmayaraq, Azərbaycan xarici siyasətində qonşu dövlətlərlə qarşılıqlı-faydalı münasibətləri daha da dərinləşdirməyi fundamental prinsiplərdən biri hesab edir və təcrübə göstərir ki, bu istiqamətdə seçilmiş strategiya və taktika özünü doğruldur. Bunu regionda baş vermiş ağır hadisələr bir daha təsdiq etdi.

Növbəti beşillik müddətə Azərbaycan Prezidenti seçilmiş cənab İlham Əliyev ölkənin sonrakı inkişaf perspektivlərini səmərəli və ən optimal sosial-iq-

tisadi modelin tam bərqərar olunması ilə bərabər, Azərbaycanda demokratik proseslərin daha da inkişaf etdirilməsində görür. Təsadüfi deyil ki, cənab Prezident seçkilərdən sonra qəbul etdiyi xarici müşahidəçilərlə görüşləri zamanı demişdir: “Artıq Azərbaycanda siyasi qüvvələr arasında münasibətlər yeni beynəlxalq standartlara cavab verən mərhələyə qədəm qoyur”. Cənab İlham Əliyevin andıcmə mərasimində 2008-ci ilin prezident seçkilərində iştirak etmiş rəqib namizədlərə və onu təbrik etmiş müxalifətə təşəkkür etməsi artıq Azərbaycanda yeni daxili ictimai-siyasi münasibətlərin yaranıdığından xəbər verir. Tam qətiyyətlə təsdiq etmək olar ki, xalqı irəliyə aparmaq bacarığını sübut etmiş cənab İlham Əliyevin bu möhtəşəm qələbəsi ilə başlanan ikinci prezidentlik dövrü Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün möhkəm təminatdır.

TÜRKDİLLİ ÖLKƏLƏRİN PARLAMENT ASSAMBLEYASININ YARADILMASI TARİXİN TƏLƏBİDİR

Nizami Cəfərov

*Millət vəkili, Milli Məclisin Mədəniyyət
məsələləri daimi komissiyasının sədri*

Türk xalqlarının etnik-mədəni, iqtisadi və siyasi həyatında tarixi bir hadisə baş verdi: bu ilin noyabr ayının 21-22-də dünya türklərinin ən böyük şəhəri olan İstanbulda türkdilli ölkələrin parlament başçıların konfransı keçirildi. Həmin konfransda Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Türkiyə respublikaları geniş nümayəndə heyəti ilə təmsil olunurdular. Azərbaycan nümayəndə heyətinin tərkibinə Milli Məclisin sədri başda olmaqla millət vəkilləri Əli Hüseynov, Rəbiyyə Aslanova, Fərhad Qəribov, Rövşən Rzayev, Rəfael Cəbraylov, Nizami İsgəndərov, mən, Milli Məclis Aparatının rəhbəri Səfa Mirzəyev, Milli Məclis rəhbərliyinin katibliyinin rəisi Səyyad Ələsgərov və digər rəsmi şəxslər daxil idilər. Konfransın işinə Azərbaycan Respublikasının Türkiyədəki səfiri Zakir Həşimov, İstanbuldakı baş konsulu Səyyad Aran da qatıldılar.

Son dərəcə yüksək əhval-ruhiyyə, qarşılıqlı etimad və fikir birliyi ilə keçən konfransı Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Köksal Topdan açdı. Qısa giriş nitqindən sonra sözü Türkiyə Prezidenti cənab Abdullah Gülə verdi. Türkdilli ölkələrin siyasi birliyinin möhkəmlənməsində parlament əlaqələrinin nə qədər mühüm rol oynayacağını, bu tipli qurumların dünya təcrübəsində artıq çoxdan mövcud olduğunu qeyd edən A.Gül parlament assambleyası yaratmaq ideyasının gerçəkləşməsində gecikmiş olduğumuzu da dilə gətirdi.

Türkdilli ölkələrin parlament başçılarından ilk söz Azərbaycan Milli Məclisinin sədri cənab Oqtay Əsədova verildi. O, geniş maraq doğuran çıxışında Ümum-millə lider Heydər Əliyevin türk xalqlarının birliyinin möhkəmləndirilməsinə böyük önəm verdiyini, Azərbaycan Prezidenti İlham

Əliyevin bu sahədəki xidmətlərini xatırlatdı və Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının yaradılmasında Azərbaycanın mövqeyini ətraflı şərh etdi. Cənab O.Əsədovdan sonra Qazaxıstan parlament başçısının müavini cənab Mühəmməd Kopeyev, Qırğızıstan parlamentinin başçısı cənab Aytıbay Taqayev çıxış etdilər. Çıxışları yekunlaşdıran cənab K.Topdan parlament birliyinin yaranmasında, ümumiyyətlə, türk xalqlarının qarşılıqlı əlaqələrinin daha da genişlənməsində türk dünyasının siyasi liderləri Heydər Əliyevin, Nursultan Nazarbayevin tarixi xidmətlərini xüsusi qeyd etdi və göstərdi ki, assambleyanın yaranması tarixi hadisədir.

İstanbulun ən möhtəşəm bir sarayında - son Osmanlı sultanlarının məqam tutub, dünyanın ən böyük imperiyalarından birinə rəhbərlik etdiyi, Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu, ilk preziden-

ti, dahi Atatürkün həyatının son illərini yaşadığı Dolmabağça sarayında keçirilən, həqiqətən, tarixi konfransda proqramdan kənara çıxaraq hər ölkədən bir, ya iki millət vəkiliyə də söz verildi. Azərbaycandan mən və Rəbiyyə Aslanova danışdıq. Etiraf edim ki, konfransın tribunasından çıxış etdiyim dəqiqələr mənim həyatımın ən həyəcanlı anlarından biri idi. Və mən illər boyu gerçəkləşməsini istədiyim bir idealın həyata keçməsinin bitib-tükənməz sevincini yaşayırdım. Fasilədə Dolmabağça sarayının həyatını dolaşa-dolaşa düşünürdüm ki, əgər mən (və ümumən bütün konfrans iştirakçıları) bu qədər sevinirəmsə, görün onda türk dünyasının birliyi uğrunda illərlə mücadilə aparmış İsmayıl bəy Qaspralının, Əli bəy Hüseynzadənin, Zəki Vəlidi Toğanın, Ziya Göyalpın, Atatürkün, Heydər Əliyevin, Turqut

Ozalın və onlarla digər türk böyüklərinin ruhu nə qədər şaddır. Və düşünürdüm ki, onların apardıqları mübarizə heç zaman nəticəsiz qala bilməzdi...

Konfransın sonunda türkdilli ölkələrin parlament rəhbərləri "Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyası haqqında Saziş" imzaladılar. Toplantının zirvəsi sayılacaq bu mərasim, doğrudan da təsirli idi. Və qarşıdakı mənzərəni seyr edənlərin göz yaşlarını saxlaması o qədər də asan deyildi.

Həcmcə böyük olmayan, cəmi 14 maddədən ibarət sazişdə assambleyanın "tarix, mədəniyyət və dil ümumiliyinə əsaslanaraq milli qanunvericiliklərin yaxınlaşdırılması və parlamentlərarası əməkdaşlığa dair digər məsələlərdə qarşılıqlı fəaliyyətin daha da sıxlaşdırılması məqsədilə" yaradıldığı göstərilir.

Hər ölkə parlamentindən 7 nəfərdən ibarət nümayəndə heyətlərindən təşkil olunacaq bu assambleya öz qərarlarını bəyanat, müraciət və tövsiyələr formasında verəcək. Quruma ölkələrin parlament başçılarından ibarət şura rəhbərlik edəcək, onun daimi fəaliyyətini isə katiblik həyata keçirəcək.

Sazişdə göstərilir ki, assambleyanın iclasları ildə bir dəfədən az olmaya-

Türkiyə Böyük Millət Məclisinin sədri Köksal Topdan parlament birliyinin yaranmasında, ümumiyyətlə, türk xalqlarının qarşılıqlı əlaqələrinin daha da genişlənməsində türk dünyasının siyasi liderləri Heydər Əliyevin, Nursultan Nazarbayevin tarixi xidmətlərini xüsusi qeyd etdi və göstərdi ki, assambleyanın yaranması tarixi hadisədir.

raq, əlifba sırası ilə hər dəfə bir ölkədə keçiriləcək. Və İstanbul konfransında qərara alındı ki, ilk iclas gələn ilin sentyabrında Bakıda olsun.

...Önemli məsələlərdən biri assambleyanın hansı dildə, yaxud dillərdə müzakirə aparacağı, qərarlar qəbul edəcəyi, ümumiyyətlə, ünsiyyətə girəcəyi idi ki, bu problem də elə İstanbul konfransında praktik olaraq həll edildi. Hər bir ölkə öz dilində danışdı, çıxışlar bütün digər dillərə tərcümə olundu. Yekun sənəd olan sa-

ziş də Azərbaycan, qazax, qırğız və türk dillərində tərtib edildi.

Məsələnin bu cür həlli (sazişin 8-ci maddəsində göstərilir ki, "Assambleyanın işçi dilləri tərəflərin dövlət dilləridir") ona görə doğrudur ki, hər bir türk xalqının dövlət dilinə hörmət edilir:

a) bir-birindən az və ya çox fərqlənən qarşılıqlı əlaqə üçün şərait (məkan) yaradılır və s;

b) ortaq ünsiyyət vasitəsinə praktik perspektiv açılır.

Müəyyən narahatlıq doğuran məsələ özbəklərlə türkmənlərin

toplantıya qatılmaması idi. Lakin konfransın səviyyəsi, assambleyanın yaradılması zərurətinin inamla təsdiqi göstərdi ki, yaxın zamanlarda bu məsələ də öz həllini tapacaq. Nəinki Özbəkistan, Türkmənistan, hətta müstəqil dövləti olmayan türk xalqları da müvafiq qaydada, beynəlxalq prinsiplərə uyğun olaraq assambleyanın işində iştirak edəcəklər.

Konfransda səslənən maraqlı təkliflərdən biri Qazaxıstan Prezidenti N.Nazarbayevə məxsus idi. Bir neçə il bundan əvvəl edilən həmin təklif Türk Dünyası Ağsaqqallar Şurasını yaratmağı nəzərdə tutur ki, konfrans bu məsələyə kifayət qədər müsbət yanaşdı...

Əlbəttə, Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının yaranması bəzilərinin iddia etdiyi-nin əksinə olaraq, nə Turan ideyasının gerçəkləşdirilməsi cəhdi, nə də türklərin özlərini dünyadan təcrid etməsi deyil; burada məqsəd qarşılıqlı əlaqələri daha da intensivləşdirmək, genişləndirmək, təbii-tarixi birliyi möhkəmləndirmək və qloballaşan dünyaya bir bütöv halında inteqrasiya olunmaqdır.

Milli Məclisin nümayəndə heyəti Polşa Respublikasının yaranmasının 90 illik yubileyində iştirak edib

Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədovun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti noyabrın 10-da Polşa Respublikasının yaranmasının 90 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlərdə iştirak etmək üçün Varşavaya səfər edib. Yubiley mərasimləri Varşavanın mərkəzində ucaldılmış “Naməlum əsgər” məzarının önünə əklillərin qoyulması ilə başlayıb. Burada Polşa Prezidenti Lex Kaçinski çıxış edərək qonaqları salamlayıb. Daha sonra o, ötən 90 ildə öz ölkəsinin keçdiyi yoldan, müasir dünyamızda demokratik dəyərlərin inkişafından və baş verən digər proseslərdən bəhs edib. Sonra “Müharibələrarası dövr. Müasirliyin siması” sərgisinin açılışı olub. Daha sonra isə Polşa Respublikasının Prezidenti və onun xanımının adından yubiley mərasimində iştirak edən nümayəndə heyətləri başçıların şəərəfinə rəsmi ziyafət verilib.

Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Polşaya səfəri çərçivəsində Polşa Senatının sədri Boqdan Boruseviçlə görüşüb. Boqdan Boruseviç Polşanın Azərbaycana xüsusi maraq göstərdiyini diqqətə çatdırıb.

Görüşdə Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və onun Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həlli yolları barədə fikir mübadiləsi aparılıb. Qafqaz regionunda, eləcə də ümumilikdə Avropada baş verən proseslər, enerji təhlükəsizliyi və digər qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər diqqət mərkəzində olub.

NATO PA-nın 54-cü illik sessiyası

2008-ci il noyabr ayının 14-18-də İspaniyanın Valensiya şəhərində NATO PA-nın növbəti 54-cü sessiyası keçirildi. Sessiyada ölkəmizi Milli Məclis sədrinin birinci müavini Ziyafət Əsgərovun rəhbərlik etdiyi parlament nümayəndə heyəti təmsil edirdi.

NATO Parlament Assambleyasının sessiyasında Rusiya-Gürcüstan münaqişəsi, Kosovo-dakı vəziyyət, Əfqanıstan və İraqa bağlı məsələlər müzakirə olundu. Sessiya çərçivəsində Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri Ziyafət Əsgərov

NATO PA-nın keçmiş prezidenti Joze Lello və yeni seçilmiş prezidenti amerikalı konqresmen Con Tanner ilə görüşdü. Görüşdə ikitərəfli əməkdaşlığın perspektivləri müzakirə olundu. Söhbət əsnasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin

rəhbəri ölkəmizin NATO PA ilə əlaqələrinə xüsusi diqqət yetirdiyini nəzərə çatdırdı.

Tədbirdə Cənubi Qafqazda, xüsusilə də Gürcüstanda baş vermiş son hadisələr və NATO ilə Rusiya arasında münasibətlər diqqət mərkəzində idi. Sessiyada iştirak edən Gürcüstan Prezidenti Mixail Saakaşvili öz çıxışında avqust hadisələri və Cənubi Osetiyada baş vermiş münaqişənin nəticələrinə dair ətraflı məlumat verdi. Çıxışlarından sonra alyansın gələcək inkişafı, eləcə də Qafqazda baş vermiş hadisələrin araşdırılması və s. məsələlər müzakirə olundu. Yekunda NATO PA "Gürcüstanla Rusiya Federasiyası arasında baş vermiş münaqişəyə dair Bəyannamə" qəbul etdi. Sənəddə Gürcüstanın hərbi alyansa qəbulu dəstəklənərək bu ilin avqust ayında baş vermiş son olaylar mənfi bir hal kimi qeyd olundu.

Bəyannamədə deyilir: "Rusiya hələ münaqişədən xeyli əvvəl Abxaziya və Cənubi Osetiya ərazisində sülhməramlı qüvvələrin sayını həddindən çox artırırdı. Avqustda gürcü

kəndlərinə hücum edən Rusiya qoşunları Gürcüstanı təxribata sürükləyiblər. Təəssüflər olsun ki, rəsmi Tiflis bu təxribatlara hərbi güc tətbiqi ilə cavab verib". NATO Parlament Assambleyası sənəddə həmçinin Abxaziya və Cənubi Osetiyanı Gürcüstanın tərkib hissəsi olaraq tanımaqda davam etdiyini, Rusiyanın da BMT Təhlükəsizlik Şurasının 15 aprel 2008-ci il tarixli qətnaməsi ilə bu faktı tanıdığını bildirir. NATO PA həmçinin alyans ölkələrini Gürcüstanın NATO-ya üzvlüklə bağlı fəaliyyət planını qəbul etməyə çağırır. Bəyannamədə Gürcüstanın Rusiya ilə münasibətdə dağılmış infrastrukturunu bərpa etmək üçün alyans üzvlərindən yardım göstərilməsi də xahiş olunur. Eyni zamanda Parlament Assambleyası NATO-nun Gürcüstana tamhüquqlu üzvlük vəd edən Buxarest Sammitinin qərarlarına sadıq olduğunu bəyan edir.

Sessiyada NATO Parlament Assambleyası Rusiya ilə gələcək münasibətlərə dair 371 sayılı qətnamə də qəbul etdi. Qətnamədə alyansın Rusiya ilə münasibətlərinin prinsipləri öz əksini tapıb. Sənəddə bildirilir ki, NATO Rusiya ilə birgə terrorizmə qarşı mübarizədə, Əfqanıstanda sabitliyin bərqərar olunmasında, kütləvi qırğın silahlarının yayılmasının qarşısının alınmasında və İranın nüvə proqramı məsələlərində əməkdaşlığa hazırdır.

Ümumiyyətlə, sessiyanın işində 5 qətnamə və 1 bəyannamə qəbul edildi. Bunlar "Əfqanıstanda iqtisadi yenidənqurma", NATO-nun "Kosovoda irəliyə doğru" başlığı ilə davam edən əməliyyatları, "Enerji və təhlükəsizlik məsələləri", NATO-Rusiya münasibətlərinin gələcəyinə dair qətnamələri və Gürcüstan-Rusiya münaqişəsinə dair bəyannamədir.

Yekun olaraq 2008-ci ilin may

ayında Berlində keçirilən yaz sessiyasında müzakirəyə çıxarılmış məsələlərə alyansın komitələrində bir daha baxılıb və qəbul edilib. Komitələrin işində fəal iştirak edən Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvləri ölkəmizin mövqeyi ilə bağlı məsələləri xarici parlamentarilərin diqqətinə çatdırıblar. Komitələrdə Xəzərin enerji resurslarının dünya bazarlarına nəql edilməsi və ixrac kəmərlərinin təhlükəsizliyinin təmin olunması maraq doğuran məsələlər sırasında olub. Nümayəndə heyətinin rəhbəri Ziyafət Əsgərov və millət vəkili Siyavuş Novruzov, Mələhət İbrahimqızı, Qüdrət Həsənzadə, Tahir Süleymanov bu baxımdan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tezliklə beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilməsi prinsipləri əsasında həll edilməsinin son dərəcə vacibliyini önə çəkiblər.

PARLAMENTARILƏR KORRUPSIYAYA QARŞI MÜBARİZƏYƏ QOŞULDULAR

Milli Məclisin deputatları ilk dəfə olaraq Parlamentarilərin Korruptsiya Əleyhinə Qlobal Təşkilatının iclasına qatıldılar

Noyabrın 16-dan 20-dək Küveytdə Parlamentarilərin Korruptsiya Əleyhinə Qlobal Təşkilatının (GOPAC-ın) növbəti iclası keçirildi. Həmin iclasda ilk dəfə olaraq Azərbaycan parlamentinin üzvləri iştirak etdilər. Qeyd edək ki, GOPAC 2002-ci ildə Kanadanın paytaxtı Ottava şəhərində eyni adlı konfrans çərçivəsində yaradılıb və bu gün ətrafında 60 ölkədən 170 parlament üzvünü birləşdirir. GOPAC Kanadanın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi, ABŞ Dövlət Departamentinin Orta Şərq Əməkdaşlıq Təşəbbüsü, ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi, Dünya Bankı və digər təşkilatlar tərəfindən təsis edilmişdir.

Parlamentarilərin Korruptsiya Əleyhinə Qlobal Təşkilatının iclası yekunda 4 qətnamə qəbul etdi:

- Çirkli pulların yuyulması əleyhinə,
- Parlamentarilərin toxunulmazlığı haqqında,
- Parlament sistemindəki bəzi çatışmazlıqlar haqqında,
- Korruptsiya əleyhinə fəaliyyətdə cəmiyyətin iştirakı haqqında.

Regional və yerli bölmələrə malik GOPAC-ın əsas vəzifəsi korruptsiya əleyhinə qlobal səviyyədə mübarizə aparmaq, bu sahədə yerli qanunvericilik sistemini təkmilləşdirmək və parlamentlərarası təcrübə mübadiləsi təşkil etməkdir. İlk dəfə bu tədbirə qoşulan Azərbaycan nümayəndə heyətinin tərkibinə Milli Məclisin deputatları Əli Hüseynov, Çingiz Əsədullayev və Fuad Muradov daxil idi. Azərbaycan nümayəndə heyətinin bu təşkilatın tədbirinə qatılmaqda bir neçə əsas məqsədi vardı:

- GOPAC-ın Azərbaycanda regional və milli bölmələrinin açılması;

- GOPAC şəbəkəsinə qoşularaq digər beynəlxalq təşkilatlarla intensiv olaraq beynəlxalq layihələr həyata keçirmək;

- fikir mübadiləsi aparmaq, təcrübəni bölüşmək, birgə real layihələr həyata keçirmək və s.

Nümayəndə heyətinin rəhbəri Milli Məclisin Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu məsələləri daimi komissiyasının sədri Əli Hüseynov iclasda çıxış edərək Azərbaycanda korruptsiya əleyhinə görülən işlər haqqında məlumat verdi. Tədbir çərçivəsində millət vəkilləri Əli Hüseynov və Çingiz Əsədullayev Azərbaycanda gedən sürətli iqtisadi inkişaf haqqında dolğun məlumat təqdim etdilər, deputat Fuad Muradov isə ölkə gəncləri və QHT-lərin fəaliyyəti haqqında danışdı.

Eyni zamanda Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri

Əli Hüseynovun təşəbbüsü ilə bir neçə vacib görüş keçirildi. Bunların sırasında GOPAC-ın yaranmasının təşəbbüskarı və fəxri prezidenti cənab Con Villiamsla keçirilən görüş xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Görüş zamanı Con Villiamsa Azərbaycanda gedən proseslərlə bağlı geniş məlumat verildi və Azərbaycanın bu gün regionda lider dövlət olaraq korruptsiya ilə mübarizədə böyük təcrübəyə malik olduğu vurğulandı. GOPAC-ın əhəmiyyətini nəzərə alaraq təşkilatın ölkəmizdə regional və milli bölmələrinin açılması müzakirə olundu. Cənab Villiams da öz növbəsində Azərbaycanda gedən prosesləri və sürətli inkişafı nəzərə alaraq bu fikri dəstəklədiyini bildirdi.

Digər görüşlərdən biri də GOPAC katibliyinin rəhbəri xanım Meqan Kampbellə keçirildi. Görüşdə yaxın və uzunmüddətli fəaliyyət planı müzakirə olundu.

Növbəti görüş təşkilatın yeni seçilmiş prezidenti (tədbir zamanı vitse-prezident) Dr. Nasr Əlsani ilə keçirildi. Görüş zamanı Dr. Nasr Əlsani Küveyt təcrübəsindən, təşkilatın uzunmüddətli planlarından danışdı və eyni zamanda Azərbaycanı yaxşı tanıdığı üçün nümayəndə heyətimizin təşəbbüslərini dəstəklədiyini vurğuladı. Ümumilikdə Azərbaycan nümayəndə heyətinin səfər zamanı keçirdiyi görüşlər faydalı və səmərəli oldu.

Rəsmi xronika

Noyabrın 6-da Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Türkiyə Respublikasının Baş Qərargah reisi, ordu generalı İlker Başbuğu qəbul edib. Söhbət zamanı parlament sədri bildirib ki, Azərbaycanı narahat edən əsas məsələ Dağlıq Qarabağ münaqişəsidir. Qonaq Türkiyənin həmişə Azərbaycanın yanında olduğunu, bundan sonra da qarşıya çıxan problemlərin həllində öz köməyini əsirgəməyəcəyini bildirib. General ölkəsinin BMT Təhlükəsizlik Şurasına üzv seçilməsində Azərbaycanın dəstəyini yüksək dəyərləndirərək Dağlıq Qarabağ probleminin beynəlxalq hüquq normaları əsasında tezliklə həllinə öz inamını ifadə edib.

Noyabrın 11-də Milli Məclis sədrinin birinci müavini Ziyafət Əsgərov Çinin Sintszyan - Uyğur Muxtar Respublikası Xalq Siyasi Məşvərət Şurasının sədri Aysxaydi Krimubayın rəhbərliyi ilə ölkəmizdə səfərdə olan nümayəndə heyəti ilə görüşüb. Vitse-spiker parlamentlərarası əlaqələrin inkişafından danışıraq Milli Məclisdə Azərbaycan-Çin dostluq qrupunun fəaliyyət göstərdiyini nəzərə çatdırıb. Nümayəndə heyətinin rəhbəri Aysxaydi Krimubay Azərbaycana səfərinin məqsədinin

ölkələrimiz arasında münasibətlərin daha da dərinləşməsinə, iqtisadi-ticarət dövriyyəsinin artırılmasına dair fikir mübadiləsi aparmaq olduğunu vurğulayıb. O, Çinin, eləcə də onun ayrı-ayrı muxtar vilayətlərinin Azərbaycanla əlaqələrin inkişafında maraqlı olduğundan söz açıb.

Noyabrın 17-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Azərbaycan-Türkiyə Tarixi Araşdırmalar Fondunun (ATAF) nümayəndə heyətini qəbul edib. Görüşdə çıxış edən parlament sədri dövlət başçılarının siyasi iradəsi nəticəsində dostluğumuzun əbədi səciyyə kəsb etdiyini vurğulayaraq bildirib ki, xalqlarımızın tarixində ortaq məsələlərin müəyyənləşdirilməsində ATAF-ın fəaliyyəti təqdirəlayiqdir. Spiker qeyd edib ki, taleyüklü məsələlərin həllində Azərbaycan və türk diasporalarının həmrəyliyi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki bizim dostumuz da birdir, düşmənimiz də. Sonra çıxış edən ATAF Himayəçilər Şurası sədrinin müavini Ahmet Erentok bildirib ki, qeyri-hökumət təşkilatı kimi yaradılan fond tarixi həqiqətlərin araşdırılmasında, uydurma erməni soyqırımını ideyasının ifşasında əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

Noyabrın 19-da Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Yunanıstanın ATƏT-dəki daimi nümayəndəsi səfir Mara Marinakinin rəhbərliyi ilə Yunanıstan nümayəndə heyəti ilə görüşüb.

Görüş zamanı Milli Məclisin sədri əməkdaşlığımızın daha da dərinləşməsində dövlət başçılarının siyasi iradəsinin və qarşılıqlı səfərlərin mühüm rol oynadığını vurğulayıb. Parlament sədri nəzərə çatdırıb ki, Azərbaycan Avroatlantik strukturlara inteqrasiya sahəsində Yunanıstanın dəstəyinə böyük önəm verir. Söhbətdə sədr bildirib ki, ölkəmiz Avropanın enerji təhlükəsizliyinin möhkəmlənməsinə öz layiqli töhfəsini verməkdədir, lakin Dağlıq Qarabağ münaqişəsi bölgənin iqtisadi dirçəlişinə və global layihələrin reallaşmasına maneçilik törədir. Minsk qrupunun bəzi həmsədrlərinin məsuliyyətsiz bəyanatlarından narahatlığını bildiren parlament sədri bu cür bəyanatların problemin həllinə xidmət etmədiyini vurğulayıb. Milli Məclisin sədri ümidvar olduğunu bildirib ki, yaxın vaxtlarda Minsk qrupuna həmsədrlik edəcək Yunanıstan məsələyə obyektiv yanaşacaq, problemin ölkələrin ərazi bütövlüyü çərçivəsində, beynəlxalq hüquq normalarına uyğun, əda-

lətli həlli üçün söylərini əsirgəməyəcək. Öz növbəsində xarici qonaq ölkəsinin regional münaqişələrin həllində dövlətlərin ərazi bütövlüyü prinsipinə böyük önəm verdiyini qeyd edib.

Noyabrın 26-da Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov ABŞ-ın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyinin (USAİD) rəhbəri xanım Henrietta Forun başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib. Sədr USAİD tərəfindən maliyyələşdirilən texniki yardım layihəsini yüksək dəyərləndirib. Spiker bu layihə çərçivəsində ölkə başçısının dəstəyi ilə Milli Məclisin deputat köməkçiləri institutunun yaradılmasını Azərbaycanın müasir parlamentarizm tarixində önəmli hadisə adlandırır və qeyd edib ki, Avropa İttifaqına üzv ölkələrin parlamentləri ilə gələcəkdə bu tipli layihələrin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulub.

Öz növbəsində xanım Henrietta For Azərbaycan parlamentində görülən işlərdən məmnun olduğunu xüsusi vurğulayıb. O, USAİD-in dəstəyi ilə həyata keçirilən layihələr barədə Milli Məclisin sədrinə ətraflı məlumat verib və bildirib ki, gələcəkdə də bu sahədə əməkdaşlıq davam etdiriləcəkdir.

Dekabrın 1-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Əfqanıstan İslam Respublikası Milli Assambleyasının sədri Yunis Qanuninin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib. Sədr Əfqanıstanda yeni hökumət formalaşdıqdan sonra əməkdaşlığımızın yüksələn xətlə inkişaf etdiyini bildirib. Azərbaycan sülhməramlıları Əfqanıstanda siyasi sabitliyin bərqərar olunmasında yaxın-

dan iştirak edirlər. 2008-ci ilin oktyabrında isə ölkə başçısının təşəbbüsü ilə Milli Məclis Əfqanıstandakı sülhməramlıların sayını iki dəfə artırır.

Söhbətdə sədr təəssüflə qeyd edib ki, bugünədək ölkələrimiz arasında cəmi bir sənəd imzalanıb. Görüşdə vurğulanı ki, BMT, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, İslam Konfransı Təşkilatı çərçivəsində nümayəndə heyətlərimiz faydalı əməkdaşlıq edirlər. Münasibətlərin inkişafında parlamentlərin rolunu yüksək qiymətləndirən sədr Azərbaycan parlamentində Əfqanıstanla dostluq qrupunun yaradılmasının nəzərdə tutulduğunu bildirib.

Əfqanıstan rəsmisi ölkəsinin Azərbaycanla əlaqələrin inkişafında mədəni, tarixi yaxınlığın və xalqlarımız arasında mövcud olan qədim ənənələrin mühüm rol oynadığını vurğulayıb.

Söhbətdə parlamentlərarası əlaqələrin gələcək inkişaf perspektivləri, regional münaqişələrin həlli yolları və tərəfləri maraqlandıran digər məsələlər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılıb.

Dekabrın 1-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov və Türkiyə Respublikasının xarici işlər naziri Əli Babacan arasında görüş keçirilib. Görüşdə Milli Məclisin sədri Türkiyənin xarici işlər nazirinin ölkəmizə ilk rəsmi səfərinin qarşılıqlı maraq doğuran məsələlərin müzakirəsi üçün yaxşı imkan yaratdığını bildirib. O, Əsədov bu yaxınlarda İstanbulda Türkdillli Ölkələrin Parlament Assambleyasının yaradılmasını yüksək qiymətləndirib. Türkiyə tərəfindən "Qafqazda Sabitlik və Əməkdaşlıq Platforması" təşəbbüsündən söz açan spiker Azərbaycanın ən ağır problemi olan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həl-

lində qardaş Türkiyənin bundan sonra da öz söylərini əsirgəməyəcəyinə inamını qeyd edib.

Öz növbəsində qonaq bildirib ki, səfərinin məqsədi iki dost ölkə arasında əməkdaşlığın gələcək inkişaf perspektivləri barədə fikir mübadiləsi aparmaq, regiondakı ictimai-siyasi vəziyyətlə yaxından tanış olmaqdır. Görüşdə tərəfləri maraqlandıran digər məsələlər barəsində fikir mübadiləsi aparılıb.

Dekabrın 1-də Avropa İttifaqının ölkəmizdə həyata keçirdiyi "Milli Məclisə dəstək" adlı Tvinninq layihəsi üzrə ikgünlük seminara start verilib. Həmin gün "Hyatt Recency" otelində başlanan tədbirdə Milli Məclis Aparatının rəhbəri Səfa Mirzəyev, Milli Məclis sədrinin köməkçisi Ruslan İsmayilov çıxış edərək layihə barədə fikirlərini söyləyiblər.

Dekabrın 2-də öz işini parlamentdə davam etdirən seminarla bolqarıstanlı ekspert Georgi Stoimenov çıxış edərək tədbirin məqsədinin milli qanunvericilikdəki hüquqi terminlərin Avropa qanunvericiliyindəki hüquqi terminlərə uyğunlaşdırılması, eyni zamanda, bu istiqamətdə xüsusi lüğətin hazırlanması olduğunu bildirib. Yığıncaqda məruzəçi Avropa qanunvericiliyinin mahiyyətini milli qanunvericiliyə transkripsiya etməyin çox uğurlu olacağına əminliyini bildirib.

Dekabrın 2-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Avropa Şurasının Baş katibi Teri Devisi qəbul edib. Milli Məclisin sədri Teri Devisin Avropa Şurasında fəaliyyət göstərdiyi dövrdə müxtəlif məsələlərin müzakirəsində ədalətli mövqeyi və hadisələrə obyektiv münasibəti ilə seçildiyini qeyd edib. Azərbaycanın ən ağır yeri olan Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi və problemin həlli ilə əlaqədar məruzəçi kimi onun tutduğu prinsipial mövqeyin Azərbaycan ictimaiyyəti tərəfindən yüksək qiymətləndirildiyini bildirib.

Səmimi qəbul üçün minnətdarlıq edən Teri Devis Azərbaycan mədəniyyətinə və tarixinə böyük maraq göstərdiyini vurğulayıb. Xarici qonaq Azərbaycanın müxtəlif sahələrdə əldə etdiyi nailiyyətlərin onun bölgədəki nüfuzunu günbəgün artırdığını qeyd edib.

Dekabrın 2-də Milli Məclisdə mətbuat konfransı olub. Konfransda noyabrın 26-dan 30-dək İspaniyanın paytaxtı Madriddə keçirilən Avropa Şurası Parlament Assambleyasının büro və daimi Komitə iclasları barədə jurnalistlərə məlumat verilib. AŞ PA-dakı Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri, Milli Məclisin Beynəlxalq münasibətlər və parlamentlərarası əlaqələr daimi komissiyasının sədri Səməd Seyidov məlumat verərək bildirib ki, 47 ölkənin nümayəndələrinin iştirak etdiyi toplantıda Azərbaycanda keçirilmiş prezident seçkiləri ilə bağlı müzakirələr aparılıb. Mövzu ilə bağlı Andreas Herkelin məruzəsindən sonra 15 nəfərədək xarici nümayəndə çıxış edərək Azərbaycanda keçirilmiş prezident seçkilərinin demokratik prinsiplərə uyğunluğunu, Avropa Şurasının standartlarına cavab verdiyini və xeyli irəliləyişlərin əldə olunduğunu qeyd ediblər.

Mətbuat konfransında Səməd Seyidov jurnalistlərin suallarını cavablandırıb.

Dekabrın 4-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Türkiyə Respublikasının Dövlət naziri Kürşad Tüzmenin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul edib. Ölkələrimiz arasında mövcud olan dostluq və tərəfdaşlıq münasibətlərindən söz açan Milli Məclis sədri bu münasibətlərin möhkəmlənməsində dövlət başçılarının siyasi iradəsinin mühüm rolunu vurğulayıb. Söhbətdə O.Əsədov Türkiyə İş Adamları Birliyinin Bakıda keçirilmiş toplantısını yüksək dəyərləndirərək siyasi, iqtisadi, mədəni sahələrdə əməkdaşlığımızdan məmnun olduğunu ifadə edib. Cənab sədr qeyd edib ki, bu yaxınlarda İstanbulda Türkdilli Ölkələrin Parlament Assambleyasının yaradılması ümumi mənafelər baxımından çox mühüm addımdır.

Öz növbəsində qonaq bildirib ki, Azərbaycanın müxtəlif sahələrində əldə etdiyi nailiyyətlər Türkiyəni çox sevindirir. Bu gün sürətlə inkişaf edən Azərbaycan dünyanı bürümüş iqtisadi böhran fonunda çox dayanıqlı və investisiya üçün cəlbedici ölkə kimi seçiyələndirilir.

Dekabrın 4-də Milli Məclisin sədr müavini Bahar Muradova ölkəmizdə

səfərdə olan Türkiyə parlamentinin deputatları ilə görüşüb. Vitse-spiker türkiyəli millət vəkili Azərbaçan parlamentinin fəaliyyəti, qanunvericilik bazası, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi prosesindəki mövcud vəziyyət barədə məlumatlandırıb. Görüşdə iştirak edən Milli Məclisin İnsan hüquqları daimi komissiyasının sədri Rəbiyyə Aslanova və deputat Məlahət İbrahimqızı çıxış edərək qarşılıqlı əməkdaşlıq barədə öz fikirlərini açıqlayıblar.

Türkiyə parlamentinin deputatı Şenol Ball Ulu öndər, Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin "Bir millət, iki dövlət!" deyimini Türkiyədə dillər əzbəri olduğunu qeyd edib.

Dekabrın 16-da Milli Məclis sədrinin birinci müavini, Təhlükəsizlik və müdafiə məsələləri daimi komissiyasının sədri Ziyafət Əsgərov ölkəmizdə səfərdə olan NATO Baş Katibinin müavini Klaudio Bizonyeronun başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti ilə görüşüb. Azərbaycanın NATO ilə əməkdaşlığa xüsusi önəm verdiyini deyən Ziyafət Əsgərov ölkəmizdə həyata keçirilən islahatlar, Avratlantik məkana integrasiya prosesi barədə qonağa ətraflı məlumat verib. Görüşdə bildirilib ki, Azərbaycan NATO ilə "Sülh naminə tərəfdaşlıq" proqramı çərçivəsində sıx əməkdaşlığı davam etdirir.

Xarici qonaq NATO-nun da Azərbaycanla münasibətlərə böyük önəm

verdiyini və bu münasibətlərin inkişafında parlamentlərin rolunu xüsusi qeyd edib. Görüşdə qarşılıqlı əməkdaşlıq və tərəfləri maraqlandıran digər məsələlər ətrafında geniş fikir mübadiləsi aparılıb.

Dekabrın 17-də Milli Məclisin sədri Oqtay Əsədov Əfqanıstan İslam Respublikasının xarici işlər naziri Rangin Datfar Spantanı qəbul edib.

Görüşdə Milli Məclisin sədri qeyd edib ki, son dövrdə əlaqələrimiz intensiv xarakter alıb. Sədr bildirib ki, Azərbaycan sülhməramlıları 2002-ci ildən Əfqanıstanda siyasi sabitliyin bərqərar olmasında yaxından iştirak edirlər. Bu günlərdə Milli Məclisin müvafiq qanuna etdiyi dəyişikliklə Əfqanıstanda Azərbaycan sülhməramlılarının sayının iki dəfə artırılması nəzərdə tutulur.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə toxunan Milli Məclis sədri müxtəlif beynəlxalq qurumlar çərçivəsində Əfqanıstanın ölkəmizin ərazi bütövlüyünü dəstəkləməsini yüksək dəyərləndirib. Beynəlxalq birliyin səyi nəticəsində problemin tezliklə öz məntiqi həllini tapacağına inamını bildirib.

Öz növbəsində qonaq qeyd edib ki, parlamentlər səviyyəsində əməkdaşlığın inkişafı təqdirləyicidir. Sözsüz ki, bu sahədə əldə edilən uğurlar dövlətlərarası münasibətlərdə iqtisadi, mədəni və humanitar sahələrə də öz təsirini göstərəcəkdir.

İNKİŞAF STRATEGİYASININ UĞURLA HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN MÜHÜM ŞƏRTİ

Akademik Ziyad Səmədzadə

*Milli Məclisin İqtisadi siyasət
daimi komissiyasının sədri*

Milli Məclis tərəfindən qəbul edilən 2009-cu ilin dövlət büdcəsini ekspertlərin inkişaf büdcəsi adlandırmaları həqiqətən reallığa söykənir. Qeyd etmək istərdim ki, 2009-cu ilin dövlət büdcəsi zərfi yüksək səviyyədə hazırlanmış, qanunvericiliklə müəyyən olunmuş müddətdə Milli Məclisə təqdim edilmişdir ki, bu da ölkənin ali maliyyə sənədinin ətraflı, professional səviyyədə müzakirəsi, ölkəmizin perspektiv inkişafına xidmət edən konstruktiv təkliflərin verilməsi üçün əlverişli şərait yaratdı.

Respublikanın dövlət büdcəsinin formalaşmasında neft amili mühüm rol oynayır. Bu gün bütün dünyada tüğyan edən maliyyə böhranı, neftin qiymətinin qısa zaman kəsiyində dəyişməsi, əlbəttə, iqtisadiyyat üçün problemlər yaradır. Büdcə hazırlanarkən təbii ki, dünya iqtisadiyyatında baş verən proseslər diqqətlə təhlil olunmuş, onların Azərbaycan iqtisadiyyatına bu və ya digər dərəcədə təsiri araşdırılmışdır. Biz dünyada baş verən prosesləri daim izləməliyik ki, düzgün nəticələr çıxaraq. Son 10 ildə neftin qiyməti o qədər sürətlə qalxıb-enib ki, burada hansısa bir qanunauyğunluqdan danışmaq çox çətindir.

Qeyd edək ki, son 7 ildə neftin qiymətinin dəyişməsi meyli bizim üçün çox uğurlu olmuşdur. 2002-ci ildə 25,1 dollar olan neftin qiyməti 2007-ci ildə 71, 2008-ci ildə isə orta hesabla 100 dol-

ları ötmüşdür. 2009-cu il büdcəsinin proqnozlarında onun qiyməti yenə də 70 dollar müəyyən edilmişdir ki, bu da hesab edirəm ki, düzgün, düşünülmüş addımdır. Bizim kifayət qədər valyuta ehtiyatımız var ki, pessimist proqnozlar etməyək, nəzərdə tutulmuş iqtisadi və sosial proqramları reallaşdıraq.

Məlum olduğu kimi, 1999-cu ildə Neft Fondu yaradılmışdır. Neft satışından əldə etdiyimiz vəsaitlər həmin fondada cəmlənir. Əgər Neft Fondumuz olmasaydı, məcbur olacaqdıq ki, xərcləri azaldaq, bununla da inkişafımızı ləngidək. Bu əsla düz olmazdı. Təbii ki, dünyada neftin qiymətinin dəyişməsi eyni zamanda qarşıya yeni vəzifələr qoyur, qeyri-neft gəlirlərinin daha sürətlə artırılması üçün imkanların reallaşmasını zəruri edir. Bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, neftin qiyməti 50, 60 dol-

lara düşdüyü halda belə biz müəyyən edilmiş sosial-iqtisadi vəzifələri yerinə yetirəcəyik.

Dövlət başçısı İlham Əliyev öz çıxışlarında bildirib ki, dünyada maliyyə böhranı ilə əlaqədar nə qədər narahatçılıq olsa da, Azərbaycan özünü tam əmin hiss edir və biz düşünülmüş siyasətlə və yaratdığımız güclü iqtisadiyyatla özümüzü bu böhranlı vəziyyətdən qoruyuruq. Nə Azərbaycan dövləti, nə Azərbaycan iqtisadiyyatı, nə də Azərbaycan vətəndaşı bu böhranı hiss etmir.

Hesab edirik ki, hökumətin gördüyü qabaqlayıcı tədbirlər nəticəsində maliyyə böhranının respublikamıza təsiri hiss ediləcək səviyyədə olmayacaqdır.

Konkret faktlar göstərir ki, Azərbaycanın maliyyə imkanları ildən-ilə genişlənir. Halbuki müstəqilliyin ilk illərində ölkənin xəzinəsi boş idi, biz iqtisadiyyatda, sosial sahədə yaranmış

çətin vəziyyəti yüngülləşdirmək üçün ağır şərtlərlə borc alırdıq. Heydər Əliyevin Azərbaycanın inkişafı ilə bağlı müəyyən etdiyi strategiya və onun uğurla reallaşması ölkənin maliyyə imkanlarını qat-qat gücləndirdi. Artıq bir neçə ildir ki, dövlət büdcəsinin gəlirlərinin formalaşmasında heç bir ciddi problem yaranmır. Bu rəqəmləri göstərmək kifayətdir ki, son 5 ildə ÜDM 5,8 dəfə, valyuta ehtiyatları 10,9 dəfə, büdcə gəlirləri 8,6 dəfə, xərclər 9 dəfə, adambaşına büdcə gəlirləri 8,2 dəfə, xərclər 8,5 dəfə, əhalinin pul gəlirləri isə bir neçə dəfə artmışdır.

Real sektorun diversifikasiyası, daxili investisiya imkanlarının genişləndiyi şəraitdə istifadəyə verilən istehsal müəssisələri büdcə gəlirlərinin formalaşması mənbələrini xeyli genişləndirmişdir.

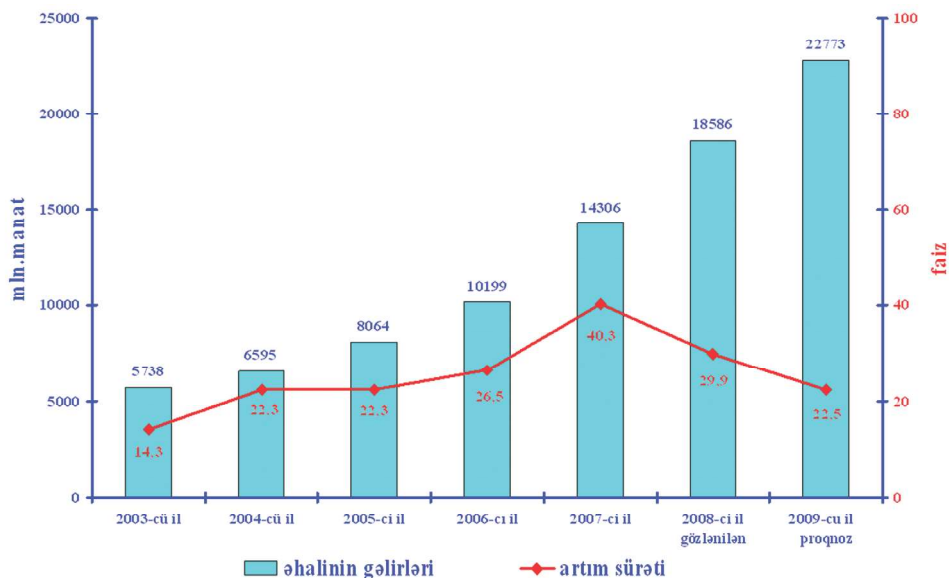
Qeyd etmək lazımdır ki, büdcə gəlirlərinin artımında pozitiv meyillərin gücləndirilməsi qanunvericilikdə dəyişiklikləri zəruri edir. Onu da göstərmək kifayətdir ki, ölkədə vergi siste-

mində aparılan islahatlar, vergi intizamının möhkəmləndirilməsi, Vergi Məcəlləsinə edilən dəyişikliklər nəticəsində son 5 ildə Vergilər Nazirliyi tərəfindən büdcə daxilolmalarının 6,6 dəfə artması təmin edilmişdir. Vergi daxilolmalarının ÜDM-ə nisbəti 11,4%-dən 13,2%-ə yüksəlmişdir. Bu meyil özünü 2009-cu il büdcəsində də göstərir.

2009-cu il dövlət büdcəsinin gəlirlər hissəsinin 47,2%-ni vergi daxilolmaları təşkil edir. Nisbi kəmiyyət azalsa da, lakin mütləq kəmiyyət baxımından bu 5 mlrd 750 mln. manat olmaqla çox böyük rəqəmdir.

Regionların sürətli inkişafı ilə əlaqədar olaraq gəlirlərin formalaşmasında pozitiv meyillər özünü göstərir. Yerli gəlirlərin artım

Əhalinin gəlirləri və onun artım sürəti

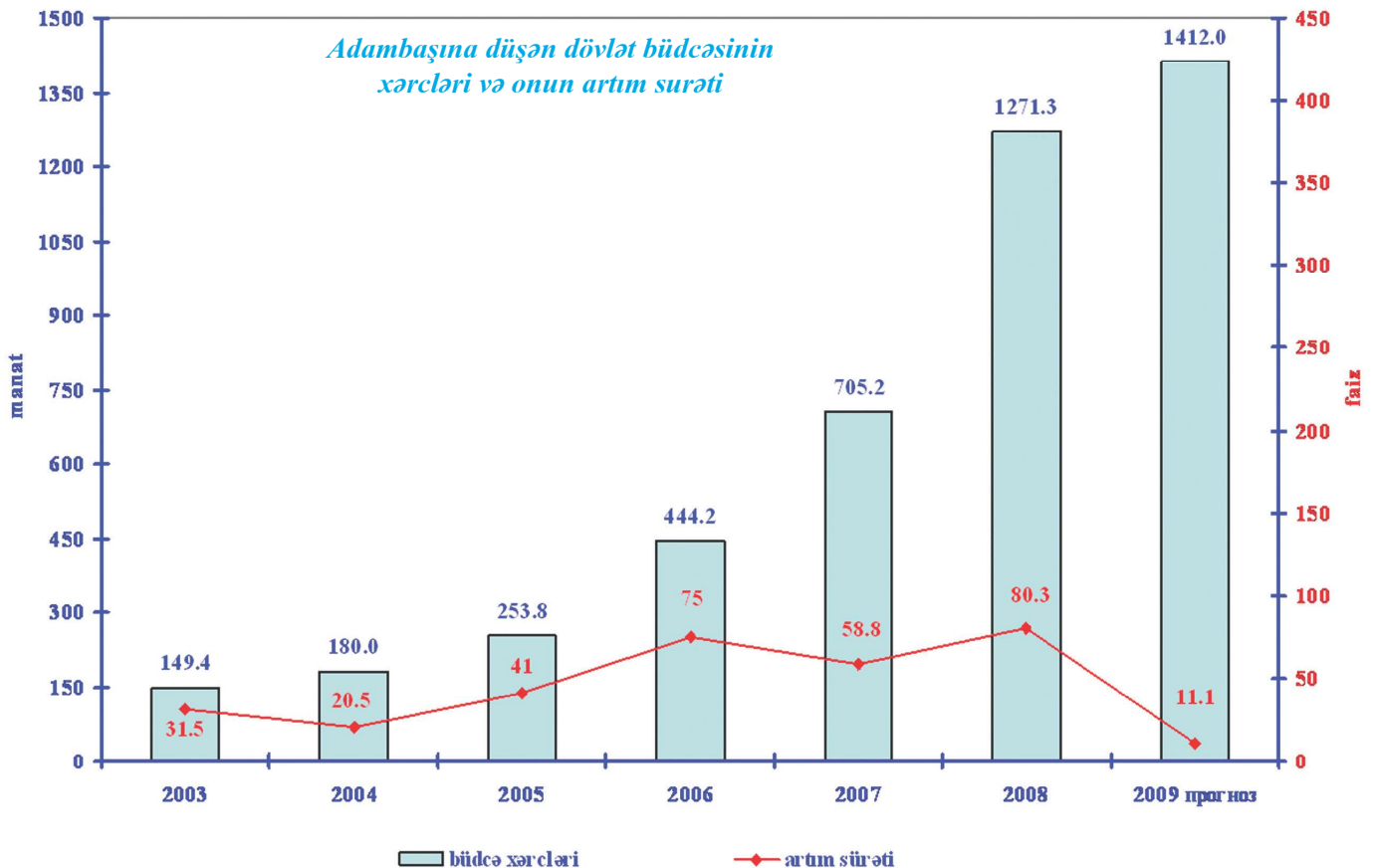

tempi 2003-cü illə müqayisədə 53,9% təşkil edib.

Nəticədə 2008-ci ilə nisbətən 2009-cu il dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş xərclərindən yerli gəlirlərin tənzimlənməsi üçün verilən vəsaitlərin xüsusi çəkisi 4,6% azalmışdır.

Dövlət büdcə alətindən səmərəli istifadə edərək müəyyən etdiyi cari və perspektiv vəzifələri həyata keçirir. XXI əsrin cəmi 8 ili ərzində büdcənin gəlirləri 17 dəfə artmışdır. 2009-cu ildə dövlət büdcəsinin gəlirləri təxminən 12,2 mlrd. manat olacaqdır. 2000-ci ildə bu rəqəm 714 mln, 2003-cü ildə 1,2 mlrd. manat idi. Gələn ilə artım 16,1% olacaqdır. Mütəlakə mənada bu artım 2001-2002-ci illərdəki dövlət büdcəsinin həcmi qədərdir. Azərbaycan hökuməti dövlət büdcəsinin xərclərinin əsas istiqamətlərini düzgün müəyyənləşdirmişdir.

İlham Əliyev demişdir: “Biz böyük, nəhəng infrastruktur layihələrini həyata keçirməliyik, insanların həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmalıyıq. Maaşlar artmalıdır, pensiyalar artmalıdır. Minimum əmək haqqı, minimum pensiya, dövlətdən maliyyələşən bütün kateqoriyalı insanların əmək haqları qaldırılacaqdır”. Dövlət başçısının bu prinsipial mövqeyi strateji əhəmiyyət kəsb edir və ona görə də büdcə layihəsində sosial layihələrin reallaşması üçün əvvəlki ilə nisbətən daha çox vəsaitlər nəzərdə tutulmuşdur. Layihədə 2008-ci illə müqayisədə 2009-cu ildə təhsil xərclərinin 21,2%, səhiyyə xərclərinin 31,9%, sosial müdafiə və sosial təminat xərclərinin 39,3%, mədəniyyət və idman xərclərinin 19,0%, elm xərclərinin isə 47,6% artırılması planlaşdırılıb. Onu da qeyd etmək istərdim ki, görülmək tədbirlər nəticə-

sində əhalinin pul gəlirləri 2003-cü illə müqayisədə 2009-cu ildə 4 dəfə artacaqdır.

Son illər aqrar sektorun inkişafında dövlət büdcəsinin rolunun artması meylə özünü göstərir ki, bu da çox düzgün, milli mənafeələrə xidmət edən bir siyasət kimi qiymətləndirilməlidir.

Bu gün Azərbaycan hökuməti aqrar sektorun inkişafı istiqamətində konkret tədbirlər həyata keçirir. Bura ya lizinq xidmətinə, toxumçuluğun inkişafına, damazlıq bankının, məhsulların saxlanma anbarlarının yaradılmasını, kəndlilərə yanacaq, gübrələrin güzəştli şərtlərlə verilməsini, “Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçılarına müddətli vergi güzəştlərinin verilməsi haqqında qanunun” müddətinin uzadılmasını və s. aid etmək olar.

2009-cu il dövlət büdcəsində kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq xərclərinin 2003-cü illə müqayisədə 5,3 dəfə artırılması nəzərdə tutulub. Kənd təsərrüfatı istehsalçılarına kreditlərin verilməsi üçün Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyinə 10 mln. manat məbləğində vəsaitin ayrılması proqnozlaşdırılır. Milli Məclisdə müzakirələr zamanı haqlı olaraq vurğulandı ki, kənd təsərrüfatının davamlı inkişafına nail olmaq üçün ixtisaslaşmaya fikir verilməli, özəl sektorun emal sənayesinin inkişaf məsələlərinə fəal cəlb edilməsi, yerli xammal resurslarına əsaslanan emal müəssisələrinin yaradılması istiqamətində əməli işlər görülməlidir.

Həç şübhəsiz ki, kənd təsərrüfatı istehsalçılarının həvəsləndirilməsi, ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə dünyanın əksər ölkələrində özünü doğrultmuş iqtisadi mexanizmlərdən istifadə edilməsi aqrar sektorun inkişaf göstəricilərini xeyli yaxşılaşdıracaqdır.

Bununla yanaşı qeyd etmək istərdim ki, müzakirələr zamanı 2009-cu ildə yaşayış minimumu, istehlak səbəti, ehtiyac meyarı, onların məbləği, əmək haqqına, pensiya məbləğinə nisbəti barədə dəyərli fikirlər səsləndi. Bu problem çox ciddi problemdir. İnkişaf olduqca bu göstəricilərin də səviyyəsi dəyişməlidir. Belə bir dəyişməni biz respublikanın müvafiq göstəricilərində də hiss edirik. Onu da qeyd edirəm ki, hər il üçün sadaladığım göstəricilərin mütləq səviyyəsinin dəyişməsi zərurəti kompleks araşdırmalar tələb edir. Bununla əlaqədar olaraq İqtisadi siyasət daimi komissiyası digər komissiyalarla birlikdə müzakirələr aparacaq. Lazım gəldikdə qanunların təkmilləşdirilməsi üçün təkliflər verəcəkdir.

Millət vəkilləri tərəfindən haqlı olaraq bildirildi ki, hökumət qurumlarının verdikləri proqnozlar üst-üstə düşməli və burada koordinasiya işinə diqqət daha da artırılmalıdır. Bu barədə də yaxın vaxtlarda biz İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Dövlət Statistika Komitəsi və müvafiq elmi strukturları cəlb etməklə müəyyən müzakirələr aparacağıq.

Müzakirələr prosesində xüsusi olaraq vurğulandı ki, büdcə sisteminin təkmilləşməsi orta müddətli büdcə

Eldar İbrahimov

Aqrar sahənin inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edən və dövlət köməyinə ehtiyacı olan məsələlərdən biri də istehsal edilən məhsulların bazasının formalaşmasıdır. Bunun üçün ilk növbədə rayonlarda dövlət büdcəsi vəsaitinin cəlb edilməsi ilə müasir tələblərə cavab verən saxlama kameraları şəbəkəsinin yaradılması üçün investisiya qoyulması məqsədmüvafiq olardı. Belə ki, bir çox hallarda fermerlər istehsal etdikləri məhsulları bazara çıxara bilmədiklərinə görə onu çox ucuz qiymətə alverçilərə satır və nəticədə gəlir götürə bilmədiklərinə görə həmin məhsul istehsalından imtina edirlər. Bu da bir çox məhsulların qıtlığına və qiymət artımına səbəb olur. Mənim fikrimcə, bunun qarşısını almaq üçün bazanın əlverişli iqtisadi təsir mexanizmlər vasitəsilə formalaşdırılması sahəsində böyük təcrübəsi və hər cür imkanları olan Azərıtiffa-qın potensialından səmərəli istifadə etmək yaxşı olardı. Bu məqsədlə hər il büdcədən Azərıtiffaqa kənd təsərrüfatı məhsullarının tədarükü, emalı və satışının təşkili üçün qısamüddətli güzəştli kreditlərin ayrılması, bütün şəhərlərdə və şəhər rayonlarında ona satış yarmarkalarının fəaliyyətini təmin edən müxtəlif yerlərin ayrılması məqsəduyğun olardı. Eyni zamanda yerli icra hakimiyyəti orqanları və bələdiyyələr tərəfindən ailə-kəndli təsərrüfatına istehsal etdikləri məhsulları şəhərlərdə maneəsiz satmaq üçün ödənişsiz əsasla daimi satış yerlərinin ayrılması, həftəlik və mövsümi sərgi yarmarkalarının təşkil edilməsi barədə ailə-kəndli təsərrüfatı haqqında qanunun tələblərinin yerinə yetirilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edərdi.

Rəfael Cəbrayilov

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa edəndən sonra özəlləşdirilən iri sənaye müəssisələri hal-hazırda ya işləmir, ya da ki, tam gücü ilə işləmir. Əgər nəzərə alsaq ki, ağır sənaye iqtisadiyyatda aparıcı rola malikdir, hökumət bu müəssisələrin işləməsi və ya tam gücü ilə işləməsi üçün hansı tədbirləri görmək fikrindədir?

Mənim ikinci sualım ondan ibarətdir ki, əgər büdcə layihəsinə fikir versək, Bakı şəhərini və Abşeron rayonunu çıxmaq şərti ilə yerdə qalan rayonlar büdcədən ayrılan dotasiyalar hesabına yaşayırlar. Yerli büdcənin rayonlar səviyyəsində formalaşdırılması istiqamətində hökumət hansı tədbirləri görmək fikrindədir?

Abel Məhərrəmov

Azərbaycanda bu gün elmlə məşğul olan insanların, əməkdaşların 65-70%-i ali təhsil müəssisələrində, hardasa 35-40%-i Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Elmi-Tədqiqat İnstitutlarında çalışırlar. Sual olunur ki, Azərbaycanda elmin stimullaşdırılması və Azərbaycanda müasir elmi-tədqiqat laboratoriyalarının yaradılması məqsədilə Milli Elmlər Akademiyası ilə bərabər ali təhsil ocaqları üçün nə qədər vəsait nəzərdə tutulub?

Həvva Məmmədova

2009-cu ilin dövlət büdcəsinin layihəsi qanunvericiliyə müvafiq olaraq ölkənin orta və uzunmüddətli prioritetlərini özündə birləşdirir və dövlətin siyasi-iqtisadi kursunun həyata keçirilməsini özündə ehtiva edir. Demək olar ki, gələn ilin büdcə zərfində xalqımızın rifah halının yaxşılaşdırılması, infrastrukturaların tikilməsi və yenidən qurulması, ekoloji vəziyyətin yaxşılaşdırılması, ölkənin enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, müdafiə potensialının gücləndirilməsi, mövcud resurslardan səmərəli istifadə edilməsi kimi məsələlər öz əksini tapmışdır.

layihələrinin hazırlanması işinə təkan verə bilər. Hesab edirəm ki, bu məsələyə də Maliyyə Nazirliyi müsbət münasibət bəsləyir və onun reallaşması üçün normativ, metodoloji bazanın yaradılması istiqamətində digər iqtisadi qurumlarla müvafiq iş aparır.

Mən diqqəti bir məsələyə də cəlb etmək istərdim. Regionların inkişafı Dövlət Proqramlarına uyğun olaraq həyata keçirilən tədbirlər yerli gəlirlərin dinamikasında da özünü daha qabarıq göstərməlidir. Hesab edirik ki, yerli icra strukturları gələcəkdə dövlət büdcəsində yerli gəlirlərin xüsusi çəkisinin artırılması üçün daha təsirli tədbirlər görməlidir.

Müzakirələr zamanı dövlət borcunun həddi, ehtiyat fondu, büdcə kəsiri barədə də təkliflər edildi. Qeyd olundu ki, gələcəkdə borclanma prosesində real sektorun diversifikasiyasına, layihələrin səmərəliliyinə diqqət artırılmalıdır. Göstərildi ki, dövlətin real sektora, sahibkarlığa kömək imkanlarının genişlənməsi adekvat nəticələrlə müşayiət olunmalıdır. Bank sektoru ilə əlaqədar hökumətin, Milli Bankın siyasəti davam etdirilməlidir.

Burada bir məsələni də qeyd etmək istərdim. Söhbət Milli Bankın artmaqda olan valyuta ehtiyatlarının yenidən qiymətləndirilməsi hesabına məzənnə zərəri ilə bağlı yarana biləcək kapital çatışmamazlığının "Milli Bank haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun müvafiq maddəsinə uyğun olaraq tənzim-

lənməsindən gedir. Bunu nəzərə alaraq, 2009-cu ildə Milli Bankın kapital çatışmazlığının tənzimlənməsi məqsədilə onun nizamnamə kapitalına uzunmüddətli dövlət borc öhdəliklərinin yerləşdirilməsi üçün "Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il dövlət büdcəsi haqqında" qanun layihəsinin müvafiq maddəsində nəzərdə tutulan dövlət daxili borclanma limitinin yuxarı həddinin artırılması təklif olunur.

Bütövlükdə, 2009-cu il dövlət büdcəsi layihəsinin qəbulu heç şübhəsiz ki, ölkədə baş verən pozitiv meyillərin güclənməsinə, müstəqil Azərbaycanın müdafiə qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsinə, milli iqtisadiyyatın artımına, ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə, infrastrukturun, informasiya texnologiyalarının və sosial, elm, təhsil sahələrinin inkişaf etdirilməsinə, milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasına, mədəniyyətimizə qayğının artırılmasına, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın nüfuzunun yüksəlməsinə, şəffaflığın təmin olunmasına xidmət edəcək, eyni zamanda ölkə başçısının müəyyənləşdirdiyi sosial-iqtisadi siyasətin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi üçün möhkəm zəmin yaradacaqdır.

Qənirə Paşayeva

Ali təhsil dalınca getməyən kifayət sayda gənclərimiz var. Elə gənc qızlarımız da var. Yəni bu gün peşə təhsilinə, texniki peşə təhsilinə böyük ehtiyac var. Yəni qızlarımız üçün peşə məktəbləri demək olar ki, tam fəaliyyətsizdir. Toxuculuq olsun, tikişçilik olsun. Kənd təsərrüfatında ən böyük giley-güzar nədəndir? Kənd təsərrüfatı sahəsində yaxşı kadr yoxdur. Bu mütəxəssisləri hazırlamaq peşə məktəblərimizdə mümkündür. Ona görə də xahiş edirəm kənd təsərrüfatı və digər sahələrin inkişafı baxımından peşə təhsilinə xüsusi fikir verilsin.

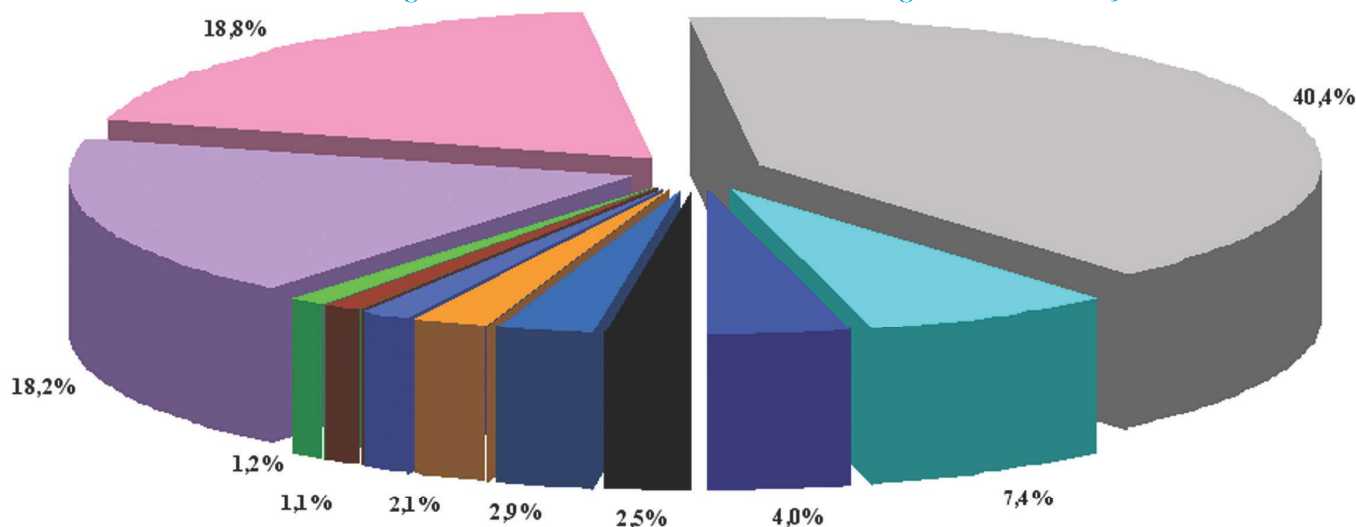

İlyas İsmayilov

Hələ keçən il büdcə layihəsi müzakirə olunanda mən təklif vermişdim ki, aztəminatlı insanların mənzil hüququnun təmin olunması üçün dövlət özü tikintidə iştirak etməlidir. Demişdim ki, birinci, ikinci, üçüncü mikrorayonlarda 100 mindən artıq insan yaşayır. O binaların da istismar vaxtı artıq qurtarmaq üzrədir. Sonra o insanlar - imkansız adamlar mənzil problemini necə həll edəcəklər? Yaxşı olardı ki, başqa ölkələrin təcrübəsindən istifadə edərək (məsələn, Qazaxıstanda tikintinin 7%-i dövlətin sifarişi ilə olur, Moskvada bu faiz bir qədər də artıqdır) dövlət də tikintidə iştirak etsin və tikilən binalardan aztəminatlı insanlara versin.

Dövlət büdcəsinin gəlir növləri üzrə daxilolmaların ümumi gəlirlərdə xüsusi çəkisi

- Mənfəət vergisi 2214,0 mln. manat
- Əlavə dəyər vergisi 2295,0 mln. manat
- Dövlət Neft Fondundan transfert 4915,0 mln. manat
- Gəlir vergisi 900,0 mln. manat
- Aksisələr 485,0 mln. manat
- Gömrük rüsumları 302,7 mln. manat
- Digər daxil olmalar 257,8 mln. manat

- Torpaq və əmlak vergisi 170,0 mln. manat
- Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixrac xərclərini çıxmaqla) ölkədaxili topdansaş qiyməti arasındakı fərqdən daxilolmalar 355,5 mln. manat
- Mədən vergisi 137,0 mln. manat
- "Avtomobil Yolları" Məqsədli Büdcə Fondu 145,0 mln. manat

Nizami Xudiyev

Növbəti ilin dövlət və icmal büdcə layihələri Milli Məclisin müzakirəsinə vaxtında təqdim edilmiş və peşəkarlıqla hazırlanmışdır. Bu işdə müvafiq nazirliklərin, komitələrin böyük əməyi danılmazdır. Layihədən göründüyü kimi növbəti ildə və ortamüddətli perspektivdə ölkə Prezidentinin müəyyən etdiyi

strateji vacib məsələlər prioritet olaraq qəbul edilmiş, qeyri-neft sektoru üzrə büdcə gəlirlərinin artırılmasına, sahibkarlığın və regionların inkişafına, əhalinin maddi rifah halının yaxşılaşdırılmasına, yoxsulluğun aradan qaldırılmasına üstünlük verilmişdir...

Elm xərclərinə 2009-cu ilin büdcəsində 105,8 milyon manat nəzərdə tutulur ki, bu da ötən ilə nisbətən 34,1 milyon manat çoxdur. 2009-cu ildə elm xərclərində elmin maliyyələşdirilməsinin yeni mexanizminin tətbiqi ilə bağlı elmi-tədqiqat layihələrinin elmin inkişaf fondu vasitəsilə həyata keçirilməsinə 7 milyon manat, AMEA-nın elmi-tədqiqat institutlarının müasir tələblərə cavab verən laboratoriya avadanlıqlarının alınmasına 10 milyon manat, latın qrafikalı kitabların çap edilməsinə 5,3 milyon manat vəsait ayrılmışdır. Elmə göstərilən bu böyük dövlət qayğısını doğrultmaq və bu sahəyə yetərincə ayrılan dövlət vəsaitinin səmərəli istifadəsini təmin etmək üçün hesab edirəm ki, həm sahə, həm də fundamental elmdə islahatlar bir qədər sürətləndirilməlidir.

Musa Quliyev

Ötən il icbari tibbi sığorta sisteminin işə düşməsi üçün müəyyən təşkilatı tədbirlər həyata keçirildi. Büdcədən 4 milyon manat vəsait ayrıldı. Lakin hansı səbəbdənsə nə vəsait xərcləndi, nə də tibbi sığorta fəaliyyətə başladı. Bu il eyni məqsədlə 5 milyon manat vəsait nəzərdə tutulur. Çox istərdim ki, hörmətli səhiyyə nazirimiz bu sahədəki perspektivlər barədə məclisə məlumat versin.

Tahir Rzayev

Kənd adamları torpağı əkib-becərmək ümidi, həvəsi ilə kəndlərə qayıdır. Ancaq şoranlaşan torpaqlar, köhnələn texnika, məhsuldar olmayan toxum sortları, kreditlərin verilməsindəki süründürməçiliklər onların səmərəli fəaliyyətinə ciddi mane olur. Bu il ölkəmizdə 2 milyon 300 min tona yaxın taxıl məhsulu istehsal edilsə də, kombaynların çatışmaması, texnikanın köhnə

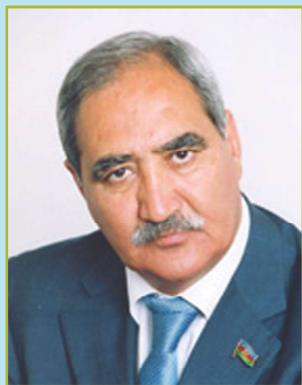
olması, yığımın vaxtının uzanması nəticəsində xeyli itkiyə yol verildi ki, bu da 10 min tonlara bərabərdir. Yığım dövründə kombayn və digər texnikadan sahibkarların necə əziyyət çəkdiyini yaxşı bilirik. Əkin, səpin və becərmə dövründə də bu hallar yaşanır. Üzüm, tütün, çay məhsullarının istehsalının azalması narahatçılıq doğurur. Pambıq istehsalında isə gərgin vəziyyət yaranıb. Bir vaxtlar 1 milyon tondan çox məhsul istehsal edən bir regionda, respublikada bu il cəmi 50 min ton pambıq toplanması kənd adamlarında narahatçılıq doğurur. Onlar pambığın qiymətinin çox aşağı olmasından, səhmdar cəmiyyətlərin bu sahəyə münasibətlərindən narazıdırlar.

Pambıqçılıq 10 minlərlə kənd adamı üçün daimi iş yeri, pul vəsaiti, odun, heyvandarlıq üçün yem, sənaye üçün qiymətli xammal mənbəyidir. Bu sahəyə qayğı və diqqətin artırılması vacibdir. Aqrar sahənin elmi əsaslarla idarə olunması istiqamətlərini dəqiq müəyyən etmək, suvarma infrastrukturunu təkmilləşdirmək, istehsalçılar arasında sağlam rəqabəti formalaşdırmaq, məhsul istehsalının müəyyən şərtlərini həvəsləndirici üsullar və vasitələrlə planlaşdırmaq, damazlıq, toxumçuluq təsərrüfatlarını inkişaf etdirmək, texniki təminatı yaxşılaşdırmaq əhəmiyyətli olardı. Büdcədən kənd təsərrüfatının inkişafı üçün ayrılan vəsaitin məbləğinin artırılması məqsəduyğundur.

Zahid Oruc

Cəmi 8600 elmlər namizədimiz var. Mən hesab edirəm ki, dünyada hər yüz min əhaliyə nə qədər alim düşdüyü barədə çoxlarının məlumatı var. Amma düşünürəm ki, onların elmi dərəcələrinə görə aldıkları maaşlarının kifayət qədər artırılması üçün müvafiq işlər görülməlidir.

Fəzail Ağamalı

Seçilmiş olduğum Salyan-Neftçala seçki dairəsinin bəzi problemlərini diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm. Bəzi kəndlərdə qaz problemi qalmaqdadır. İnsanların qaza olan ehtiyaclarını ödəmək lazımdır. Digər tərəfdən orada 6 kəndi birləşdirən 16 kilometrə yaxın yol var. Bu yol da investisiya proqramına salınmalıdır.

Jalə Əliyeva

Bu gün müzakirə etdiyimiz büdcə layihəsi inkişafımızın əyani göstəricisidir. Hazırda xaricdəki səfirliklərimizin heç birində işçilərinin sayının az və ya çox olmasından asılı olmayaraq, aşpaz ştatı yoxdur. Bəlkə də kiməsə bu məsələ əhəmiyyətsiz görünəcək, lakin milli maraqlarımız, mədəniyyətimizin təbliği və qorunması baxımından olduqca vacib məsələdir. Ona görə də Xarici İşlər Nazirliyinin büdcə xərcləri müəyyənləşdirilərkən bu məsələnin nəzərə alınmasını xahiş edirəm.

TƏHSİLİN İNKİŞAFI DÖVLƏT SİYASƏTİNİN ƏSAS PRIORİTETLƏRİNDƏN BİRİDİR

XXI əsrdə yüksək intellektə malik insan kapitalının formalaşması və güclü iqtisadiyyatın qurulmasında təhsilin rolu xüsusi aktualıq kəsb edir. Təcrübə də göstərir ki, hər hansı bir dövlətin inkişafını təbii sərvətlərin bolluğu deyil, bu sərvətlərin yüksək səviyyədə insan kapitalına çevrilməsi təmin edir. Təsədüfi deyil ki, təhsilə ayrılan büdcə vəsaiti ilbəlil artmaqdadır. Bu da təhsilin dövlət siyasətində prioritet olmasının nəticəsidir. Həqiqətən də Azərbaycanın gələcəyi təhsilin inkişafı ilə birbaşa bağlıdır. Ona görə də “Milli Məclis” jurnalı redaksiyası təhsilimizin inkişafı, gələcəyi və problemləri barədə məlumatları oxucularına daha ətraflı çatdırmaq məqsədilə təhsil naziri Misir Mərdanova müraciət etdi.

- Misir müəllim, son illərdə dövlət büdcəsindən təhsilə ayrılan xərclərin artması tendensiyası müşahidə olunur. Bu artım təhsilin inkişafına nə dərəcədə təsir edir?

- Heç şübhəsiz, təhsil xərclərinin ilbəlil artması Prezident İlham Əliyevin təhsili dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biri hesab etməsi ilə birbaşa bağlıdır. Təsədüfi deyildir ki, möhtərəm Prezident vurğulayır ki, “biz maddi dəyərlərimizi, iqtisadi potensialımızı insan kapitalına çevirməliyik”.

Son illərdə təhsil xərclərinin artmasının əsasında da həmin konseptual müddəalar dayanır. Ölkəmizdə təhsilə dövlət qayğısı nəticəsində son beş ildə təhsilə ayrılan büdcə vəsaiti 5 dəfədən

çox artaraq 2008-ci ildə 1,1 milyard manat təşkil etmiş, 2009-cu il üçün isə 1,3 milyard manat proqnozlaşdırılmışdır. İnvestisiya qoyuluşları isə 5,8 milyondan 220 milyon manata çatmışdır.

Təhsil tariximizdə ilk dəfə olaraq 14 inkişafyönümlü dövlət proqramı təsdiq olunmuş və uğurla həyata keçirilməkdədir. Bu proqramların reallaşdırılması nəticəsində təhsil infrastrukturunun müasir tələblərə uyğun təkmilləşdirilməsi, təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsi və buna müvafiq yeni dərslik siyasətinin reallaşdırılması, təhsil alanların nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üzrə yeni model və mexanizmlərin tətbiqi, əmək bazarının tələbatına uyğun kadr hazırlığı və təminatının yaxşılaşdırıl-

ması, təhsil müəssisələrinin informasiya-kommunikasiya texnologiyaları ilə təmin edilməsi və təhsil sisteminin informasiya-laşdırılması, istedadlı uşaqların inkişafı, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsilinin təşkili, de-institutlaşdırma və digər bu kimi sahələrdə əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə olunmuşdur.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, təhsil sahəsində nailiyyətlər dərhal əldə olunmur, müsbət dəyişikliklərə bəzən illərlə vaxt lazım gəlir. Yəni bu gün təhsil sektoruna ayrılan vəsaitin həcmi-nin artması gələcək nailiyyətlər üçün əsasdır.

- Son illər Azərbaycanda müasir standartlara cavab verən çox sayda tədris müəssisələri tikilib istifadəyə verilib.

Nazirlik gələcəkdə daha hansı layihələr həyata keçirməyi planlaşdırır?

- Son illər ölkədə məktəb tikintisi geniş vüsət alıb. Dövlət başçısının diqqət və qayğısı nəticəsində qısa zamanda 350 min şagird yerlik 1600 yeni məktəb binası tikilmişdir. Məktəblərin tikintisi, əsaslı təmiri, təchizatı sahəsində tədbirlər ardıcıl davam etdirilir. Yalnız 2008-ci ildə 161 yeni məktəb istifadəyə verilmiş, 129 məktəb əsaslı təmir edilmişdir. Məktəb tikintisi ilə yanaşı məktəblərin təmirinə və təchizatına dövlət qayğısı sayəsində bu dövrdə 300-dək məktəb əsaslı təmir edilmiş, yeni tikilən və əsaslı təmir edilən məktəblərlə bərabər daha 506 məktəb də müasir avadanlıqlarla təmin olunmuşdur. Keçən ilin sonunadək ölkə üzrə istilik sistemi bərpa edilmiş məktəblərin sayı 500-ü ötmüşdür.

Məktəblərin infrastrukturunun yeniləşdirilməsi sahəsində Heydər Əliyev Fondunun, şəxsən onun Prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın xidmətləri xüsusi qeyd edilməlidir. Məhz fondun təşəbbüsü ilə reallaşdırılan “Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb”, “Uşaq evləri və internat məktəbləri” proqramları çərçivəsində 43770 şagird yerlik 226 yeni məktəb tikilmişdir. 39 məktəb, o cümlədən xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün 28 internat məktəb əsaslı təmir olunub müasir avadanlıqlarla təmin edilmiş, 8 uşaq bağçasında bərpa işləri aparılmışdır.

Eyni zamanda ölkə Prezidenti tərəfindən təsdiq edilmiş “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”na əsasən 2008-2012-ci illərdə zəruri ehtiyac nəzərə alınmaqla daha 450 məktəb üçün yeni binanın inşası, 600-dən çox məktəb üçün əlavə korpusların tikintisi, 1200 məktəbin əsaslı təmiri nəzərdə tutulur. Bunların nəticəsi olaraq əsas hədəfimiz çoxnövbəlliliyin ləğvi və beşgünlük tədris həftəsinə keçilməklə bütün şagirdlər üçün əlverişli təlim şəraiti yaradılmasından ibarətdir.

Məktəblərimizin maddi-tədris bazasının bütövlükdə müasir tələblər

səviyyəsinə çatdırılması məqsədilə onların təlim keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərən tədris laboratoriyaları, kitabxana və idman infrastrukturu ilə təmin olunması istiqamətində də ciddi addımlar atılacaqdır.

- 2008-ci dərs ilindən orta məktəblərdə yeni kurikulumlar tətbiq edilmişdir. Məzmun islahatlarının aparılması zərurəti nə ilə bağlıdır?

- Təhsilin keyfiyyəti onun məzmununun nə dərəcədə dəqiq, tələbata uyğun müəyyənləşdirilməsindən bir-baş aılıdır. Son illərdə Dünya Bankının maliyyə yardımı ilə həyata keçirdiyimiz islahatyönlü tədbirlərin böyük əksəriyyəti məhz ümumi təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsinə və mütərəqqi dünya təcrübəsinə uyğunlaşdırılmasına yönəlmişdir. Əsas məqsədimiz şagirdlərin idrak fəallığını, ümumi inkişafını ləngidən mövcud “yaddaş məktəbi”ndən “təfəkkür və düşüncə məktəbi”nə keçmək və bu əsasda ümumi təhsilin müasir modelini qurmaqdan ibarətdir.

Müasir dövrün reallığı budur ki, təlimin məzmunu təriflərin, düsturların, tarixi gün və hadisələrin əzbərlənməsinə, nəzəri materialların mənimsənilməsinə deyil, şagirdlərdə yaradıcı düşünmə, müstəqil öyrənmə və qərar qəbul etmə, təşəbbüskarlıq, tətbiq və tədqiqatçılıq bacarıqlarının, iradi keyfiyyətlərin formalaşmasına yönəlməlidir.

Azərbaycanda 2004-cü ildən başlanan məzmun dəyişiklikləri təlim-təd-

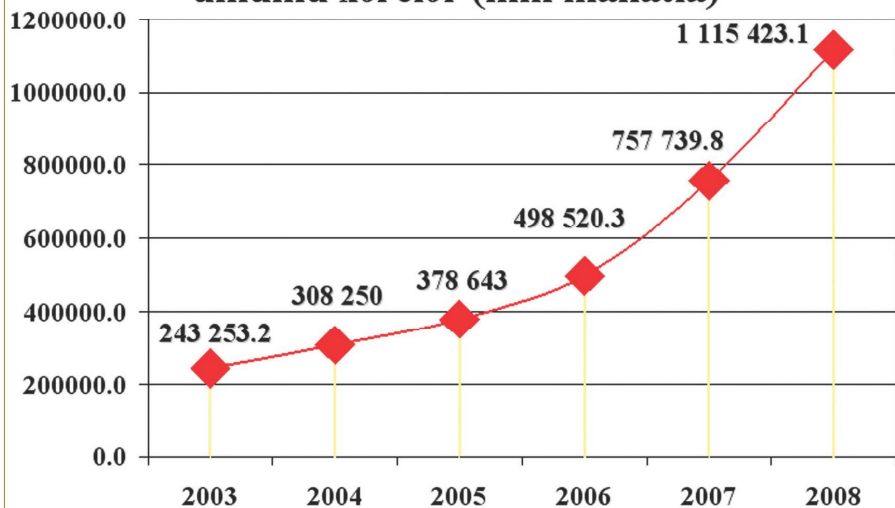
ris prosesinin sistemli planlaşdırılmasını özündə əks etdirən kurikulum islahatları adı altında aparılır. Azərbaycan hökuməti tərəfindən 30 oktyabr 2006-cı ildə təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurrikulumu)” sənədinin və bu sənədin tələblərinə uyğun hazırlanıb təsdiq edilmiş fənn kurikulumlarının didaktik əsasını nəticəyönlülük, tələbyönlülük və şəxsiyyətyönlülük prinsipləri təşkil edir. Eyni zamanda yeni kurikulumlar tərbiyə probleminə müasir yanaşmaları əks etdirir.

- Misir müəllim, bu gün valideynləri düşündürən məsələlərdən biri də orta məktəb dərslikləridir. Bu sahədə vəziyyət necədir?

- Qeyd etmək lazımdır ki, son illərin ən əhəmiyyətli nailiyyətlərindən biri də dərslik yaradıcılığı sahəsində olmuşdur. 2003-2008-ci illərdə 30 milyon nüsxə dərslik çap edilmişdir. Onlardan 102 adda 4 milyon nüsxədən çox dərslik və müəllimlər üçün vəsait 2008-ci ildə məktəblərə çatdırılmışdır. 2005-ci ildən etibarən bütün şagirdlərimiz dərsliklərlə pulsuz təmin olunurlar və bu sahədə Azərbaycan MDB məkanında yeganə ölkədir.

Ötən illərdə Gürcüstandakı Azərbaycan məktəbləri, Dağıstandakı azərbaycandilli məktəblər, MDB ölkələrində, habelə Almaniya, Polşa, Macarıstan, Kanada, Böyük Britaniya və ABŞ-dakı Azərbaycan dilində olan bazargünü məktəbləri müvafiq dərsliklərlə təmin edilmişdir.

Dövlət büdcəsinin tərkibində təhsilə ayrılan ümumi xərclər (min manatla)

Dərslik təminatı ilə yanaşı, məktəb kitabxanaları latın qrafikası ilə çap edilmiş kitablarla zənginləşdirilir. O cümlədən, son iki ildə 19 adda 351 min nüsxədən çox xəritə çap olunub məktəblərə çatdırılmış, Heydər Əliyev Fondunun yaxından köməyi ilə ayrı-ayrı fənlər üzrə 140 adda 1,4 milyon nüsxə tədris-əyani vəsaitlər hazırlanaraq yeni dərs ili ərəfəsində məktəblərə verilmişdir.

2006-cı ildə Azərbaycan hökuməti ilə razılaşdırılaraq qəbul olunmuş "Dərslik siyasəti" sənədinin tələblərinə müvafiq olaraq dərsliklərin hazırlanması proseduru dünya təcrübəsinə uyğunlaşdırılmış, indiyədək formal fəaliyyət göstərmiş elmi-metodik şuraların əvəzinə müstəqil qurum olan Dərslikləri Qiymətləndirmə Şurası yaradılmışdır.

Bu dərs ilində həm də təhsil tariximizdə ilk dəfə olaraq yeni fənn kurikulumları əsasında hazırlanmış dərslik, müəllimlər üçün vəsait və şagirdlər üçün iş dəftərindən ibarət dərslik komplektləri tətbiq edilmişdir.

- Orta məktəblərdə şagirdlərin

biliyinin qiymətləndirilməsi sahəsində dəyişikliklər barədə müzakirələr aparılır. Bu istiqamətdə hansı tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur?

- Etiraf edək ki, bu gün məktəblərimizdə tətbiq olunan qiymətləndirmə sistemi müəllimin subyektiv mülahizələrinə əsaslanır, şagirdlərdə təlimə marağı, məsuliyyət hissinə artırmaq əvəzinə, əksinə, azaldır, onların inkişafını sistemli şəkildə izləməyə imkan vermir. Ona görə də şagird, bir qayda olaraq, qiymət almaq xatirinə oxuyur. Bununla əlaqədar nazirlik cari dərs ili ərzində məktəbdaxili qiymətləndirmənin elmi-metodik əsaslarını və təşkilati mexanizmlərini işləyib hazırlamağı və eksperimentdən keçirərək növbəti dərs ilindən tətbiq etməyi planlaşdırır.

Qeyd edim ki, 2006-cı ildən etibarən orta məktəblərin buraxılış imtahanları mərhələlərlə mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılır. Yeni formanın tətbiqi qiymətləndirmədə subyektivliyi minimuma endirməklə təhsil orqanlarının, məktəb rəhbərlərinin, müəllimlərin, şagird və valideynlərin

məsuliyyətinin artmasına təsir etmişdir. Cari dərs ilindən başlayaraq ölkənin bütün ümumtəhsil məktəblərində mərkəzləşmiş imtahan formasının tətbiqi nəzərdə tutulur.

Mühüm vəzifələrdən biri də təhsilin məzmununu dəyərləndirmək üçün milli qiymətləndirmənin aparılmasıdır. Gələcəkdə tətbiq edəcəyimiz milli qiymətləndirmə ibtidai və əsas təhsilin nəticələrini əhatə edəcəkdir.

Qiymətləndirmə sahəsindəki yeniliklərdən biri də Azərbaycanın beynəlxalq proqramlarda iştirakıdır. Təhsil sistemimizdə ilk dəfə olaraq beynəlxalq qiymətləndirmə 2006-cı ildə PISA proqramı çərçivəsində aparılmışdır. Həmin prosesdə 15 yaşlı şagirdlərin ana dili, riyaziyyat və təbiət fənləri üzrə bacarıqlarının səviyyəsi qiymətləndirilmişdir. Şagirdlərimiz riyaziyyatdan nəzəri qabiliyyətlər üzrə reyting cədvəlində iştirakçı 57 ölkə arasında 4-cü yeri tutmuşlar. Ancaq onların tətbiqi bacarıqları o qədər də qənaətbəxş olmamışdır. Təkcə elə bu fakt göstərir ki,

ümumi təhsilin məzmununda şagirdlərin tətbiq bacarıqlarının inkişafına xüsusi diqqət yetirilməlidir və bu amil yeni kurikulumların tərtibində nəzərə alınmışdır. Təhsil sahəsində mövcud vəziyyətin öyrənilməsində xüsusi əhəmiyyətini nəzərə alaraq, beynəlxalq qiymətləndirmə üzrə tədbirləri gələcəkdə də ardıcıl davam etdirəcəyik. Bununla əlaqədar Təhsil Nazirliyi PISA ilə yanaşı, TIMSS və PIRLS təşkilatları ilə də əməkdaşlıq yaratmışdır.

- İnformasiya cəmiyyətinin yarandığı bir dövrdə məktəblərin İKT ilə təminatı sahəsində hansı işlər görülmüşdür?

- Hər şeydən əvvəl qeyd edim ki, ölkə Prezidentinin sərəncamı ilə təsdiq edilmiş 2005-2007-ci illəri əhatə edən “Ümumtəhsil məktəblərinin İKT ilə təminatı Proqramı”nın yerinə yetirilməsi nəticəsində məktəblərimizin V-XI siniflərində hər 29 şagirdə 1 kompüter nisbəti təmin edilmişdir. Halbuki proqramaqədərki dövrdə bu göstərici 1000 şagirdə 1 kompüter nisbətində idi. Eyni zamanda 1103 məktəbə noutbuk və proyektor verilmişdir. Proqram çərçivəsində beynəlxalq təşkilatlarla 20 minə yaxın müəllim və məktəb rəhbəri treninqlərdə müvafiq İKT bacarıqlarına yiyələnmişdir. İlk dəfə olaraq Azərbaycan tarixi, kimya, fizika, biologiya fənləri üzrə elektron təlim materialları və əyani vəsaitlər hazırlanıb məktəblərə çatdırılmış, bir neçə məktəbdə “elektron məktəb” layihəsinə başlanılmışdır.

Bununla belə, hazırda İKT sahəsində apardığımız işləri öz əhəmiyyətinə və miqyasına görə ötən əsrin 20-30-cu illərində kütləvi savadsızlığın ləğvi ilə müqayisə etmək olar. Biz yaxşı başa düşürük ki, məktəblərə kompüterlərin verilməsi işin yalnız bir tərəfidir. Daha vacib məsələ şagirdlərin və müəllimlərin onlardan səmərəli istifadə etməsinə nail olmaqdır.

Bu mənada dövlət başçısının sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı (2008-2012-ci illər)” məhz həmin məqsəddə xidmət edir. Məsələnin aktuallığı nəzərə alınaraq Proqramın daha səmərəli idarə edilməsi məqsədilə Təhsil Nazirliyində

yeni idarə yaradılmışdır. Cari dərs ilində 200 məktəbin genişzolaqlı sürətli internetlə təmin olunması, DATA mərkəzin, elektron tədris resursları bazasının, vahid təhsil portalının yaradılması və digər məsələlər nəzərdə tutulmuşdur. Məktəblərimiz DATA mərkəzdə yerləşdiriləcək İKT resurslarından istifadə edəcək, internetə yalnız bu mərkəz vasitəsilə qoşulacaqdır. Həmin mərkəzin texniki imkanları şagirdlərin mənəviyyatına zərər vura bilən məlumat və təsvirlərdən istifadəni mümkünsüz edəcəkdir.

- Təhsil Nazirliyi təhsilin səviyyəsinin və müəllimlərin peşəkarlığının artırılması istiqamətində hansı tədbirlər həyata keçirir?

- Bu gün cəmiyyətdə təhsillə bağlı daha çox müzakirəyə səbəb olan məsələ bilavasitə təhsilin keyfiyyəti ilə əlaqədardır. Hesab edirəm ki, bu təbiidir. Xüsusi vurğulamaq istərdim ki, son illərdə təhsil infrastrukturunun müasir standartlara uyğun yenidən qurulması, məzmun, qiymətləndirmə və müəllim hazırlığı üzrə islahatların aparılması, kadr təminatı istiqamətində təsirli tədbirlərin görülməsi, beynəlxalq təcrübənin öyrənilib tətbiq olunması təhsilin keyfiyyətinin xeyli yüksəldilməsi ilə nəticələnmişdir.

Faktlara müraciət edək. Son 5 ildə orta məktəb məzunlarının ali məktəblərə qəbul imtahanlarında göstərdikləri nəticələr ilbəil yaxşılaşmış, 600-dən çox bal toplayanların sayı 2 dəfədən çox artaraq 766-dan 1582 nəfərə

çatmışdır. İmtahan iştirakçıları arasında 300-dən yuxarı bal toplayanlar 2004-cü ildəki 22,84%-dən 2008-ci ildə 30%-dək artmışdır. 2008-ci ildə 6 nəfər şagird 700 bal toplamışdır. Təhlil göstərmişdir ki, ötən dərs ilində orta məktəbləri fərqlənmə attestatı ilə bitirənlərin 99%-i yüksək nəticələrlə ali məktəblərə qəbul olunmuşdur. Halbuki əvvəlki illərdə bu göstərici 50%-lik həddi keçmirdi. Hesab edirəm ki, bu, son illərdə Təhsil Nazirliyi tərəfindən yeni qiymətləndirmə mexanizminin tətbiqi ilə bağlıdır.

Keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsi Bakı şəhərinin təmsalında daha aydın görünür, hesab edirəm ki, bu da bilavasitə 2006-cı ilin martında Təhsil Nazirliyinin tabeliyində vahid idarəetmə orqanının - Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin yaradılması nəticəsində mümkün olmuşdur.

Son illərdə dünya fənn olimpiadalarında və beynəlxalq bilik yarışlarında məktəblilərimizin 12 qızıl, 24 gümüş, 59 bürünc medal qazanması da təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin artmasına real sübutdur. Dövlət başçısının 2006-cı ildə təsdiq etdiyi “Xüsusi istedadla malik olan uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” da keyfiyyətli təhsil uğrunda sağlam rəqabətin gücləndirilməsinə təkan vermişdir.

Müəllim amili barədə. Sözsüz ki, müəllim təhsildə əsas sima, ən nüfuzlu şəxsdir. Azərbaycan dövləti onların şərəfli əməyini həmişə yüksək qiymətləndirmişdir.

mətləndirmişdir. Təkcə son 5 ildə 900-dən çox təhsil işçisi Prezident sərəncamları ilə dövlət təltiflərinə layiq görülmüşdür ki, bu da bütövlükdə sovet dövründə təltif olunanların sayından xeyli artıqdır.

Ölkənin təhsil tarixində ilk dəfə olaraq dövlət səviyyəsində “Ən yaxşı ümumtəhsil məktəbi” və “Ən yaxşı müəllim” müsabiqələrinin keçirilməsi, qalib adını qazanmış 50 məktəbin və 100 müəllimin yüksək məbləğdə pul mükafatı ilə mükafatlandırılması cəmiyyətdə çox böyük və əlamətdar hadisə kimi qiymətləndirilmiş, məktəblər və müəllimlər arasında sağlam rəqabəti, innovativ fəaliyyətə istiqamətlənmiş yaradıcılıq və təşəbbüskarlıq meyillərini artırmışdır.

Son illərdə müəllimlərin peşəkarlığının artırılması, əlavə təhsil sisteminə dünya təcrübəsinə uyğun olaraq keyfiyyət dəyişiklikləri aparılması istiqamətində müəyyən tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu prosesdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən Britaniya Şurası, YUNİSEF və digər qurumlarla əməkdaşlıq ümumi iş xeyli fayda vermiş, 12 min müəllim müasir təlim stra-

tegiyalrı əsasında təşkil olunan treninqlərdən, təlim kurslarından keçmiş, eyni zamanda 950 nəfər xüsusi kurslar vasitəsilə “məşqçi müəllim” kimi hazırlanmışdır. 2007-ci ilin əvvəlindən başlayaraq I siniflərdə dərs deyəcək 9 minədək müəllimin yeni kurikulumlarla iş üzrə hazırlanması müxtəlif təlim kursları və treninqlər vasitəsilə təmin edilmişdir.

Fasiləsiz təhsilin vacib komponenti hesab edilən əlavə təhsilin müasir tələblər səviyyəsində həyata keçirilməsi istiqamətləri, icra mexanizmləri və perspektivləri “Fasiləsiz pedaqoji təhsil və müəllim hazırlığının konsepsiya və strategiyası” sənədində öz əksini tapmışdır. Gələcək üçün müəyyən etdiyimiz perspektivlər, əsasən, təkmil normativ-hüquqi bazanın yaradılmasından, ixtisasartırma və yenidən hazırlanma sisteminə zəruri struktur dəyişikliklərinin aparılmasından, yeni kurikulumların hazırlanıb təsdiq edilməsindən, müasir monitoring və qiymətləndirmə sisteminin tətbiqindən ibarətdir. Hazırda bu mühüm vəzifələrin həyata keçirilməsi istiqamətində müvafiq dövlət proqramı hazırlanır.

Gələcəkdə təhsilə bir sıra mexanizmlərin tətbiqini nəzərdə tutmuşuq. Buraya, ilk növbədə, müəllimlərin işə qəbulu sahəsində dünyada mövcud olan mütərəqqi mexanizmlərin tətbiqi, pedaqoji ali məktəbi bitirən məzunların bir il sınaq müddətini başa vurduqdan sonra tamhüquqlu müəllim statusu almaları, müəllimlərin ixtisas dərəcələri üzrə təsnifatı, onların fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi meyarlarının hazırlanması, habelə işləyən müəllimlərin fəaliyyətlərini davam etdirməsinə hüquqi əsas verən lisenziyalaşdırma mexanizminin tətbiqi, pedaqoji fəaliyyət üçün yaş senzinin müəyyənəşdirilməsi daxildir.

Son illərdə məktəblərin pedaqoji kadrlarla təminatı sahəsində də ciddi irəliləyişlər olmuşdur. Xatırladım ki, 5 il əvvəl kənd yerlərində 7 min nəfərədək pedaqoji kadra ehtiyac yaranması ciddi narahatlıq doğururdu. Bu problemin həllində Azərbaycan hökumətinin 2004-cü ilin noyabrında təsdiq etdiyi “2005-2009-cu illər üçün ümumtəhsil məktəbləri şəbəkəsində pedaqoji kadrların təminatı üzrə Dövlət Proqramı” mühüm rol oynadı. Proqrama əsasən indiyədək ucqar kənd məktəblərinə

güzeştli şərtlərlə 4788 müəllim göndərilmişdir. 2009-cu ildə isə daha 1308 müəllimin ucqar kənd məktəblərinə təyin olunması nəzərdə tutulur.

- Bir pedaqoq kimi özəl və dövlət təhsil müəssisələrindəki bilik səviyyəsində hansı keyfiyyət fərqləri görürsünüz?

- Bu gün Azərbaycanda təhsilin bütün pillələri üzrə özəl təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinə hər cür şərait yaradılmışdır. Özəl orta məktəblərdə təhsilin keyfiyyəti qanecəci olsa da, özəl ali təhsillə bağlı gözlədiyimiz nəticələri əldə edə bilməmişik. Xüsusilə, bir sıra özəl ali məktəblərdə təhsilin keyfiyyəti çox aşağı səviyyədədir və mövcud qayda-qanunlara əməl olunmur. Son illər bu məsələlər Təhsil Nazirliyinin kollegiya iclaslarında dəfələrlə müzakirə olunmuşdur. 2006-cı ildə Müstəqil Azərbaycan Universitetinin fəaliyyətini, Kooperasiya İnstitutuna qəbulu, digər özəl ali məktəblərə hüquq, beynəlxalq hüquq, beynəlxalq münasibətlər, tibb, tibbi biologiya ixtisasları üzrə tələbə qəbulunu dayandırmağa məcbur olduq. Eyni zamanda xarici dövlətlərin ali təhsil müəssisələrinin Azərbaycanda ki bütün filiallarının fəaliyyətinin dayandırılması barədə qərar qəbul etdik. Təhlil göstərir ki, bu qərarlar ölkə ictimaiyyəti tərəfindən razılıqla qarşılanmışdır.

Ölkə Prezidentinin qərarına əsasən mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, ölkədə təhsil siyasəti və təhsilin keyfiyyətinə nəzarət Təhsil Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilir. Əmin edirik ki, Təhsil Nazirliyi özəl təhsil müəssisələrinin qanunvericiliyə uyğun fəaliyyətinin təmin edilməsi və keyfiyyətə nəzarət sahəsində bundan sonra da təsirli tədbirlər görəcəkdir.

- İlk təhsil məktəbəqədər təhsil müəssisələrindən başlayır. Bu gün uşaq bağçalarının səviyyəsinin daha da yüksəldilməsi məqsədilə Təhsil Nazirliyi nə kimi işlər planlaşdırır?

- Şübhəsiz, məktəbəqədər təhsil uşaqların hələ erkən yaş dövründən intellektual, fiziki və psixoloji inkişafında, məktəb təliminə hazırlanmasında, onlarda həyati bacarıqların formalaşmasında mühüm rol oynayır. Tədqiqatlar göstərir ki, bu yaş dövründə

uşağın inkişafına xərclənən vəsait sonradan 17 dəfə artıq gəlir gətirir.

Bununla belə, etiraf edirəm ki, təhsil sisteminin bu vacib sahəsində ictimaiyyəti razı salan uğurlu nəticələrə hələ tam nail ola bilməmişik. Ona görə də uşaqların məktəbəqədər təhsillə əhatə səviyyəsi xeyli müddətdir ki, 16%-dən yuxarı qalxmır. Halbuki həmin göstərici inkişaf etmiş ölkələrdə 90-100% təşkil edir. Bu mənada ölkə Prezidenti tərəfindən təsdiq edilən 2007-2010-cu illəri əhatə edən "Məktəbəqədər təhsilin yeniləşdirilməsi Proqramı" xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Proqramın reallaşdırılmasına başladığımız qısa müddət ərzində bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Son 20 ildə ilk dəfə olaraq Bakı şəhərində 11 yeni uşaq bağçası tikilib istifadəyə verilmiş, 20 uşaq bağçası əsaslı təmir edilmiş və müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuşdur. Eyni zamanda bu müəssisələr üçün 24 adda 254 min nüsxə təlim materialları hazırlanmışdır.

Görülmüş işlərin nəticəsidir ki, Bakı şəhərində məktəbəqədər təhsilə

cəlb olunan uşaqların sayı artmışdır. Baxmayaraq ki, paytaxtda 113 uşaq bağçası özəlləşdirilmişdir, ötən dərs ilinə nisbətən cari dərs ilində şəhərin məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə gedən uşaqların sayı 1305 nəfər artmışdır.

Proqramda məktəbəqədər təhsil müəssisələri şəbəkəsinin optimallaşdırılması və maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, kadr təminatının yaxşılaşdırılması, məktəbəqədər təhsilin kütləvililiyinin təmin edilməsi və ictimai statusunun yüksəldilməsi, 5 yaşlı uşaqların icbari məktəbəqədər təhsilə cəlb olunması ilə yanaşı, onun müasir tələblərə cavab verən məzmununun hazırlanması ümdə vəzifə kimi qarşıya qoyulmuşdur.

- Keçid dövrünün ağır şərtləri təhsildə müəyyən boşluqlar yaratmışdı. Xüsusən də texniki-peşə məktəbləri sistemi iflic vəziyyətə düşmüşdü. İndi bu vacib sahənin inkişafına, özü də sürətli inkişafına cəmiyyətdə böyük ehtiyac duyulur. Bu istiqamətdə, xüsusən də müasir

Görülmüş işlərin nəticəsidir ki, Bakı şəhərində məktəbəqədər təhsilə cəlb olunan uşaqların sayı artmışdır. Baxmayaraq ki, paytaxtda 113 uşaq bağçası özəlləşdirilmişdir, ötən dərs ilinə nisbətən cari dərs ilində şəhərin məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə gedən uşaqların sayı 1305 nəfər artmışdır.

Bakı şəhəri, Binə kənd uşaq bağçası

peşə sahələrinin mütəxəssislərinin hazırlanması ilə bağlı hansı tədbirlər planlaşdırılır?

- Sosial-iqtisadi infrastrukturun qurulmasında müstəsna əhəmiyyət kəsb edən, təhsil sistemimizin vacib pilləsi olan texniki-peşə təhsilinə uzun müddətdən bəri lazımı diqqət ayırmaq mümkün olmamışdır. Texniki-peşə təhsilinin inkişafının ləngiməsində cəmiyyətdə ona qarşı yaranmış münasibət də az rol oynamamışdır. Belə ki, keçmiş sovet dönmindən qalan ənənə olaraq insanlar peşə təhsili ocaqlarına məktəbdə zəif oxuyan, nizam-intizama riayət etməyən uşaqların cəlb olunduğu müəssisələr kimi baxmışlar. Təsadüfi deyil ki, texniki-peşə məktəblərinə ümumtəhsil məktəb məzunlarının, bir qayda olaraq, 10-11%-i qəbul edilmişdir və indi də vəziyyət dəyişilməmişdir. Halbuki inkişaf etmiş ölkələrdə bu rəqəm 40-60% təşkil edir.

Texniki-peşə təhsili müəssisələrimizin bina şəraitinin, maddi-tədris və texniki bazasının müasir səviyyəli sənətkar kadrlarının hazırlanmasına cavab verməməsi də bu günümüzün reallığıdır. Texnoloji yeniliklərin ilbəil dəyişdiyi bir şəraitdə inkişaf etmiş ölkələrdə yüksək modifikasiyalı avadanlıq və vasitələrin tətbiq olunduğu halda, bizim müəssisələrimizdə hələ də ötən əsrin 70-ci illərində verilən avadanlıqlardan istifadə edilir.

Bütün bu problemlərə baxmayaraq, ölkə Prezidentinin 2007-ci ilin iyul ayında təsdiq etdiyi "Texniki-peşə

təhsilinin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı"nın bu vacib sahədə ciddi dönüş yaradacağına böyük ümidlər bəsləyirik.

Texniki-peşə təhsili sistemində maddi-texniki bazanın möhkəmləndirilməsi, yeni iqtisadi münasibətlərin formalaşdırılması, idarəetmənin və kadr hazırlığı işinin təkmilləşdirilməsi, peşə təhsilinin ictimai statusunun yüksəldilməsi və onun məzmununun

müasir tələblər səviyyəsində yeniləşdirilməsi bu proqramın başlıca məqsədləridir.

Proqram çərçivəsində Avropa Təhsil Fondu ilə İsmayıllı rayonunda turizm və otelçilik üzrə peşə məktəbinin yenidən qurulması, Böyük Britaniya şirkəti ilə Bakı şəhərində avtomobil sənayesi üzrə ixtisaslaşmış peşə təhsili müəssisəsinin bazasında təlim mərkəzinin təşkili, Avstriya təşkilatı ilə Biləsuvar rayonundakı məcburi köçkünlər üçün tikilib istifadəyə verilən qəsəbələrin birində kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə peşə məktəbinin yaradılması, Cənubi Koreyanın "Daewoo" şirkəti ilə Bakı şəhərində ali texniki peşə təhsili kompleksinin inşası, YUNESKO ilə peşə təhsilinin təkmilləşdirilməsi layihəsinin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur.

Düşünürəm ki, Qəbələdə turizm və otelçilik üzrə müasir tələblərə cavab verən peşə-tədris mərkəzinin açılması proqramın həyata keçirilməsi istiqamətində atılan ilk uğurlu addımlardan biridir. Öz xüsusiyyətlərinə görə Azərbaycanda fərqli təhsil müəssisəsi olan bu mərkəzdə fasiləsiz təhsil kon-

*Cəbrayıl rayonu (Sumqayıt şəhəri ərazisində fəaliyyət göstərən məktəb)
4 №-li orta məktəb, 2006-cı il*

sepsiyasına uyğun olaraq 1-2 illik kurslarla yanaşı, qısamüddətli kursların təşkili, müxtəlif yaş həddində olan şəxslərin peşələrə yiyələnməsi, regionda əmək bazarının ehtiyaclarına görə kadr hazırlığı, digər məktəblərin mühəndis-pedaqoji heyətinin ixtisasının artırılması nəzərdə tutulmuşdur. Onu da qeyd edirəm ki, Dövlət Proqramına əsasən yaxın gələcəkdə daha bir neçə belə mərkəz yaradılacaqdır. Bundan əlavə, cari dərslərin sonundakı 8 peşə təhsili müəssisəsinin əsaslı təmiri başa çatdırılacaqdır.

- Xaricdə təhsil alan tələbələrimizin diplomlarının tanınması məsələsi bu günün müzakirə obyektidir. Buradakı anlaşılmaqlar nədən irəli gəlir?

- Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1997-ci ilin aprelində Azərbaycan Respublikası "Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Lissabon Konvensiyasına" imza atmışdır. Dövlət başçısının 06 mart 2000-ci il tarixli 346 nömrəli "Avropa regionunda ali təhsil sahəsində ixtisasların tanınması haqqında Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Qanununun həyata keçirilməsi ilə əlaqədar bəzi tədbirlər haqqında Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikası adı çəkilən Konvensiyaya qoşulmuş və onun icrası Təhsil Nazirliyinə həvalə olunmuşdur.

Nazirlər Kabinetinin 13.05.2003-cü il tarixli 64 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Xarici dövlətlərin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi (nostrifikasiya) Qaydaları"nı həyata keçirmək məqsədilə xarici ölkələrin ali təhsil sahəsində verdiyi ixtisasların tanınması və xarici dövlətdə alınmış təhsilin Azərbaycan Respublikasında qüvvədə olan təhsil standartlarına uyğunluğunun müəyyən edilməsi prosedurunun həyata keçirilməsi ilə bağlı nazirlikdə Təhsil sənədlərinin tanınması işi üzrə sektor yaradılmışdır.

Ötən müddət ərzində Təhsil Nazirliyinə 2163 müraciət daxil olmuşdur. Müraciətlərdən 1388-i müsbət həll edilmiş, 444 müraciət hazırda baxılma mərhələsindədir. Təqdim edilmiş

sənədlər arasında 331 qeyri-qanuni fakt aşkarlanmış, o cümlədən 12 saxta diplom müəyyən edilmişdir.

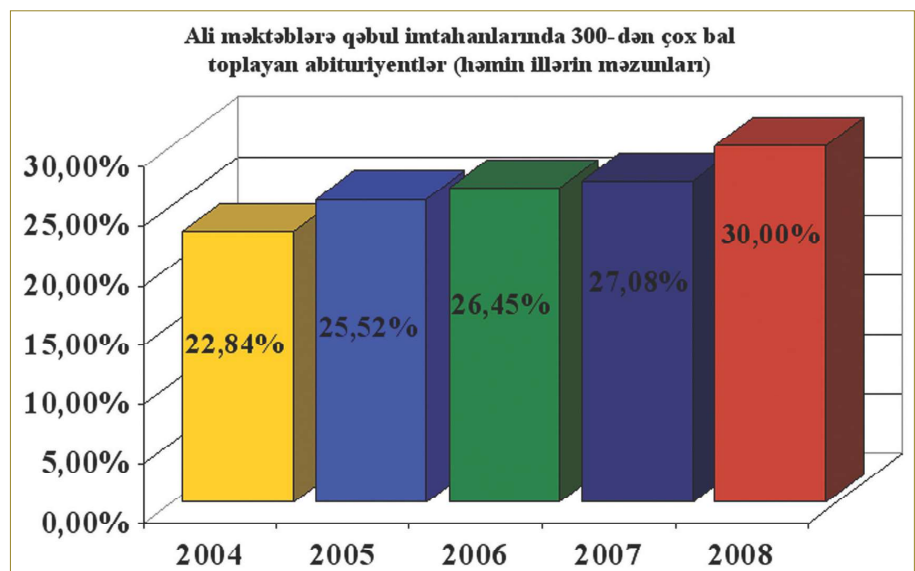
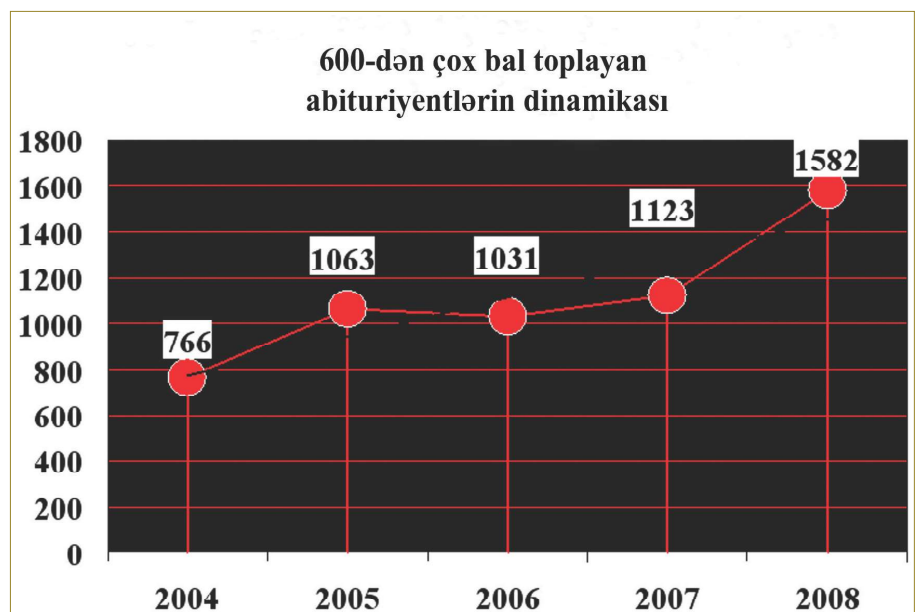
- Gələcəyimiz olan uşaqların keyfiyyətli təhsil almaları üçün məktəblə bərabər valideynlər də məsuliyyət daşıyırlar. Valideynlərlə məktəbin birgə əməkdaşlığını necə görürsünüz?

- Son zamanlar YUNİSEF-in dəstəyi ilə Təhsil Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilən tədbirlər nəticəsində ölkə üzrə Valideyn-Müəllim Assosiasiyası yaradılıb və hazırda bu birliyə daxil olan məktəblərin sayı 500-ü ötmüşdür. Dünya Bankı ilə apardığımız islahatlar çərçivəsində 3 pilot rayonunda yeni normativ-hüquqi baza əsasında məktəb şuraları fəaliyyət göstərir. Valideyn birliklərinin yaxından köməyi ilə cari dərslərdən ölkə-

nin bütün ümumtəhsil məktəblərində vahid məktəbli formasına keçidin təmin olunması da müsbət addımlardan biridir.

Onu da qeyd etmək istərdim ki, inkişaf etmiş ölkələrdə valideyn birlikləri böyük nüfuza malik olmaqla nəinki məktəblərin sosial-iqtisadi problemlərinin həllində, habelə təlimin məzmununun təkmilləşdirilməsində, pedaqoji kadrların tərkibinin yaxşılaşdırılmasında, məktəblərin idarə olunmasında fəal iştirak edir. Məhz belə funksiyalara malik valideyn birliklərinin yaradılması cari dərslərdə əsas prioritetlərimizdən biri olacaq. Bu məsələlərin geniş müzakirəsi məqsədilə konfrans keçirilməsini nəzərdə tutmuşuq.

- Məlum olduğu kimi, "Azərbaycan Respublikasında Dövlət uşaq

müəssisələrindən uşaqların ailələrə verilməsi və alternativ qayğı Dövlət Proqramı” həyata keçirilir. Hazırda Proqramın realizəsi ilə bağlı nə kimi işlər görülür?

- BMT tərəfindən qəbul edilmiş “Minilliyin məqsədləri”ndə hər bir ölkədə “Uşaq müdafiə sistemi”nin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Bu sistem uşaqlara qarşı bütün zorakılıq hallarının, kobud rəftarın və digər zərərli təsirlərin profilaktikası, uşaqların təhsili, sağlamlığı və müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən bütün dövlət və qeyri-hökumət təşkilatlarının, vətəndaş cəmiyyəti qurumları və medianın səylərinin əlaqələndirilməsini özündə ehtiva edir. Bununla əlaqədar dövlət başçısının sərəncamı ilə təsdiq olunmuş “Dövlət uşaq müəssisələrindən uşaqların ailələrə verilməsi (de-institutlaşdırma) və alternativ

qayğı Dövlət Proqramının (2006-2015-ci illər)” əsas vəzifəsi də belə uşaqlar üçün sosial xidmətlərin təşkili üzrə işlək mexanizmlərin yaradılmasından ibarətdir. Bu sahədə Təhsil Nazirliyində müxtəlif tədbirlər həyata keçirilmiş, 2006-cı ilin sentyabr-noyabr aylarında Təhsil, Maliyyə, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirlikləri, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ilə birlikdə bütün internat məktəb və uşaq evlərinin fəaliyyətinin monitorinqi aparılmış, dövlət uşaq müəssisələrinin və orada yaşayan uşaqların qiymətləndirilməsi keçirilmiş, məlumat bazası yaradılaraq müvafiq transformasiya planı hazırlanmışdır.

Proqram çərçivəsində uşaqlar üçün ailə əsaslı sosial xidmət mərkəzlərinin təşkili, ümumtəhsil internat məktəblərinin bazasında ümumi təyinatlı

məktəblərin, lisey və gimnaziyaaların yaradılması, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün internat tipli təlim-tərbiyə müəssisələrinin bir hissəsinin reabilitasiya mərkəzlərinə çevrilməsi, bu müəssisələrdən uşaqların öz bioloji ailələrinə qaytarılması üçün tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Onu da diqqətə çatdırım ki, hökumət tərəfindən təsdiq olunmuş “Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (sağlamlıq imkanları məhdud) uşaqların təhsilinin təşkili ilə əlaqədar İnkişaf Proqramı (2005-2009-cu illər)” çərçivəsində beynəlxalq təşkilatlarla birlikdə inklüziv təhsil layihələri 30-dan çox təhsil müəssisəsini, 200-dən artıq məktəbəqədər və məktəb yaşlı xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşağı əhatə etmişdir.

Azərbaycan üçün yeni təcrübə olan inklüziv təhsil zamanı xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar kütləvi məktəblərdə və uşaq bağçalarında sağlam uşaqlarla birlikdə təhsil alır, asudə vaxtlarını keçirir, tədbirlərdə iştirak edirlər. Təhsilin belə bir formada təşkili xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqları cəmiyyətdən və yaşlılarından təcrid olunmaqdan xilas edir, onların adi həyata inteqrasiyasına, inkişafına və hüquqlarının təmin olunmasına kömək göstərir, sağlam uşaqlarda isə öz həmyaşıdlarına qarşı mərhəmət, qayğı hisslərinin formalaşmasına səbəb olur.

- Ali təhsil cəmiyyətin daha çox marağında olan əsas sahələrdən biridir. Azərbaycanın Boloniya Bəyannaməsinə qoşulmasından ötən müddət ərzində bu sahədə hansı dəyişikliklər baş vermişdir?

- Son illərdə ali təhsil müəssisələrinin infrastrukturunun yeniləşdirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atılmış, Boloniya Bəyannaməsinin müddəalarına uyğun olaraq, ali təhsil sisteminin yeniləşdirilməsi və təhsilin keyfiyyətinin ümumavropa tələblərinə uyğunlaşdırılmasına ciddi diqqət yetirilmişdir. İlk növbədə bakalavr hazırlığının yeni nəsil dövlət standartları və akkreditasiya qaydaları hazırlanıb təsdiq olunmuşdur. 2006-cı ilin sentyabrından 21 ali məktəbdə 30 ixtisas üzrə kredit sisteminin tətbiqinə başlanmış, 15 ali və 6 orta ixtisas təhsili

Gələcəkdə təhsilə bir sıra mexanizmlərin tətbiqini nəzərdə tutmuşuq. Buraya, ilk növbədə, müəllimlərin iş qəbulu sahəsində dünyada mövcud olan müəttərəqqi mexanizmlərin tətbiqi, pedaqoji ali məktəbi bitirən məzunların bir il sınaq müddətini başa vurduqdan sonra tamhüquqlu müəllim statusu almaları, müəllimlərin ixtisas dərəcələri üzrə təsnifatı, onların fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi meyarlarının hazırlanması, habelə işləyən müəllimlərin fəaliyyətlərini davam etdirməsinə hüquqi əsas verən lisenziyalaşdırma mexanizminin tətbiqi, pedaqoji fəaliyyət üçün yaş senzinin müəyyənləşdirilməsi daxildir.

Bakı şəhəri, akademik Z.Əliyeva adına məktəb

müəssisəsi akkreditasiyadan keçirilmişdir. Eyni zamanda Avropa Komissiyası, Avropa Şurası və YUNESKO tərəfindən təsdiq olunmuş diploma əlavənin vahid modeli əsasında ölkə üzrə müvafiq sənəd hazırlanaraq təsdiq edilmişdir.

Bunlarla yanaşı, müəllim hazırlığı sisteminin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş “Fasiləsiz pedaqoji təhsil və müəllim hazırlığının konsepsiya və strategiyası” sənədi hökumət tərəfindən təsdiq edilmiş, gələcək müəllimlərə təlim texnologiyaları üzrə zəruri bacarıqların aşılmasına xidmət edən və Azərbaycan təhsili üçün tamamilə yeni olan “Təhsilin əsasları” fənninin dərsliyi hazırlanıb nəşrə təqdim olunmuşdur. İbtidai siniflər üçün müəllim hazırlığını təmin edən yeni kurikulumların hazırlanması və onların 3 pilot ali təhsil müəssisəsində tətbiqinin nəzərdə tutulması da hesabat dövrünün əlamətdar hadisələrindəndir.

Lakin ali təhsilin inkişafı ilə bağlı öz həllini gözləyən məsələlər kifayət qədərdir. Ona görə də dövlət başçısının müvafiq sərəncamına əsasən “2009-2013-cü illərdə Azərbaycan Respublikasının ali təhsil sisteminə islahatlar üzrə Dövlət Proqramı” layihəsini, eyni zamanda YUNESKO və digər beynəlxalq qurumların qəbul etdiyi sənədlərə uyğun ixtisasların yeni siyahısını hazırlayıb hökumətə təqdim etmişik.

Proqram layihəsində ali təhsil sisteminə keyfiyyətin təmin olunması məqsədilə normativ-hüquqi bazanın, məzmunun və təlim texnologiyalarının yeniləşdirilməsi, ali təhsil müəssisələrinin strukturunun və idarə olunması sisteminin müasir tələblər baxımından modernləşdirilməsi, əmək bazarının tələbatına uyğun kadr hazırlığının təkmilləşdirilməsi, elmi-tədqiqat işlərinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi, maddi-texniki və tədris bazasının müasir tələblərə uyğun qurulması, yeni maliyyələşdirmə siyasətinin hazırlanıb həyata keçirilməsi və s. bu kimi aktual istiqamətlər öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda Dünya Bankı ilə imzalanmış sazişə əsasən ölkəmizdə ali təhsilin inkişafı üzrə layihə hazırlanmaqdadır.

- Təhsil Nazirliyi xaricdə təhsil üzrə proqram həyata keçirir. İlkən nəticələr barədə məlumat verməyinizi xahiş edərdik.

- Diqqətə çatdırım ki, hazırda 4000 nəfər azərbaycanlı gənc dünyanın müxtəlif ölkələrinin ali məktəblərində təhsil alır. Onlardan 1000 nəfəri dövlət hesabına oxuyur. Son illərdə ACCELS, İREX təşkilatlarının xətti ilə 1000 nəfərdən çox təqaüdcü ABŞ-ın ali məktəblərində təhsil alıb. Almaniya Akademik Mübadilə Xidməti tərəfindən 700-dən artıq gənc alim üçün təqaüd proqramları reallaşdırılmışdır.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin ötən ilin aprelində “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsil almalarına dair Dövlət Proqramı”nı təsdiq etməsilə xaricdə kadr hazırlığının daha sistemli şəkildə həyata keçirilməsinə geniş imkanlar açıldı. Proqram çərçivəsində xaricdə təhsil almağa göndərilənlərin təhsilin bütün pillələri üzrə illik sayının 2015-ci ildə 1000 nəfərə, ümumi sayının isə 2007-2015-ci illərdə 5000 nəfərə çatdırılması əsas hədəf kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Proqrama əsasən iki il ərzində 200-dən çox gənc dünyanın 15 ölkəsinin 45 ali məktəbinin bakalavr, magistratura, aspirantura və doktorantura pillələrində müxtəlif sahələr üzrə təhsil almağa göndərilmişdir.

“2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsil almalarına dair Dövlət Proqramı”nın icrası ilə bağlı cari ildə ABŞ Hökuməti, Almaniya Akademik Mübadilə Xidməti (DAAD) və Fransanın KNOUS təşkilatı ilə Təhsil Nazirliyi arasında sazişlər imzalanmışdır.

Şübhə yoxdur ki, müstəqil Azərbaycanın təhsil həyatında əlamətdar hadisələrdən biri kimi qiymətləndirilən bu tarixi sənəd ölkəmizin XXI əsrdə inkişafına böyük töhfələr verəcək mütəxəssislərin hazırlanmasında həlledici rol oynayacaqdır.

Asim Mollazadə
Millət vəkili

Tarixən Cənubi Qafqaz böyük oyunlar üçün arena olub. Bu bölgənin ələ keçirilməsi uğrunda imperiyalar arasında əsrlər boyu davam edən mübarizədən ən çox Cənubi Qafqaz xalqları və dövlətləri ziyan çəkirdi. XX əsrin sonlarında bu regionda baş verən geosiyasi dəyişikliklər nəticəsində Cənubi Qafqazın müstəqil dövlətləri dünyanın siyasi xəritəsində öz yerlərini tuttular. Bununla da bölgə ölkələri qarşısında tamamilə yeni inkişaf imkanları açıldı və qarşılıqlı əlverişli əməkdaşlıq tendensiyaları ortaya çıxdı.

Azərbaycan və Gürcüstan yaranan bu yeni imkan və tendensiyaları əvvəlcə nəzəri, sonra isə praktik cəhətdən uğurla həyata keçirdilər. İddialı sərmayə layihələri iri dövlətləri tərəfdaş qismində bölgəyə cəlb etdi. Başlanğıcı “Əsrin müqaviləsi” ilə qoyulan bu proses Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinin istifadəyə verilməsi ilə böyük uğur və inam qazandı. Nəticədə Cənubi Qafqaz ölkələri (Gürcüstan və

Azərbaycan) Avropanın nəhəng iqtisadi layihələrinə cəlb olundu.

Avropanın Türkiyə-Yunanıstan-İtaliya terminallarına çıxan qaz boru kəməri də eyni istiqamətdə fəaliyyət göstərəcək. Avstriya və Almanıyanın iri qaz şirkətlərinin üzərində işlədiyi “Nabukko” adlı layihə də var. Şərqi Avropa layihəsi olan Odessa-Brodı Azərbaycanın enerji resurslarını əvvəlcə Polşaya, oradan isə Baltıqyanı bölgəyə və Skan-

dinaviyaya çatdırmağı nəzərdə tutur. Ən iri mavi yanacaq ehtiyatlarına malik olan Türkmənistan da layihəyə qoşulmaq istəyir. Vilnüsde keçirilmiş enerji sammiti sübut etdi ki, yalnız qarşılıqlı faydalı tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq bütün maraqlı tərəflərin uduşlu çıxmağını şərtləndirir.

Bölgənin qloballaşması üçün vacib layihələrdən biri də Avropa və Asiyayı birləşdirən nəqliyyat kommunikasiyalarının müasirləşdirilməsidir. Bakı-Tbilisi-Axalkalaki-Qars dəmiryolunun tikintisi buna misaldır. Azərbaycan və Gürcüstanla yanaşı Qazaxıstan və Çin də bu layihəyə qoşulmaq niyyətindədirlər. Bu Avrasiya magistralının gələcək inkişafı Avropanın (Hamburq) və Asiyanın (Şanxay) dəniz limanlarını birləşdirməyə imkan verir. Yəni Cənubi Qafqaz bölgəsi körpü yaradan böyük oyunçuya çevrilir və iqtisadi məsələlərin həllində vacib rol oynamağa başlayır. Əsrlər boyu bu yolların gəmi ilə qət edilməsinə sərf edilən 1-2 aylıq müddəti bu magistralı istifadəyə verməklə 2-3 həftəyədək azaltmaq mümkündür. Magistralın istifadəsi eyni zamanda Uzaq

Şərq və Qərbi Avropa arasında əmtəə dövriyyəsinin şaxələnməsi prosesini də sürətləndirməklə Azərbaycan və Gürcüstanı iqtisadi inkişafın tamamilə yeni səviyyəsinə yüksəldəcək.

Azərbaycan - Gürcüstan iqtisadi birliyinin bəhrəsi olan bütün layihələr GUÖAM-ın (hazırda GUAM-ın) yaranmasına gətirib çıxardı. GUAM regional təşkilatının yaranması prosesinin əvvəlində bütün iştirakçılar üçün əsas motivasiya iqtisadi maraqlar idi. Azərbaycan enerji daşıyıcılarının nəql olunmasını dost ölkələrin ərazisi ilə şaxələndirmək istəyirdi, enerjiyə böyük ehtiyacı olan tərəfdaşlar isə Rusiyanın gətirdicə sərfləşən neft-qaz siyasəti fonunda öz iqtisadiyyatlarını inkişaf etdirmək üçün Xəzər neft və qazına ehtiyac duyurdular. Şübhəsiz ki, bu və ya digər şəkildə Sovet İttifaqını bərpa etmək istəyən Kremlətrafi qüvvələr qarşısında qorxu da bu birliyin yaradılmasına stimül verirdi. Bu, Özbəkistanın ilkin birlikdən uzaqlaşmasının səbəblərindən biri oldu.

Sonradan Avroatlantikaya inteqrasiyada maraqlı olan ölkə-

lərin inkişafının vahid vektoru birliyin siyasi aspektlərini daha güclü səsləndirməyə başladı. MDB üzvü olan GUAM ölkələri kollektiv təhlükəsizliyə dair müqaviləyə imza atmadılar. Aydın ki, NATO-ya inteqrasiya üzrə uzaq perspektiv GUAM çərçivəsində regional təhlükəsizlik sisteminin yaradılması tendensiyasını gücləndirdi.

2006-cı ildə Ukraynanın paytaxtı Kiyev şəhərində keçirilmiş sammit təşkilatda islahatlar aparılmasına istiqamətlənmiş bir sıra vacib qərarların qəbul edilməsilə yadda qaldı. GUAM dövlət başçıları yeni beynəlxalq təşkilatın yaradılması barədə bəyannamə imzaladılar. Təşkilat "Demokratiya və iqtisadi inkişaf uğrunda - GUAM" adlanmağa başladı. Ukraynanın paytaxtında yerləşəcək qərargahın yaradılması barədə qərar qəbul olundu. Təşkilatın katibliyinin də Kiyevdə yerləşməsi qərara alındı.

GUAM-ın bütün üzvləri Avropa inteqrasiyası prosesinə, Avropa İttifaqı və NATO ilə münasibətlərin möhkəmləndirilməsinə tərəfdar olduqlarını təsdiqləyiblər. Kiyevdə həmçinin yeni təş-

Azərbaycan GUAM-ın enerji təhlükəsizliyinin təminatında öncül ölkə rolunu oynayır. GUAM-ın ən müsbət tərəfi onun kiminsə əleyhinə deyil, demokratik dəyərlərin və iqtisadiyyatın inkişafı naminə yaradılmasıdır. Bu prosesdə iştirak edən dövlətlər GUAM təşkilatının institutlaşdırılması üzərində ciddi işləyirlər.

kilatın nizamnaməsi qəbul olunub. Nizamnamə GUAM ölkələrinin parlamentləri tərəfindən ratifikasiya edilməlidir. Yaradılmış GUAM ölkələrinin Parlament Assambleyasının qərarı Azərbaycanın paytaxtında olacaq. Eyni zamanda, Gömrük İttifaqının yaradılması haqqında saziş də imzalanıb. Sərhədlərin və kommunikasiya sistemlərinin qorunması məqsədilə GUAM-ın antiterror mərkəzinin və vahid komandanlıq altında birləşən silahlı qüvvələrinin yaradılması da planlaşdırılır.

GUAM-ın inkişafına istiqamətlənmiş digər mühüm addım-

lar isə 2007-ci ilin Bakı sammitində atıldı. Bu sammit təşkilatın iqtisadi birlik kimi qüdrətini daha da artırdı. Hazırda təşkilat onun sıralarına yeni üzvlərin daxil olması üçün tamamilə açıqdır.

Təşkilatın strukturlaşması və onun müxtəlif istiqamətlərdə fəaliyyətinin gücləndirilməsi, şübhəsiz ki, demokratiya və iqtisadiyyatın inkişaf etdirməyi özlərinə məqsəd seçmiş GUAM üzvlərinin hamısının milli maraqlarına xidmət edir. Təşkilat Avroatlantikaya inteqrasiya yolunu seçmiş ölkələrə enerji təhlükəsizliyi və qarşılıqlı iqtisadi yardım məsələlərini müzakirə etməyə

imkan verir. Bu həlledici məsələdə Azərbaycan GUAM-ın enerji təhlükəsizliyinin təminatında öncül ölkə rolunu oynayır.

GUAM-ın ən müsbət tərəfi onun kiminsə əleyhinə deyil, demokratik dəyərlərin və iqtisadiyyatın inkişafı naminə yaradılmasıdır. Bu prosesdə iştirak edən dövlətlər GUAM təşkilatının institutlaşdırılması üzərində ciddi işləyirlər.

GUAM-ın fəaliyyətindəki vacib istiqamətlərdən biri də GUAM ərazisində mövcud olan dondurulmuş münaqişələrin nizamlanması ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlarda eyni mövqedən çıxış etməkdir. Bu tərəfdaşlıq dünya ictimaiyyətini regiondakı dondurulmuş münaqişələrin nizamlanmasında öz səylərini artırmağa çağırır. Həmçinin dünya ictimaiyyətini inandırır ki, həmin münaqişələr Avrasiya məkanında sülhün yaranmasına və regional inkişafa mane olur. Bu tərəfdaşlıq beynəlxalq ictimaiyyətin regionun inkişafı və Avrasiya məkanında sülhün yara-

dılmasında rolunun gücləndirilməsinə gətirib çıxaracaq. GUAM çərçivəsində Dağlıq Qarabağ, Dnestryanı, Cənubi Osetiya münaqişələrinin ədalətli nizamlanması ciddi müzakirə mövzudur. GUAM Əfqanıstan və İraqdakı antiterror əməliyyatlarında fəal iştirak etməklə dünya ictimaiyyətini özünün kimsəyə qarşı yönəlmədiyinə, sülhməramlı olduğuna inandırma bəlib.

GUAM-ın institutlaşdırılmasında və onun rolunun artırılmasında vacib aspektlərdən biri də Balkan, Baltıqyanı və Şərqi Avropa ölkələri arasında tərəfdaşlıq və əməkdaşlığı gücləndirməkdir. Bu gələcəkdə enerji təhlükəsizliyi və siyasi əlaqələri, həmçinin GUAM ölkələrinin Avroatlantik məkana inteqrasiyasını sürətləndirmək perspektivi vəd edir.

Qeyd etməliyik ki, Azərbaycanın ölçülüb-biçilmiş sərmayə siyasəti bu region üçün olduqca lazımlıdır. Holland sindromunun qarşısını almaq üçün ittifaq ölkələrinə yardım etmək, onların inkişafına nail olmaq, həmçinin ölkə daxilindəki infilyasiyanın qarşısını almaq üçün neft dollarları axınına yenidən bölüşdürmək lazımdır.

Bu regiondakı prosesləri bürədən daş Ermənistandır. Ermənistan Azərbaycana qarşı təcavüz siyasəti həyata keçirir. Bu ölkənin GUAM və onların tərəfdaşlarına doğru inteqrasiya prosesi üçün başqa heç bir maneə yoxdur. Əksinə Ermənistanın vahid mərkəzdə inkişafı daha səmərəli işgüzar əməkdaşlıq naminə regional təhlükəsizliyin yaranmasına gətirir. Bu, Cənubi Qafqaz regionunun inkişafı və sabitliyi üçün mühüm faktordur.

GUAM ölkələri üçün Avropaya inteqrasiya məsələsi prioritetdir. Bununla yanaşı nəzərə almaq lazımdır ki, GUAM ölkələrinin Türkiyə ilə bərabər yaxın 25-30 il ərzində Avropa Birliyinə daxil olmaq şansı çox azdır. NATO ilə əməkdaşlıq və tərəfdaşlıq daha

real görünür. Burada Türkiyənin NATO üzvü kimi rolu böyükdür. Eyni zamanda Türkiyənin GUAM ölkələri ilə qarşılıqlı münasibətlərdə, birgə bazarın qurulmasında etibarlı tərəfdaş kimi əhəmiyyəti artmaqdadır. Perspektivdə Qazaxıstanın inteqrasiya prosesinə qoşulması gözlənilir. Və beləliklə, bizim tam hüquqlu İpək Yolu İttifaqı adlandırma biləcəyimiz tamamilə yeni bir sistem qurulur. Bu sistem

Avropa standartlarına uyğun qanunvericilik islahatlarının aparılması qanunvericilik bazasının və vahid informasiya məkanının daha tez yaradılmasına imkan verir. Təhsil sahəsində islahatlar bizi qısa müddət ərzində Avropa sisteminə yaxınlaşdırma biləcək kadrların hazırlanmasına, menecmenti kökündən dəyişməyə və yeni idarəedicilər hazırlamağa çağırır. Bu məsələlər GUAM ölkələrində demokratik islahatla-

GUAM+Qazaxıstan+Türkiyə regionun perspektiv inkişaf düsturudur. Avropaya inteqrasiya və regionun sabitliyi bu gün Avropa Birliyi sisteminin siyasi sabitliyinin başlıca aspektlərindən olan insan hüquqları, etnik azlıqların hüquqları haqqında tezislərə əsaslanan demokratik ölkələrin ittifaqı qurulmadan mümkün deyil. GUAM-ın Şərqi Avropadakı tərəfdaşlarının köməyi ilə Avropa standartlarına uyğun qanunvericilik islahatlarının aparılması qanunvericilik bazasının və vahid informasiya məkanının daha tez yaradılmasına imkan verir.

əzəmətli nəqliyyat dəhlizlərinə, enerji mərkəzlərinə və onların təhlükəsizliyinə malikdir. Məhz belə bir birlik Avropa Birliyi üçün əlverişli ola bilər. Axı Avropa özü sabit və işgüzar tərəfdaşlar əldə etməkdə maraqlıdır və buna təşəbbüs göstərir. Bu isə yeni İpək Yolunun qurulması və yüksəlməsi üçün baza rolunu oynayır.

GUAM+Qazaxıstan+Türkiyə regionun perspektiv inkişaf düsturudur. Avropaya inteqrasiya və regionun sabitliyi bu gün Avropa Birliyi sisteminin siyasi sabitliyinin başlıca aspektlərindən olan insan hüquqları, etnik azlıqların hüquqları haqqında tezislərə əsaslanan demokratik ölkələrin ittifaqı qurulmadan mümkün deyil. GUAM-ın Şərqi Avropadakı tərəfdaşlarının köməyi ilə

rı prioritet məsələ kimi ortaya qoyur. Yalnız bu minvalla Şərqlə Qərbi birləşdirən sabit İpək Yolu İttifaqı sistemini qurmaq mümkündür.

Bu yolda dünyəvi dövlət prinsiplərini qoruyub saxlamaq olduqca vacibdir. Dünyəvi dəyərlərdən kənara çıxmaq, dini cərəyanların dövlətin daxilində möhkəmlənməsinə istiqamətlənmiş istənilən addımlar etnik və milli azlıqlarla problemlərin yaranmasına, gərginləşməsinə, dinlərarası sabitliyin pozulmasına gətirib çıxara bilər. Dünyəvi dövlət prinsipi regionda siyasi sabitliyin əsasıdır.

Haqqında bəhs etdiyimiz bütün inkişaf və tərəfdaşlıq modelləri, prinsipləri Azərbaycanı Böyük İpək Yolu strategiyasının vacib elementinə çevirir.

Mübariz Qurbanlı

Millət vəkili,
YAP İcra katibinin müavini

Yaşadığımız XXI əsr integrasiya və ümumbəşəri dəyərlər əsasında birləşmək əsridir. Müasir dünyamızda qloballaşma prosesi sürətlə gedir. Bəşəriyyət özünün inkişafının elə bir mərhələsinə daxil olub ki, mövcud qlobal problemlərin həlli və qlobal təhlükələrin aradan qaldırılması əməkdaşlığı zərurətə çevirir. Vaxtilə milli və ya regional problemlər kimi səciyyələnən iqtisadi, ərzaq, enerji, ekoloji, demoqrafik, hərbi-siyasi problemlər indi qlobal miqyaslarla ölçülür. Elm və texnikanın çox böyük sıçrayışla inkişaf etməsi, milli və dövlətlərarası əlaqələrin sürətlə genişlənməsi, informasiya mübadiləsinin artması dünyamızda yeni situasiya yaratmışdır. Belə tələyüklü, dövlətlərin və xalqların sonrakı inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirən məsuliyyətli dövrdə planetimizdə məskunlaşmış bütün fərqli sivilizasiyalar öz aralarında dialoqun zəruriliyini və həyatı əhəmiyyətini getdikcə daha dərinlən dərk etməkdədirlər. Sivilizasiyalararası dialoq eyni zamanda öz daxilindəki alt sivilizasiyaların, tarixin müxtəlif zamanlarında bir-birindən ayrı düşmək məcburiyyətində qalmış lokal və milli mədəniyyətlərin, etnosiyasi strukturların qarşılıqlı münasibətlərindəki tərəqqini və integrasiyanı da ifadə edir.

əvvəl indiki elmi ədəbiyyatda sivilizasiyaların təsnifatı ilə bağlı irəli sürülən tezislərə toxunmaq istərdik.

Hazırkı dövrdə millətçilik, separatçılıq, irqçilik və dini fanatizm meyillərinin güclənməsini Qərbin bir sıra tədqiqatçıları müxtəlif nəzəriyyələrlə izah etməyə çalışırlar. Bunların içərisində amerikalı tədqiqatçı Samuel Hantinqtonun “Sivilizasiyaların toqquşması” tezi xüsusilə geniş müzakirə obyektinə çevrilmişdir. Onun hamıya məlum olan tezisnin başlıca postulatı ondan ibarətdir ki, çağdaş dünyamızda xalqlar arasında mövcud olan fərqlərin əsasını ideoloji, siyasi, iqtisadi fərqlər deyil, mədəniyyət fərqi təşkil edir. O, dünya sisteminin mədəniyyətlərə görə bölgüsünü təklif edir və bu sistemi səkkiz sivilizasiyaya ayırır: qərb, islam, yapon, konfutsion (Çin), hind, provaslav-slavyan, Latin Amerikasası və Afrika sivilizasiyaları. Əlbəttə, bu bölgü şərti olmaqla bərabər tənqidə davamsızdır. S.Hantinqtonun öz bölgüsünə uyğun müəyyən etdiyi Qərb sivilizasiyasını daha qabarıq və əlahiddə şəkildə göstərməsi və digər sivilizasiyalarla Qərb sivilizasiyası arasında qarşıdurmanın qaçılmaz olmasını təbliğ və təlqin etməyə çalışması dialoqa xidmət etmir. Çox təəssüf ki, Qərbin bir sıra elmi mərkəzləri və kütləvi informasiya vasitələri “sivilizasiyalararası toqquşma” tezisini fəal şəkildə yayırlar. Məlumdur ki, bu tipli hərəkətlər dialoq mühiti deyil, monoloq effekti yaradır. Bəllidir ki, ta qədimdən dinlər və mədəniyyətlərarası ziddiyyətlər və qarşıdurmalar olmuş, bəzən bunlar açıq toqquşma və müharibələrə gətirib çıxarmışdır. Lakin bəşər tarixində olmuş müharibə və münaqişələrin ümumiləşdirilmiş təhlilini aparsaq, bunların çox az hissəsinin dini zəmində baş verdiyini görürük. Ötən əsrdə baş vermiş iki böyük dünya müharibəsinə nəzər salsaq, onların sivilizasiyaların, dinlərin toqquşmasının nəticəsi olmadığını görə bilərik. Başqa misallar da söyləmək mümkündür. Almaniyalı tədqiqatçıların hesablamalarına görə 1945-ci ildən 1985-ci ilədək dünyada 160 silahlı münaqişə baş verib və bunların da 151-i ölkədaxili münaqişələrdir.

SSRİ-nin süqutu, sosializm sisteminin iflası ilə Balkanlarda, Qafqazda və digər yerlərdə baş vermiş silahlı münaqişələrin təhlili, həmçinin ABŞ-ın Əfqanıstan və İraqa qarşı apardığı əməliyyatlarda ona dəstək verən ölkələrin dini və sivilizasiya “mənsubiyyəti” bir daha sübut edir ki, baş verən münaqişə və müharibələrdə başlıca amil milli, iqtisadi, hərbi-siyasi və geosiyasi maraqlardır. Bütün bu faktları qeyd etməklə, dinlər və sivilizasiyalararası ziddiyyəti inkar etmirik. Aydın ki, “soyuq müharibə”dən sonra dünya ölkələri arasında siyasi-iqtisadi və mədəni sahələrdə güclənməkdə olan integrasiya meyilləri, qloballaşma prosesi demokratiya və liberalizmin universal xarakter daşmasına zəmin yaratmışdır. Ancaq bununla belə din və mədəniyyət fərqləri, iqtisadi inkişafda yaranmış qeyri-bərabərlik müxtəlif sivilizasiyalar arasında ziddiyyətləri tam aradan qaldırmamışdır. Eyni zamanda bir sıra obyektiv və subyektiv amillər bu ziddiyyətləri kəskinləşdirir. Misal olaraq son vaxtlar baş vermiş “kari-katura böhranı”nı qeyd etmək olar. Vaxtaşırı olaraq qərb mediasında yer alan bəzi antiislam xarakterli materiallar qarşıdurmaların dərinləşməsinə, inamsızlığın artmasına səbəb olur.

Bir məsələni də göstərmək lazımdır. Hazırda dünyada sülh üçün ən böyük təhlükə törədən amillərdən biri terrorizmdir. Bu gün terror bəşəri təhlükə olmaqla bütün ölkələrin səylərinin birləşdirilməsini zəruri edir. 2001-ci il sentyabrın 11-də ABŞ-a qarşı törədilmiş terror aktı göstərdi ki, böyük və kiçikliyindən asılı

Müasir dünyada baş verən bu proseslər ayrı-ayrı fərdlərə təsir göstərdiyi kimi, ümumən cəmiyyətdə də dəyişikliyə səbəb olmuşdur. Aydın ki, hər hansı mədəniyyət daxilində yeni dəyərlərin meydana gəlməsi dəyişən tarixi realıq və sosial şəraitlə ayaqlaşmaq zərurətindən irəli gəlir və heç də özündən əvvəlki dəyərləri tamamilə inkar etmir. Onlar cəmiyyətin keçdiyi inkişaf yoluna, adət-ənənələrinə, həyat tərzinə uyğun olur və bundan qaynaqlanırlar. Şərqdə Qərbin qovşağında yerləşən və dünya mədəniyyətinə, türk-islam sivilizasiyasına böyük töhfələr verən Azərbaycanın sivilizasiyalararası dialoqda özünəməxsus yeri və rolu vardır. Bu barədə fikirlərimizi ifadə etməzdən

olmayaraq, hər bir dövlət bu bəlaya uğraya bilər. Ancaq terrora və terrorçulara münasibətdə ABŞ başda olmaqla Qərb dövlətlərinin və beynəlxalq təşkilatların ikili standartlarla çıxış etməsi birmənalı qarşılanmır. Terrorçuluğa qarşı mübarizədən danışarkən bu mövzunun yalnız islam terrorçuluğu ilə məhdudlaşdırılması bumeranq effekti yaradır. Məlumdur ki, Azərbaycanın 17 min kvadrat kilometr ərazisi Ermənistan ordusu tərəfindən işğal edilmiş və erməni terror təşkilatları Azərbaycan ərazisində çoxsaylı terror aktları törətmişlər. Dinc əhaliyə qarşı yönəldilmiş bu terror aktları (sərnişin avtobuslarının, metro qatarlarının partladılması və s.) nəticəsində minlərlə Azərbaycan vətəndaşı həlak olmuşdur. Bu faktları qeyd etməkdə məqsədimiz budur ki, terrorçuluğa qarşı mübarizə aparılarkən hər hansı milli və ya dini fərq qoyulmamalıdır.

Sivilizasiyalararası dialoq xalqların, mədəniyyətlərin qovuşmasına, zənginləşməsinə xidmət etməli, beynəlxalq təşkilatların söylərinin ümumbəşəri problem-

lərin həllinə yönəldilməsinə təkan verməlidir.

Şərqlə Qərbin qovşağında, tarixi İpək yolu üzərində yerləşən Azərbaycan qədim zamanlardan bu günədək sivilizasiyalar arasında birləşdirici rol oynamışdır. Zəngin mədəniyyətə malik Azərbaycan xalqı böyük tarixi yol keçmişdir. Müasir Azərbaycanın sələfi olan Manna, Midiya, Atropatena, Qafqaz Albaniyası kimi dövlətlər Qafqazda, həmçinin Ön Asiyada böyük sivilizasiyanın yaradıcılarıdır. Ərəb xilafətinin tərkibində olduğu dövrdə Azərbaycan Şərqlə Qərb arasında mövcud olan əlaqələrdə mühüm yer tutmuş və islam sivilizasiyasına böyük töhfələr vermişdir. Orta əsrlərdə Azərbaycan ərazisində təşəkkül tapan bir sıra dövlətlər, xüsusən əsası Şah İsmayıl Xətai tərəfindən qoyulan Səfəvilər dövləti Avropa ilə, latın mənşəli ölkələrlə çox geniş ticarət-iqtisadi, siyasi, mədəni əlaqələr qurmuş və hər iki sivilizasiya bu münasibətlərdən geniş şəkildə yararlanmışdır. Sonrakı dövrlərdə Azərbaycanın şimal hissəsi çar Rusiyasının və onun davamı olan sovet imperiyasının

tərkibində olsa da, Azərbaycan Şərq-Qərb sivilizasiyaları arasında körpü rolunu qoruyub saxlamışdır. Və təsadüfi deyil ki, Şərq müsəlman aləmində ilk teatr, ilk opera və ilk respublika idarəçiliyi məhz “Şərqin qapısı” adlandırılan Azərbaycanda yaranıb.

1991-ci il oktyabrın 18-də özünün dövlət müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan Respublikası hazırda beynəlxalq və regional siyasətdə fəal iştirak edir. Azərbaycan Respublikasının banisi, Ümummilli lider Heydər Əliyevin siyasi xəttinə istinad edən Azərbaycan hüquqi, demokratik, dünyəvi, unitar dövlət quruculuğunda ciddi irəliləyişlər əldə etməkdədir.

Müasir dünyada sülhün və təhlükəsizliyin bərqərar olması, maliyyə-iqtisadi və siyasi sabitliyin qorunması bir çox hallarda xalqların, onların liderlərinin iradə və səviyyəsindən asılıdır. Ona görə də siyasi münasibətlərdə daha optimal variantın - öz mədəni dəyərlərində iddialı olan müxtəlif sivilizasiyaların razılığını təmin edən yeni konsensus modelinin hazırlanmasına ehtiyac vardır. Bu yöndə addımlar atılarkən

ilk olaraq hər bir sivilizasiyanın özünəməxsus inkişaf yolu, fərqli mədəni dəyərlər sistemi və bu dəyərlərə qarşılıqlı hörmət, bərabər hüquqlu münasibət və inamın olması nəzərə alınmalıdır. Aydın dır ki, sivilizasiyalararası qarşılıqlı əlaqələr çox müəkkəb və çətin prosesdir. Bəzən bu müəyyən şəraitdə sivilizasiya mənsubiyyətini gücləndirə, hətta millətlərarası ziddiyyəti kəskinləşdirə bilər. Bəzən isə bu proses hadisələrin inkişafına da səbəb olur. Təcrübə göstərir ki, sivilizasiyalararası əlaqələrin sivilizasiya mənsubiyyətinə görə ayrılan xalqlar arasında qarşılıqlı anlaşmaya və əməkdaşlığa gətirib çıxardığı hallar da az deyil. Müsəlman ölkəsi olan Türkiyənin, müstəqil inkişaf yoluna qədəm qoymuş Azərbaycanın Avropa ölkələri ilə əlaqələrinin genişlənməsi, Avropa Şurası, ATƏT, Avropa Birliyi kimi nüfuzlu Qərbi qurumları ilə sıx əməkdaşlıq yaratması buna praktik misaldır.

Müstəqil Azərbaycan islam mədəniyyətinə məxsus ölkə olsa da, digər mədəniyyətə və dinə sahib ölkələrlə geniş münasibətlər qurmuşdur. Azərbaycan müxtəlif dini konfessiyaların azad, sərbəst fəaliyyət göstərdiyi ölkələrdəndir. Dini tolerantlıq Azərbaycan üçün xarakterikdir. Hazırda Azərbaycanda islam xristian və yəhudi dini icmalarla yanaşı fəaliyyət göstərir. Azərbaycan hakimiyyəti sivilizasiyalararası dialoqu həmişə dəstəkləmişdir. Bununla bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev demişdir: “Biz qəti inanırıq ki, sivilizasiyalar və mədəniyyətlər arasında dialoqu inkişaf etdirmək vacibdir. Yalnız dialoq və xoş mərəm vasitəsilə biz inamsızlıq və qarşıdurmanı məğlub edəcək, ümumi təhlükələrə və çətinliklərə qarşı birləşib, bir qüvvə kimi çıxış edə biləcəyik”.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, sivilizasiyalararası dialoqun

müntəzəmliyi bəşəriyyətin qarşılıqlı problemlərinin həllinə böyük təminat yarada bilər. Hər hansı sivilizasiyanın digəri üzərində üstünlük əldə etməyə can atması heç kimə qələbə gətirə bilməz. Qədim hind misalında deyildiyi kimi: “Yalnız o qələbə həqiqi qələbə sayıla bilər ki, hamı eyni dərəcədə qalib olsun və heç kim məğlub olmasın”.

Beləliklə, aydın olur ki, sivilizasiyalararası dialoqda bütün səviyyələrdə və ictimai həyatın ən müxtəlif sahələrində əməkdaşlıq münasibətləri nəticə olaraq daha etibarlı dünya düzəni yaratmaq ideyasına xidmət edir. Deməli, bu istiqamətdə nailiyyətlərin əldə olunması hər bir ölkə iqtidarının siyasi iradəsindən çox asılıdır. Bu baxımdan sivilizasiyaların qovşağında, Avrasiyanın etnomədəni və geosiyasi kəsişmə nöqtəsində yerləşən Azərbaycanda 2008-ci ilin 15 oktyabrında keçirilmiş prezident seçkiləri və cənab İlham Əliyevin parlaq qələbəsi beynəlxalq baxımdan da olduqca əhəmiyyətli və mühüm siyasi hadisədir. Çünki bu qələbə sivilizasiyaların dialoqu istiqamətində indiyə qədər ölkə rəhbərliyinin həyata keçirdiyi uğurlu siyasətin ardıcıl və davamlı olmasını təmin etməklə yanaşı, bu vacib işə yeni töhfələr verəcəkdir. Seçkilərdən bir ay belə keçməmiş - 2008-ci ilin noyabrın 14-də Bakıda IV Beynəlxalq Enerji Sammitinin keçirilməsi Azərbaycan rəhbərliyinin bu sahəyə olan diqqət və marağının ən bariz nümunəsidir. Sammitdə bütün dünyada enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, alternativ nəqliyyat marşrutlarının müəyyənəşdirilməsi və bu istiqamətlərdə dövlətlər arasında qarşılıqlı-faydalı əməkdaşlığın daha da dərinləşdirilməsi ilə bağlı mühüm qərarlar qəbul olunmuşdur. Sammitdə qəbul olunmuş Bakı Bəyannaməsində Azərbaycanın və bütövlükdə Xəzər regionunun global enerji təhlükəsizliyi sistemindəki yeri xüsusi

vurğulanmış və qeyd edilmişdir: “Biz, 2008-ci ilin noyabrın 14-də Bakı şəhərində keçirilmiş Enerji Sammitinin iştirakçıları global enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin vacibliyini təsdiqləyərək və Enerji Xartiyasına dair Müqavilədə şərh olunmuş əsas prinsipləri qəbul edərək, enerji daşıyıcılarının və onların beynəlxalq bazarlara çatdırılmasının global siyasi və iqtisadi proseslərdə artmaqda olan rolunu nəzərə alaraq, enerji daşıyıcılarının dünya bazarlarına sabit şəkildə göndərilməsini və onların nəqli-nin təhlükəsizliyinin davamlı inkişafın ən mühüm və zəruri amili kimi bütün beynəlxalq birliyin mənafələrinə uyğun olmasını qeyd edərək, karbohidrogen mənbələrinin və onların istehlakçılara nəql edilməsi yollarının bazar iqtisadiyyatı, şəffaflıq, azad rəqabət və qarşılıqlı faydalılıq prinsipləri əsasında şaxələndirilməsinə tərəfdar olduğumuzu bildirərək, Xəzər regionunun karbohidrogen ehtiyatlarının mənimlənilməsi və enerji daşıyıcılarının beynəlxalq bazarına nəql edilməsinin iri mərkəzlərindən biri və Avrasiya Neft Nəqli Dəhlizi sistemində ən mühüm element olmasını etiraf edərək Xəzər regionunun karbohidrogen ehtiyatlarının beynəlxalq bazarlara nəql edilməsi üçün Avrasiya dəhlizi layihəsinin həyata keçirilməsini müsbət qiymətləndirərək onun vacibliyini təsdiqləyirik”.

Göründüyü kimi, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan öz geosiyasi üstünlüklərini və təbii ehtiyatlarını ölkənin mənafeyi naminə uğurla istifadə etməklə yanaşı, bu cür məqsədyönlü xarici siyasətlə beynəlxalq əməkdaşlığa və sivilizasiyaların dialoquna öz əhəmiyyətli töhfələrini verməkdədir. Belə məqsədyönlü siyasət Azərbaycan Respublikasının gələcəkdə dünyanın sabit və davamlı inkişaf edən ölkələrindən biri olacağına möhkəm əminlik yaradır.

2008-ci ilin başa çatması ilə əlaqədar millət vəkili-nə belə bir sualla müraciət etdik:

- Başa çatan 2008-ci ildə Milli Məclisin fəaliyyətini necə qiymətləndirirsiniz və növbəti ildən nə gözləyirsiniz?

Əhməd Vəliyev

- Milli Məclisin fəaliyyətini mən həmişə müsbət qiymətləndirmişəm. Bütün ölkənin taleyi Milli Məclislə bağlıdır. Əgər ölkənin qanunları Milli Məclisdə qəbul olunursa, problemlər burada həll olunursa, ölkənin fəaliyyəti buradan başlayırsa, deməli, Milli Məclisin fəaliyyətinə müsbət qiymətdən başqa hansı qiyməti vermək olar? Təbii ki, hər yerdə olduğu kimi Azərbaycan parlamentinin də çatışmayan cəhətləri var, qanunların qəbul olunması prosesində müəyyən fikirlər səslənir. Buna baxmayaraq, hesab edirəm ki, ümumilikdə Milli Məclisin fəaliyyətinə müsbət qiymət vermək lazımdır.

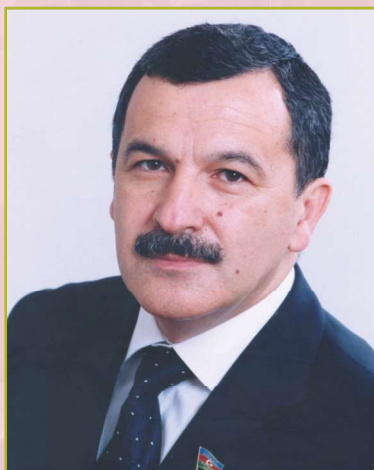
Növbəti ildən qəbul olunmayan qanunların qəbulunu gözləyirəm, mövcud qanunvericiliyin daha da təkmilləşməsinə gözləyirəm, ölkəmizin daha da inkişafını gözləyirəm.

Arif Rəhimzadə

- Hesab edirəm ki, Milli Məclis ötən illərdə olduğu kimi, 2008-ci ildə də qarşısında duran vəzifələrin öhdəsindən layiqincə gəlir. Bir qanunverici orqan kimi cəmiyyətin inkişafı üçün lazım olan bütün qanunları qəbul edibdir. Bundan əlavə, mövcud qanunlara xeyli sayda düzəlişlər verərək qanunvericiliyi təkmilləşdiribdir. Bütövlükdə mən Milli Məclisin 2008-ci ildəki fəaliyyətini müsbət qiymətləndirirəm.

2009-cu ilə gəldikdə isə, hesab edirəm ki, Milli Məclis qanunvericilik sahəsində öz fəaliyyətini xeyli dərəcədə təkmilləşdirməsi ənənəsini növbəti ildə də davam etdirəcək.

Aydın Mirzəzadə

- Hesab edirəm ki, Milli Məclis konstitusiyaya ilə onun üzərinə qoyulmuş bütün vəzifələrin öhtəsindən layiqincə gəldi. Bir tərəfdən qanunvericilik sahəsində bir çox qanunların qəbuluna nail olduq, digər tərəfdən isə bir sıra qanunları daha da təkmilləşdirdik. Eyni zamanda arxada qoyduğumuz ildə parlament ümummilli məsələlərə də münasibətini bildirdi. Deputatlar öz fikirlərini həm kollektiv, həm də fərdi qaydada ifadə etdilər. Vacib məsələlərdən biri də deputatların seçiciləri ilə mütəmadi görüşlər keçirməsi idi. Qeyd edirəm ki, deputatların çoxu yerlərdə qəbul otaqları yaradıblar. Ümumən hesab edirəm ki, parlament üzərinə düşən məsələ-

ləri yerinə yetiribdir. Lakin son söz əlahəzrət seçicinisindir. Bizim fəaliyyətimizə daha dəqiq qiyməti o verəcəkdir.

Növbəti ildən isə qarşıya qoyulan məsələlərin layiqincə yerinə yetirilməsini, Prezident İlham Əliyevin fəaliyyətinə qanunvericiliklə siyasi dəstəyin verilməsini, Azərbaycanın möhkəmlənməsi, qüdrətlənməsi sahəsində parlamentin daha da səmərəli fəaliyyət göstərməsini gözləyirəm.

Rəbiyyət Aslanova

- Milli Məclisin keçən ilki fəaliyyətini çox məqbul sayıram. Bu gün Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafında, mədəni və humanitar problemlərin həllində vacib olan qanunların qəbul olunması, vətəndaşlarımızın hüquqlarının qorunması baxımından parlamentin fəaliyyətini uğurlu sayıram. Dünyada baş verən hadisələrin fonunda

hesab edirəm ki, parlamentimiz müasir çağırışlara cavab verir, vacib olan qanunlar qəbul edir və edəcək. Bizim iş fəaliyyətimiz sabaha ünvanlanmış bir fəaliyyətdir, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarını müdafiə edən bir fəaliyyətdir və Azərbaycanın həm siyasi, həm iqtisadi inkişafına yönəlmiş bir fəaliyyətdir.

Növbəti ildən daha böyük nailiyyətlər gözləyirəm. Biz böyük bir yolun yolçusuyuq və hesab edirəm ki, hər günün bir çağırışı olacaqdır. Biz bu çağırışlara uyğun olan qanunlar qəbul etməyə hazırıq.

Hüseynbala Mirələmov

- Milli Məclisin ötən ilki fəaliyyətini çox yüksək qiymətləndirirəm. 2008-ci ildə Milli Məclis çox məsuldar işlədi. Hesab edirəm ki, hörmətli sədr Oqtay Əsədov Milli Məclisin iclaslarını çox demokratik, şəffaf qaydada, deputatların fikirlərini və hüquqlarını qoruyaraq apardı. Bilirsiniz ki, Azərbaycan ildən-ilə ənənəvi olaraq sə-nayedə, kənd təsər-

rüfatında, tikintidə, mədəniyyət və s. sahələrdə inkişaf edir. Hesab edirəm ki, biz gələn il də bu ənənəni qoruyub saxlayacağıq, xalqın rifahını və iqtisadiyyatın inkişafını təmin edəcək qanunlar qəbul edəcəyik. Fikrimcə, gələn il bu ildən də uğurlu olacaqdır.

Səməd Seyidov

- 2008-ci il Milli Məclis üçün doğrudan da çox vacib və əhəmiyyətli il olmuşdur. 2008-ci ildə Azərbaycanda prezident seçkiləri keçirilmişdir. AŞ PA Azərbaycandakı prezident seçkilərini demokratik və Azərbaycan xalqının iradəsini əks etdirən seçkilər kimi qiymətləndirmişdir. Bunlar bizim böyük uğur-

larımızdır. Bu uğurların əldə olunmasında Azərbaycan parlamenti yaxından iştirak etmişdir.

2008-ci ildə həm də Azərbaycan parlamentinin 90 illik yubileyi təntənə ilə qeyd edildi. Parlamentin 90 illiyi ilə bağlı onu deyə bilərəm ki, ümumiyyətlə, bu özü-özlüyündə bir zirvə idi. Dünyanın əksər parlamentlərinin tanınmış və nüfuzlu nümayəndələri və spikerləri Azərbaycana gəlmişdilər. Bu qədər qonağın parlamentimizin 90 illik yubileyində yaxından iştirak etməsi təbii ki, Azərbaycan xalqının, dövlətinin və parlamentinin beynəlxalq nüfuzunun göstəricisidir.

Düşünürəm ki, 2009-cu il heç də bu ildən geri qalmayacaq. Çünki 2009-cu ildə növbəti parlament seçkilərinə hazırlıq başlanacaq və deputatlar öz fəaliyyətlərini daha da aktivləşdirəcəklər.

Ülvi Quliyev

- Bütün Milli Məclis çalışır ki, xalqa yaxşı xidmət etsin, yaxşı qanunlar qəbul etsin ki, xalqımız da hər zaman bundan faydalansın.

Gələn il də çalışacağıq ki, daha yaxşı qanunlar qəbul edək. Komissiyanın iclasında qərara almışıq ki, mənzil məcəlləsində dəyişikliklər edək. Çünki bu məsələ

ilə bağlı bizə çox sayda şikayətlər daxil olur, problemlər yaşanır. Biz çalışacağıq ki, bu problemləri də həll edək.

MÜSƏLMAN ŞƏRQİNİN İLK PARLAMENTİ

2008-ci il Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 90 illik yubileyinin böyük təntənə ilə qeyd olunması kimi yadda qaldı. Yubileyin keçirilməsi ilə əlaqədar Prezident İlham Əliyevin imzaladığı sərəncamda Milli Məclisə ADR parlamentinin yaradılmasının 90 illiyi münasibətilə xüsusi iclasın keçirilməsi də tövsiyə edilirdi. 2008-ci il iyunun 19-da Milli Məclisdə təntənəli iclas oldu. Xarici ölkələrin 9 parlament sədrinin, 18 sədr müavininin, 102 parlament üzvünün, 4 beynəlxalq parlamentin nümayəndələrinin və digər rəsmi qonaqların qatıldığı Milli Məclisin bu xüsusi iclası çox yüksək səviyyədə keçirildi. Bu tədbir insana Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamenti - Məclisi-Məbusanın 1918-ci il dekabrın 7-də keçirilən təntənəli iclasını xatırlatdı.

Məclisi-Məbusanın açılışı 1918-ci il dekabrın 3-nə təyin olunmuşdu. Lakin Bakıda fəaliyyət göstərən erməni və rus milli şuraları Azərbaycan parlamentinin açılışına hər vasitə ilə mane olmağa çalışırdılar. Onlar məqsədlərinə nail olmaq üçün bu ərəfədə Bakıya gəlmiş müttəfiq qoşunların baş komandanı ingilis generalı Tomsondan istifadə etməyə cəhd göstərdilər. Azərbaycan hökumətinin Tomsonla apardığı danışıqların uzanması və qəzalardan bütün deputatların vaxtında Bakıya gələ bilməməsi nəticəsində parlamentin ilk iclasının açılışı dekabrın 7-nə keçirildi. Həmin gün Hacı Zeynalabdin Tağıyevin Nikolay küçəsində (indiki İstiqlaliyyət) yerləşən qız məktəbinin (indiki Əlyazmalar İnstitutu) binasında bütün türk dünyasında və müsəlman Şərqiində ilk parlamentin birinci iclası təntənəli şəkildə açıldı. İclası açan Azərbaycan Milli Şurasının sədri Məhəmməd Əmin Rəsulzadə böyük təbrik nitqi söylədi.

Parlamentin ilk iclasında "Müsavət" fraksiyasının təklifi ilə Əlimərdan bəy Topçubaşov Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin sədri, Həsən bəy Ağayev isə sədrin birinci müavini seçildilər. Əlimərdan bəy Topçubaşov bu vaxt İstanbulda olduğundan parlamentə Həsən bəy Ağayev sədrlik etdi. Ümumiyyətlə, Əlimərdan bəy Topçubaşov 1919-cu ilin dekabrında yenidən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin sədri seçilsə də, tələyin hökmü ilə ömrünün sonuna kimi bir də Azərbaycana dönmə bilmədi. Mehdi bəy Hacınski baş katib

olmaqla, parlamentin üç nəfərdən ibarət katibliyi seçildi.

İclasda Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Müvəqqəti Hökumətinin başçısı Fətəli xan Xoyski Nazirlər Kabinetinin fəaliyyəti haqqında hesabatdan sonra onun istefa verdiyini elan etdi. Parlament yeni hökumətin təşkilini təkrarən Fətəli xan Xoyskiyə tapşırırdı.

Azərbaycan Milli Şurasının Məclisi-Məbusanın təsis olunması haqqında qanununa uyğun olaraq erməni nümayəndələri üçün 21, rus nümayəndələri üçün 10, həmkarlar ittifaqları nümayəndələri üçün 3 yer ayrılmasına baxmayaraq, onlar Azərbaycan parlamentinin açılışına gəlməkdən imtina etdilər. Lakin Azərbaycanda yaşayan rus əhalisinin təzyiqi ilə Rus Milli Şurası 1919-cu il yanvarın 31-də Azərbaycan parlamentinin işində iştirak etmək barədə qərar qəbul etməyə məcbur oldu. Erməni milli komitələri də Azərbaycan parlamentinə qarşı sərt mövqe tutdular. Ermənilər iki aydan çox müddət ərzində parlamentə gəlmədilər. Sonra onlar özlərinin sərəsəm "Böyük Ermənistan" ideyasının təbliği üçün yeni tribuna əldə etmək məqsədilə parlamentin iclaslarına qatıldılar.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin parlamenti ali qanunverici, həm də ali dövlət orqanı idi. O, 1918-ci ilin dekabrından 1920-ci ilin aprelin sonunadək fəaliyyət göstərmişdir. 1920-ci il aprelin 27-də Şimali Azərbaycanın bolşevik Rusiyası tərəfindən işğalı nəticəsində Məclisi-Məbusanın fəaliyyəti dayandırıldı.

✚ Müstəqil Azərbaycanın ən sevincli günlərindən biri onun parlamentinin işə başlaması günüdür. “Bu gün o gündür ki, Azərbaycan türklərinin Milli Məclisi, Milli Şurası açılıb, Azərbaycan təkmil bir hökumət şəklinə girir” - deyər Üzeyir Hacıbəyov bu tarixi hadisə münasibətilə fərəhlə yazırdı.

“Azərbaycan” qəzetinin daimi yazarı və sonralar redaktoru olmuş Üzeyir bəyin jurnalistlik fəaliyyətində parlamentlə bağlı mövzular xüsusi yer tutmuşdur. Dahi Üzeyirin Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin açılış gününə həsr etdiyi “Təəssüratlar” adlı məqaləsini diqqətinizə təqdim edirik. ✚

TƏƏSSÜRATLAR

ÜZEYİR (Üzeyir HACIBƏYOV)

“Azərbaycan” qəzeti

9 dekabr 1918-ci il, № 60

Parlamənımız açıldı, gördük, Fətəli xan doğru dedi ki, yatsa idik də, yuxumuza girməzdi...

Əvvəldən ingilislərin qeyd-keşliyi hüriyyətimizin bədxahları tərəfindən, parlamənımızın açılması münasibətilə nəbadə bir şuluqluq bürüzə verməsin və versə də, filfövr qabağı alınsın deyər parlamən imarəti yanında kə Hacınin qız məktəbidir - ingilislərin iki ədəd zirehli avtomobili dayanıb, içindən görünən topların ağzını açıb gəlib-gedənə guya: “Dinc dur!” - deyirdi. Zətən o səmtədən gəlib-gedən heç yox idi, çünki Azərbaycan polisi imarətin “bir ağaclığından” - qoy mübaliğə olsun - adamları keçməyə qoymayıb, ancaq məbuslara və parlamənə

girmək haqqı vəsiqəsinə malik olanlara izin verirdi.

Parlamən imarətinin içində ziynət cümləsindən calibi-diqqət olan şey qiymətli xalılar deyil idi, bəlkə fiatı ucuz, lakin mahiyyəti-milliliyə və siyasiyəsi dedikcə bəha olan üçrəngli milli bayraqlarımız idi.

Məhəmməd Əmin nitqi - iftitarhisində bu üç rəngin: türkləşmək, islamlaşmaq və müasirləşmək amalı əlamətindən ibarət olduğuna işarə ilə: Bu bayraq endirilməz! - dedikdə bütün məclis ayağa qalxıb əl çala-çala bayraqları salamlarkən təəssürati-fövqəladəmdən başımın tükələri biz-biz durdu. Nədənə bu fəqərə dəxi yadıma düşdü ki, görəsən küçədə zirehli avto-

mobillər olmayıb heç bir nəfər də polis və ya qoşun əhli görünməse idi, bugünkü günün şərafinə toxunmaq kimi ədəbsizliyə bir kəsə cürət ola bilərdimi?!

Məncə, yox. Çünki bu müqəddəs məclisin imarətin dəlik-deşiklərindən belə dışarıya tərəf nəbən etdiyi əzəmət-mənəviyyəsinə o dərəcə mütəəssir olardı ki, əli-qolu boşalıb, dili də bağlanardı...

Məclisin açılmaq saati yaxınlaşdı. Tamaşaçılar ki içlərində müsəlman xanımları da az deyildi - boş yerləri doldurdular. Məbuslar hər kəs öz məxsusi yerini tapıb oturdular. Qəzetə yazıçıları kağız və qələmlərini hazırlayıb müntəzir durdular. Ministirlər müavinləriylə bəra-

bər öz yerlərinə keçib cərgə ilə oturdular. Bir lojaya sığmayıb, sağ və sol iki lojanı doldurdular. Bunların hamısı başı açıqdırlar. Bir nəfərdən savayı. Görünür ki, soyuqdan qorxurmuş, həqiqət, çox soyuqdur. Hamı amadə olub intizarda ikən Milli Şura rəisi Məhəmməd Əmin Rəsulzadə cənabları rubəru qapıdan çıxıb məqami-sədarətdə üzü məclisə tərəf, ayaq üstə bir vəziyyət aldığında hazirinin intizarı donub diqqətə münqəlib oldu.

Məhəmməd Əmin qəlbən nikbin və nikbinliyində də sabitqədəm olduğuna dəlalət edən açıq və gülər bir üz və yerə baxmaq olmayan bir göz ilə məbuslara xitabən nitq söyləməyə başladı. Padşahlı məmləkətlərdə Məclisi-Məbusanı padşah açar, amma Azərbaycan Cümhuriyyətinin Məclisi-Məbusanını bir nəfər vətən övladı açdı. Məhəmməd Əmində natiqliklə “patent” qazanmış olan “arator”lara məxsus qol atmaq, baş oynatmaq, üzgözüünü sifətdən-sifətə dəyişmək kimi hərəkətlər yox idi. Bunların əvəzində özgə bir hal var idi ki, o da getdikcə qızıqıb sözlərinin dəruni qəlbədən söyləndiyini eşidənlərə hiss etdirməklə dərin bir təsir oyatmaq idi. Qol atmaqdan bu yaxşıdır. Bunda ixlası-qəlb və səmimiyyətlə bərabər, sərd edilən kəlamda bir də böyük bir ciddiyyət mövcud olduğuna hər kəs inanıb natiqin hər bir sözünə lazımınca əhəmiyyət verirdi. O idi ki, hər bir cümlə axırında alqışlar yağdı. Natiqin nitqini bugünkü nömrəmizdə oxuyarsınız. Mənim məqsədim gördüklərimi, təəssüratımı söyləməkdir. Növbət ministrlər rəisi Fətəli xan Xoyskiyə yetişdi. Xudavəndi-ələm hər yerdə istibdad varsa, evini yıxsın, necə ki, rus istibdadının evini yıxdı. Qoyurdularını ki, vaxtında dilimizi öyrənək ki, yeri düşəndə danışarkən fikrimizi söyləməyə, söz axtarmağa möhtac qalmaq!

Bavücudi-in Fətəli xan çox da duruxa-duruxa danışmırdı, dilinə

hətta rəvan demək də caizdir. Anasından öyrənmiş dilindən bir qədər də türk qəzetələri mütaliəsindən və bir də Osmanlı türk qardaşlarımız ilə bir müddət təmasda bulunub deyib-danışmaq məcburiyyətindən hasil olan sözləri qatıb bir dil düzəltdi ki, onunla ifadəyi-məram edirdi.

Fətəli xan zəatən nitq söyləmir. O, məbuslar, əfəndilərlə dərhləşmək istəyirdi, dərini söyləyib şikayət edirdi. Xaricdə qarışıqlıq və daxildə pərişanlıq ola-ola, xəzinədə bir köpük pul və meydana bir nəfər əsgər olmaya-olmaya bizi hökumət seçib dedilər ki, gərək bu işləri düzəldəsiniz. Biz də, necə ki görürsünüz, mümkün qədər düzəlttik. Pul da var, yol da var və s.

Məclis rəisi-vüzaranın sözlərinə diqqət və sükut ilə qulaq verirdi, ancaq sağ tərəfdə kim idisə, xısın-xısın pıçıldanıb rəisin hər sözünə bir kinayə buraxırdı. Zənnimcə, Fətəli xanın şikayəti parlaman əksəriyyətinin qəbuluna məzhər olmayacaq deyil. “Deklarasiya”nın müzakirəsi sonraya qaldı. Doğrudur, “Fətəli xan kabinetinin əvəzində özgə bir kabinet alsa idi, işləri daha gözəl aparardı” deyənlər olacaqdır. Ancaq bəlkə “özgə kabinet heç bir işləri də görə bilməyəcək idi” deyənlər də az olmayacaqdır. Fətəli xanı “tən-

qid etmək asandır, amma işi görmək çətindir” sözlərinə çox adamlar şərikdir.

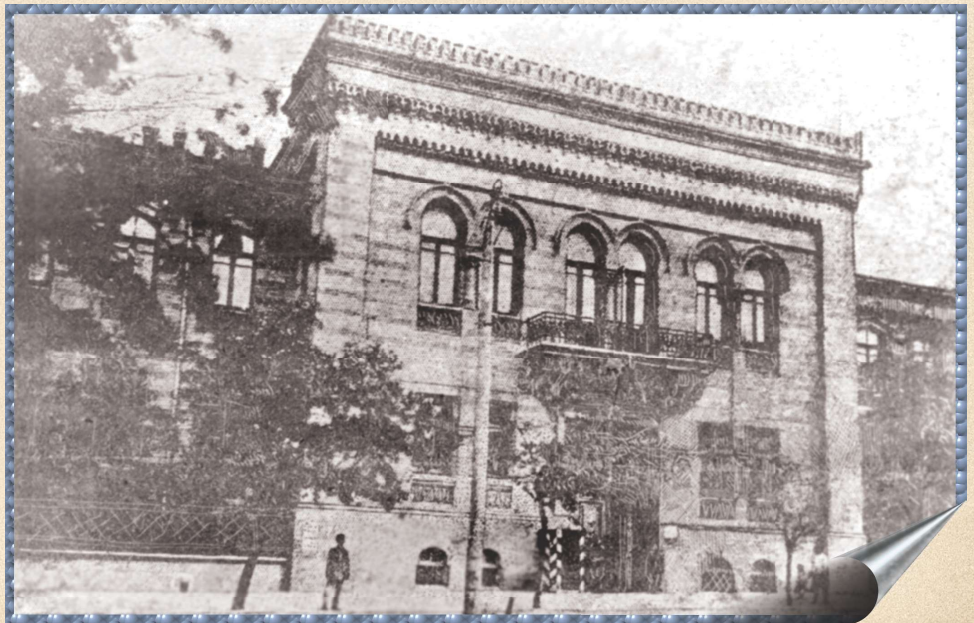
Sağda oturan “İttihad” fraksiyası özlərindən sol olan fraksiyaları bir məsələdə qabaqladı, hətta bir dərəcəyə qədər “məhcub” belə etdi ki, “utandırdı” sözündən bir az yüngüldür. “İttihad” parlaman açılmaq bayramı münasibətilə siyasi dustaqların əfvi-ümumisi təklifini etdi. Fraksiya namından bu təklifi irad edən “İttihad” əzası “özlərə” səbqət etmək arzusunun cüşindən karıxıb “siyasi” sözünü unutmaqla bir çoxlarını qorxutdu, kənardan tez “siyasi” sözünün əlavəsi mətləbi aşkar etməklə təskinə səbəb oldu. Cavan parlamanımızın birinci iclasından hasil olan təəssürat gələcək əndişələrimizin zayıl edilməyəcəyinə ümidlər verib, indiki ovzamızın da bir dərəcəyə qədər hissetdirməz ağırlığı müqabilində qəlbimizə təsliyyətamiz bir hiss oyadar.

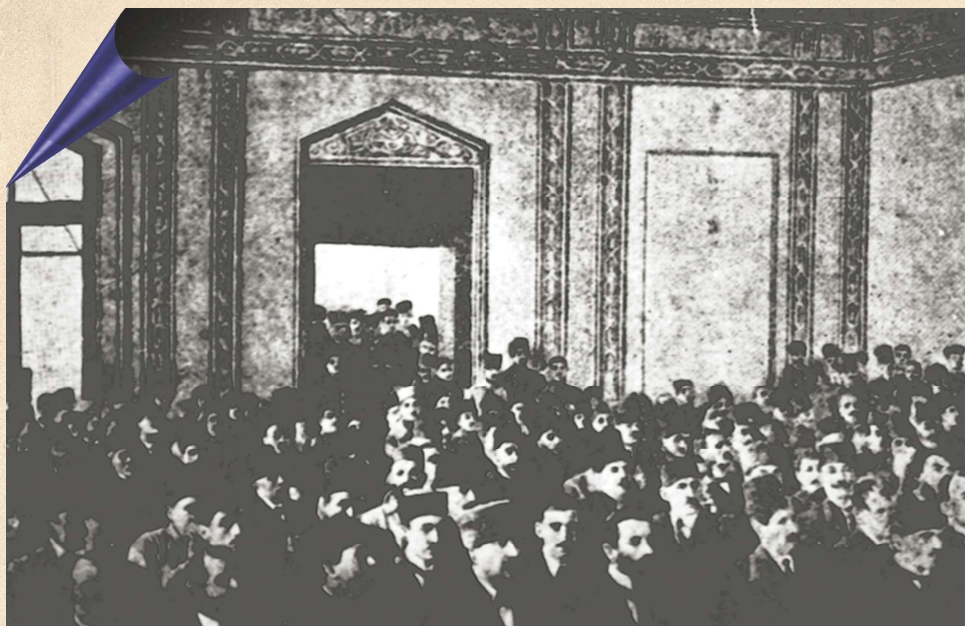
Allah kömək etsin!

Parlamanımız ikinci iniqadında fraksiyaların bəyannamələrini eşitdik.

Əvvəl sözünü deyən “Müsavat” oldu.

“...Mülkədarlarla xüsusi maliklərə məxsus olan torpaqlar pulsuz və əvəzsiz olaraq zəh-

mətkəş və rəncbər xalqa veriləcəkdir” dedikdə məclis əhlindən bir parası qurcalandılar. Lakin sol tərəfin gurultulu alqışı “işin üstünü örtüb” əhvalı dəyişməklə bərabər mürgüləyən əzaları da yuxudan oyadır.

“Müsavat”dan sonra “Sosialistlər bloku”nun adamları çıxdı.

Aslan bəy Səfikiürski bəy də olsa, kəndçi tərəfdarıdır. Kənd əhlinin ağır halı Aslan bəyə o qədər təsir edirdi ki, o təsiri parlaman əhlinə yetirmək üçün bəlkə sözüünə inanmazlar deyər kərratilə Allah-Taalaya and içirdi:

“Vallah, mən doğru deyirəm.

Camaat əldən getdi, Allaha and olsun!”.

Mən onu gözləyirdim ki, camaatdan birisi durub deyəcək:

- Mən ölüm, doğru deyirsən?

Bu da cavab verəcəkdir ki:

- Sən öl, Həzrət Abbas haqqı!

Görünür, bizim sosialistlər özgə millət sosialistləri kimi deyildirlər: Allaha, peyğəmbərə inanırlar. Amma mənim qəlbimi şad edən burasıdır ki, bizim sosialistlər Azərbaycanın istiqlaliyyətinə də inanırlar! Burası sosialistlərimiz tərəfindən göstərilən siyasi bir hünərdir ki, bu hünər düşmənlərimizi məqhur və məyus, dostlarımızı isə məsrur və məmnun edib ümitsizlərə ümid, ümidlilərə də qüvvət və səbat verməklə yavaş-yavaş da

olsa, mənzili-məqsədə tərəf qədəməndaz oluruq.

Biz bir şeydən qorxuruq: istiqlal yolunda iki qadam atmışdıq, birisi istiqlali-elani və müstəqil hökumət təşkili, ikincisi isə parlaman açılması. Biz qorxurduq ki, üçüncü qədəmi atmağa bizə imkan verməyib yoldan qaytararlar...

Amma şükür olsun, Aslan bəy and içdi Allaha ki sosialistlərimiz imdada yetişib, üçüncü qədəmimizi daha da gen qoymaq üçün qolumuzdan yapışdılar.

Qədəmlərimiz bir-birindən mübarəkdir.

Bunlara ad qoyaq.

Birinci qadam - müstəqil hökumət.

İkinci qadam - şurayi-milli, yaxud parlaman.

Üçüncü qadam isə əlbirlik!

Bütün parlaman fraksiyalarımızın istiqlal üstündə əlbir olub söz-sözə verdiklərini xoşbəxt qulaqlarımız ilə eşitdik. İnşallah, bu yoldakı işlərini görməklə gözlərimizin də aydın olduğunu hiss edirik.

İndi doğrudan da demək olar ki:- Millət irəli gedir! Artıq bu sözə gülməyəcəyik, çünki irəliyə doğru üç böyük addım atmışıq və geri dönmək fikrimiz də yoxdur. Aslan bəy demişkən: - O getdi.

Aslan bəy bu iki sözü bütün

məclis tərəfindən gurultulu alqış almaq üçün demədi, həqiqət elə belədir ki var:

- O, yəni, mənhus geri getdi!

Arvadlar sözü olmasın:

- Elə getsin ki, dalınca da bir qara daş!

Haman o “mənhus geri”nin mənhus əsərlərindən idi ki, Aslan bəydən sonra kürsü xitabətə çıxan Şeyxülislamov “Hümmət” fırqəsinin adından danışmaq istərkən başındakı fikrini söyləmək üçün ağzından söz tapmayırdı!

Aşkar idi ki, natiqin başındakı fikir rus dilində hazırır. İndi bunu türkcəyə tərcümə etmək lazım. Ona görə görə məclis əhli səbr edib gözləsin, lakin tərcümə üçün də türkcə yaxşı bilmək lazımdır, halbuki natiq türkcə bisavaddır. Pəs nə olsun?

Hər nə oldu - desin!

Odur ki, “paydar” deyəcək yerdə “paymal” deyirdi.

“Cümhuriyyətə inam” əvəzinə “cümhuriyyətə ənəm” çıxırdı. Bir çox sözlər vardır ki, heç deyər bilmirdi, görə məclis əhli özü başa düşür idi. Qərər, binəvə çox əziyyət çəkirdi. Yaxşı ki, kömək edənlər az deyil idi. Bir tərəfdən sədri-məclis, bir tərəfdən də yaxındakı yoldaşları “sufflyorluq” zəhmətini müzayiqrə etməyirdilər. Bir də natiqin canını qurtaran bir əhvalat idi: yalan yanlış da olsa, dediylə sözlərin mənası o qədər şayani-əhəmiyyət idi ki, haman hər mətləbindən sonra uzun alqışlar guruldayırdı, natiq bu fasilədən istifadə edib o biri fikrini tərcüməyə çalışırdı. Həqiqət, Şeyxülislamov cənablarının bir para mətləblərini qızıl xətt ilə yazıb saxlasan cəzadır.

Deyirdi ki:

- Azərbaycan istiqlalı yolunda mübarizə etmək lazım gələrsə, birinci mübarizə cərgəsində biz sosialistləri görürsünüz!

İndi “Znamya truda” qəzetəsi müsəlman sosialistlərinin bu cürə sözlərini eşidib də söyməsin, bəs nə eləsin? Ümidləri puç oldu getdi...

“Znamya truda”nın başına yığılmış olan yalançı sosialistlər bu ümiddə idilər ki, Azərbaycan istiqlalının təzə qoyulmuş binasını uçurub dağıtmaqda müsəlman sosialistləri onlar ilə əlbir olacaqdılar və Azərbaycan evi Azərbaycan övladının öz əlilə yıxılacaqdır. Görünür, onlar belə güman edirmişlər ki, bizim sosialistlər sosializm kimi ali bir elmi ağıl və bilik sayəsində dərk etməyib, yalnız bir “moda” olmaq üzrə özlərinə sosialist adını qoyubdurlarmış, binaənileyhə “bizdən ayrı olmağa utanarlar”, ya ki, onları uşaq kimi tovlamaq olarmış ki, belə iş yaxşı deyil, rus demokratiyasından ayrılıb istiqlal qurmaq sosializm işinə xəyanətdir və sairə və sairə və sairə.

Lakin bizim sosialistlərimizin ağıl və dərrakəsi “Znamya truda” başına yığılmışların şeytanət və xəbasətinə qələbə çalıb sosialistlərimizin “moda” üçün deyil, bəlkə ciddi surətdə miskinlər tərəfdarı olduqlarını hər kəsə bildirdilər. Miskinlərin də kim olduğu məlumdur:

Bizim kəndçilərimizdən, bizim əmələ və rəncbərlərimizdən başqa miskin kim ola bilər?

Deməli, “Znamya truda”çıla-

rın bu ümidi də çürük qoz kimi puça çıxdı, sosialistlərimizi uşaq kimi tovlaya bilmədilər!

Odur ki, indi də qorxuzmaq istəyirlər, xox gəldi edirlər! Belə ki, “Znamya truda”nın son nömrələrinin birində bizim sosialistlərə itab və xitabən acıqlı bir məqalə yazılıbdır:

- Siz nə ixtiyarla özünüzə “Azərbaycan sosialistləri” adını qoydunuz?

Deməli, bunların sözündən belə çıxır ki, rus sosialisti, alman sosialisti, firəng sosialisti olar, amma Azərbaycan sosialisti olmaz, necə ki, Azərbaycan istiqlalı da ola bilməz!

Andranikləri müdafiə edən bu cürə “sosialist”lərdən hələ çox sözlər eşidəcəyik...

Belə güman edilməsin ki, bu sətirləri yazan özü sosialistdir, ona görə də sosialistlərimizin hünərləri haqqında bu qədər danışır. Xeyr, mən sosialist-filan deyiləm, ola bilər ki, hələ ağılım o dərəcəyə çatmayıbdır, ancaq mənə bu qədər fərhləndirən Azərbaycan istiqlalı məsələsində sosialistlərimizin bu dərəcə sağlam, düzgün və həqiqi bir vəziyyətdə bulunmalarıdır. Məni fərhləndirən sosialistlərimizin

parlaman kürsüsündə ağızlarından çıxan gözəl və pürməzmun sözlərdir. Məsələn, Şeyxülislamovun bu sözlərini eşidib də hansı Azərbaycan övladı fərhlənməz ki, deyirdi:

- İstiqlalımıza inanmayan, gələcəyimizə ümidvar olmayan adamlar, hökumətimiz içində olmamalıdır!

Qərər, mətləbi uzatmayaq. Növbət dördüncü addımıdır.

Bu addımın da adı: Ləyaqətdir!

Yəni, müstəqil yaşamağa layiq olduğumuzu bildirsək, axırncı olan beşinci addımımızı da atıb mənzili-məqsədə yetişərik.

Beşinci addım isə:

- İstiqlal.

İstiqlalə müstəhəqq olduğumuzu dünyaya aşkar edək. Bu axırncı addım atılarsa, özümüzü məqsədimizin mənzilində görərik.

O məqsəd isə:

- Yaşasın müstəqil Azərbaycan!

Kəlamı-insaniyyət pərvəranəsinin sülh konfransında vilsonların ağzı ilə bütün cahana elan və elam edilməsindən ibarətdir!

PARLAMENTARİZM ƏNƏNƏLƏRİNİN BANİSİ

Görkəmli ictimai-siyasi və dövlət xadimi, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin banilərindən və rəhbərlərindən biri olan Ağayev Həsən bəy Məşədi Hüseyn oğlu 1875-ci ildə Gəncə şəhərində anadan olub. O, ilk təhsilini Gəncə şəhərindəki klassik gimnaziyada alıb. H. Ağayev bəy nəslindən olmaqla yanaşı, həm də Gəncənin ən nüfuzlu ruhani ailəsindən idi. Qohumlar Həsən bəyin də ruhani olmasını istəyirdilər. Lakin o, həkim olmaq arzusunda idi. Elə ona görə də ailəsi Həsən bəyin təhsilinə vəsait ayırmır. Həsən bəy Hacı Zeynalabdin Tağıyevə məktub yazır və onun vəsaiti ilə Moskva Universitetinin Tibb fakültəsinə daxil olur. 1901-ci ildə oranı müvəffəqiyyətlə bitirib Bakıya qayıdır və Hacınin müəssisələrinin həkimi kimi çalışır. Çox keçmir ki, o, dövrünün maarifpərvər qadını Xədicə xanım Əbdürrəhmanova ilə ailə həyatı qurur.

1905-ci ildə Bakıda fəhlə tətillərində fəhlələr müdafiə etdiyi üçün Z. Tağıyev Həsən bəyi işdən azad edir. O, Gəncəyə köçür və burada həkimlik fəaliyyətini davam etdirir, eyni zamanda, qəzet və jurnallara məqalələr yazır.

Əhməd bəy Ağayev tərəfindən 1905-ci ildə yaradılan "Difai" partiyasının ən nüfuzlu komitəsi olan Gəncə Komitəsinin üzvlərindən biri də Həsən bəy Ağayev olur. Bu barədə Nağı bəy Şeyxzamanlı özünün "Azərbaycan istiqlal mücadiləsi xatirələri"ndə belə yazır: "O vaxt gizli təşkilatımız ("Difai"-Red.) ilhamını bir neçə irəli gələn millətpərvərlərimizdən alırdı. Onların başında Ələkbər bəy, iki qardaş Xasməmmədli Ələkbər və Ələsgər, Yusifbəyli Nəsim bəy, doktor Həsən Ağa oğlu dururdular".

Həsən bəy Ağayev Gəncədə olduğu müddətdə "Hümmət" təşkilatının üzvü kimi də ciddi çalışırdı. Təşkilatın tapşırığı ilə rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyi "Silk, sinif, fırqə" kitabçasını 1906-cı ildə Tiflisdə C. Məmmədquluzadənin "Qeyrət" mətbəəsində çap etdirir. Bu kitab Azərbaycan dilində ilk inqilabi əsər olduğu üçün çar hökuməti tərəfindən təqiblərə məruz qalan tərcüməçi İrana mühacirət edərək 1906-1907-ci illərdə orada yaşayır.

Mühacirətdən qayıtdıqdan sonra Gəncədə

Hörmətli oxucular, ötən saylarımızda Azərbaycan parlamentinin 90 illiyi ilə əlaqədar "Parlament-90" rubrikasında ADR baniləri haqqında silsilə məqalələr dərc etmişdik. Bu məqalələrdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin sədri Əlimərdan bəy Topçubaşov, baş nazirlər - Fətəli xan Xoyski və Nəsim bəy Yusifbəyli haqqında ətraflı məlumat vermişdik. Bu sayımızda isə "Şəxsiyyət" rubrikasında o dövrün daha bir görkəmli dövlət xadimi Həsən bəy Ağayev haqqında məqalə dərc edirik. Həsən bəy Ağayev 1920-ci ilin fevral ayına qədər Azərbaycan parlamentinin sədr müavini olmaqla yanaşı, faktiki olaraq ona rəhbərlik etmişdir. Ali dövlət orqanı olan qanunverici orqanların (əvvəl Milli Şura, sonra Məclisi-Məbusan) sədrləri (M.Ə. Rəsulzadə, Ə. Topçubaşov) xaricdə səfərdə olduğu üçün parlamentə Həsən bəy sədrlik etmişdir. Deməli, Həsən bəy Ağayev faktiki olaraq Azərbaycan Demokratik Respublikasının dövlət başçısı səlahiyyətlərini yerinə yetirmişdir.

müsəlmanlar arasında maarifçiliyi yayan cəmiyyətin rəhbəri olan Həsən bəy “Molla Nəsrəddin” jurnalında müxtəlif imzalarla çıxış edir. O, həkim kimi mətbuatda dəyərli tövsiyələr verir, “Tənbəkiyə adət” kitabını rus dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə edir.

1907-ci ildə Həsən bəy Ağayev Qafqaz Müsəlman Müəllimləri Qurultayının Mərkəzi Komitəsinin sədri seçilir.

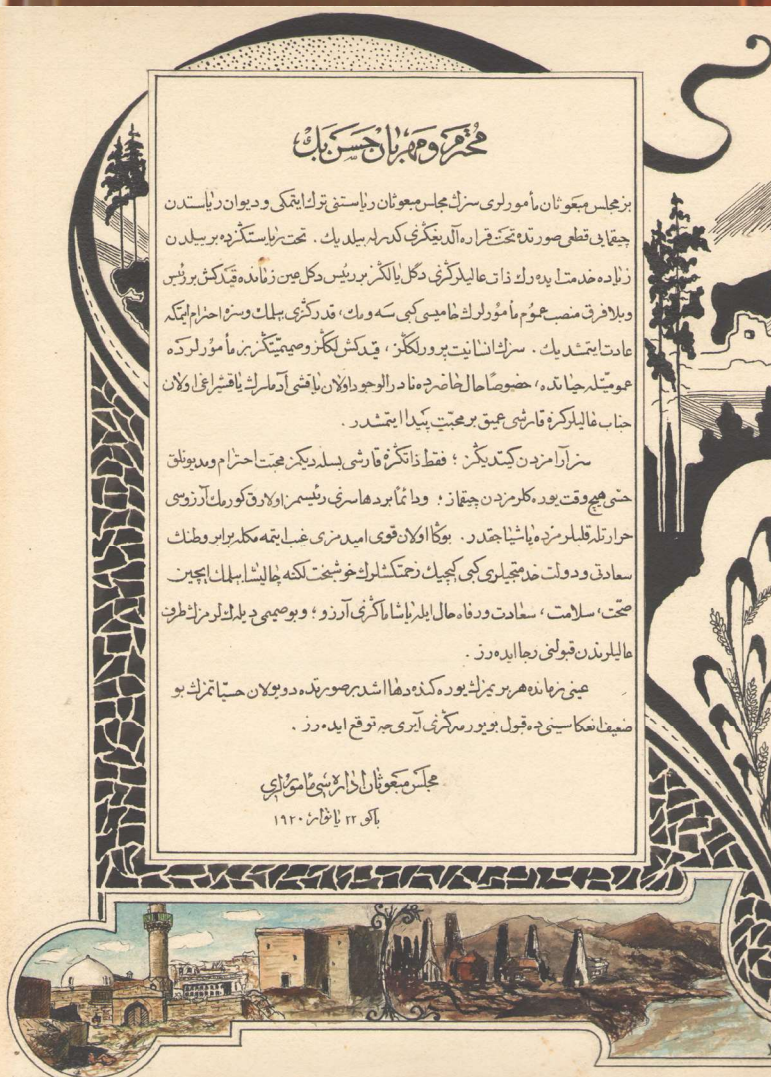
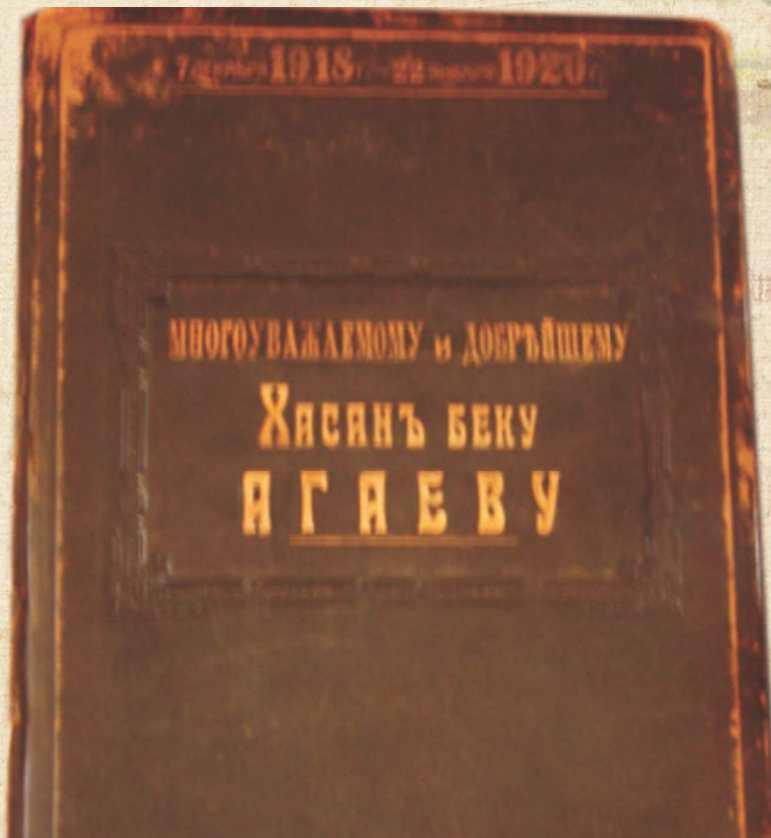
1911-1912-ci illərdə Gəncədə rus dilində çıxan “Yujniy Qafqaz” (“Cənubi Qafqaz”) qəzetinin baş redaktoru işləyir.

Həsən bəy Ağayev Azərbaycanın ilk tibb cəmiyyətini yaranlardan biridir. Belə ki, 1914-cü ilin sonlarında o, Xudadatbəy Rəfibəyli ilə birlikdə Gəncədə Azərbaycanın ilk səhiyyə-sağlamlıq cəmiyyəti olan “Yelizavetpol Tibb Cəmiyyətini” yaradır. O zaman Həsən bəy Ağayev, Xudadatbəy Rəfibəyli, Musa bəy Rəfiyev və cəmiyyətin digər üzvləri yoluxucu xəstəliklərin qarşısını almağa çalışır, imkansızlara, yoxsullara pulsuz tibbi yardım edir və digər tibbi xeyriyyə fəaliyyəti göstərirlər.

1917-ci ildə Rusiyadakı Fevral inqilabı Azərbaycanın digər ictimai-siyasi xadimləri kimi H.Ağayevin də siyasi fəaliyyətinə yeni təkan verir. Həmin ilin martında Nəsihbəy Yusifbəylinin rəhbərliyi ilə Gəncədə yarıdılan Türk Ədəmi-Mərkəziyyət Partiyasının yaradıcılarından biri də Həsən bəy Ağayev olur. O, bu partiyanın xalq arasında böyük nüfuz qazanmasında əvəzsiz xidmətlər göstərir. Odur ki, Həsən bəy həm də Türk Ədəmi-Mərkəziyyət Partiyasının banilərindən biridir.

Fevral inqilabından sonra hər yerdə olduğu kimi, Gəncədə də Müsəlman Milli Komitəsi yaradılır. Həsən bəy Ağayevin də daxil olduğu bu komitə Gəncədə və qonşu ərazilərdə (ADR hökuməti Gəncəyə köçənə qədər) azərbaycanlıların vəziyyəti və

Azərbaycan
Xalq
Cümhuriyyəti
parlamentinin
H.Ağayevə
verdiyi
təşəkkürnamə

**Həsən bəy
və həyat
yoldaşı
Xədicə
xanım.
1904-cü il**

onların müdafiəsi ilə əlaqədar bütün məsələləri həll edirdi.

Həsən bəy 1917-ci ilin aprelində Bakıda çağırılan Qafqaz Müsəlmanlarının Qurultayında iştirak edir. Qurultayda Azərbaycana muxtariyyət verilməsini qətiyyətlə tələb edənlərdən biri də Həsən bəy Ağayev olur. O, həmin ilin mayında Rusiya Müsəlmanlarının Moskva Qurultayında da iştirak edir.

1917-ci ilin iyun ayında "Müsavət" Partiyası ilə Türk Ədəmi-Mərkəziyyət Partiyası birləşərək Türk Ədəmi-Mərkəziyyət Müsavat Partiyası yaradılır. 1917-ci il oktyabrın 26-dan 31-dək "Müsavət"-in I Qurultayı keçirilir. Burada yaradılan ilk Mərkəzi Komitəyə Həsən bəy Ağayev də daxil olur. Həmin ilin axırında isə Həsən bəy Ümumrusiya Müəssislər Məclisinə nümayəndə seçilir.

Həsən bəy Ağayev Zaqafqaziya Seyminin təşkilində və formalaşmasında böyük fəallıq göstərmişdir. Zaqafqaziya Seyminin Müsəlman fraksiyasının üzvü olan Həsən bəy bütün tədbirlərdə fəal iştirak edir. 1918-ci il mayın 25-də Zaqafqaziya Seymi buraxıldıqdan sonra Müsəlman fraksiyası mayın 27-də fəvqəladə iclas keçirərək Azərbaycanın idarə olunması vəzifəsini öz üzərinə götürür və özünü Azərbay-

can Milli Şurası elan edir. Həmin iclasda Milli Şuranın Rəyasət Heyəti seçilir: Məhəmməd Əmin Rəsulzadə Milli Şuranın sədri, Həsən bəy Ağayev isə Milli Şura sədrinin müavini olur. Məhəmməd Əmin bəy Batumda Türkiyə ilə danışıqlar apardığı üçün Milli Şuraya Həsən bəy Ağayev rəhbərlik edir. Ertəsi gün Milli Şura Həsən bəy Ağayevin rəhbərliyi altında Tiflisdə Qafqaz canişinin keçmiş sarayında İstiqlal Bəyannaməsini qəbul edərək Azərbaycanın müstəqilliyini elan edir. İstiqlal Bəyannaməsinə ilk imza atan da məhz Həsən bəy Ağayev olur.

Həsən bəy Ağayev 28 may istiqlalına çox böyük dəyər verirdi: "Türk xalqı azadlığı qanı ilə satın almışdır və onu heç vaxt əldən verməyəcəkdir. Azadlıq meyvəsini dadmış olan xalq bir daha zülmətli keçmişə qayıtmaz. Azad Azərbaycan ziyalıdan tutmuş fəhlə və kəndliyə qədər türk xalqının varlığına hopmuş bir idealdır...Azərbaycan o respublikadır ki, tam birlik şəraitində işləyəcəkdir. Biz özümüzdə firavanlıq yaratmağa çalışarkən başa düşürük ki, bu firavanlıq qonşularımızın firavanlığı ilə qırılmaz tellərlə bağlıdır. Biz Azərbaycanın bütün vətəndaşlarını azad və tamhüquqlu vətəndaşlar kimi təsəvvür edirik".

Azərbaycan Milli Şurası fəaliyyətini dayandırandan tə Azərbaycan parlamenti - Məclisi-Məbusanın ilk iclasınadək olan dövr ərzində H.Ağayev Azərbaycan Dəmir Yolu İdarəsinin baş həkimi vəzifəsində çalışır. O, parlamentə seçkilər zamanı millət vəkili olur və ADR parlamentinin ilk iclasında (1918-ci ilin dekabrın 7-də) parlament sədrinin birinci müavini seçilir. Parlamentin sədri isə Əlimərdan bəy Topçubaşov olur. O, Azərbaycan nümayəndə heyətinin başçısı kimi Bakıda olmadığı üçün parlamentə rəhbərliyi Həsən bəy Ağayev həyata keçirir.

1919-cu ilin dekabrında parlament yenidən Ə.Topçubaşovu sədr, H.Ağayevi müavin seçir. Ümumiyyətlə, Əlimərdan bəy Topçubaşov bir dəfə də olsun parlamentin iclaslarında olmayıb. Onu bu vəzifədə 1920-ci ilin fevralın 2-nə qədər Həsən bəy Ağayev əvəz edib. 1920-ci il fevralın 2-də Həsən bəy Ağayev öz xahişi ilə Azərbaycan parlamentinin sədr müavini vəzifəsindən istefa verir. Vəzifədən gedərkən H.Ağayev bütün parlament üzvlərinin imzası ilə təşəkkürnamə verilib.

Həsən bəy Ağayev Azərbaycan parlamentinin 17 aylıq fəaliyyəti dövründə 140-a qədər iclasa sədrlik edib. Müzakirəyə çıxarılan 270-ə yaxın qanun layihəsindən çoxu onun parlamentə rəhbərlik etdiyi zaman qəbul olunub. Azərbaycan parlamentinin ən ağır və çətin günlərində H.Ağayev məsuliyyəti öz üzərinə götürüb. Qeyd edək ki, Həsən bəy Ağayevin başçılığı altında Azərbaycan parlamenti çox məhsuldar işləyib.

1920-ci ildə bolşeviklər Azərbaycanı işğal edəndən sonra Həsən bəy Tiflisə mühacirət edib. 1920-ci il iyulun 19-da Həsən bəy Ağayev Tiflisdə güllə ilə öldürülüb və Xan Xoyski kimi o da Tiflisin müsəlman qəbiristanlığında Mirzə Fətəli Axundovun məzarı yanında dəfn edilib.

BİR SƏNƏDİN İZİ İLƏ

Həsən bəy Ağayevin nəslindən olan, klavesin sinfi üzrə Bakı Musiqi Akademiyasının dosenti, Azərbaycan Respublikasının əməkdar artisti, Dövlət xor kapellasının direktoru Abdullayeva Xurşid Lütfəli qızı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti parlamentinin Həsən bəy Ağayevə verdiyi təşəkkürnaməni əziz xatirə kimi bu günə qədər qoruyub saxlayır.

Redaksiya H.Ağayevin nəslinin sonrakı taleyini öyrənmək üçün Xurşid xanıma müraciət etdi.

- Xurşid xanım, Həsən bəy Ağayev sizin nəyinizdir?

- Mən Həsən bəyin böyük qızı Xurşid xanımın nəvəsiyəm. 1906-cı ildə anadan olan Xurşid xanım pianoçu kimi Bakı konservatoriyasını (1935-ci il), musiqişünas kimi Moskva konservatoriyasını bitirib. Bütün həyatı boyu Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasında dərs deyib. 1943-cü ildə Azərbaycan Respublikasının əməkdar incəsənət xadimi adına layiq görüldü. 1943-cü ildən 1946-cı ilə qədər Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasının prorektoru vəzifəsində çalışıb.

Xurşid xanım Ağayeva Azərbaycanın ilk musiqişünas qadınıdır. O, Ü.Hacıbəyov haqqında birinci monoqrafiyanın, Azərbaycan musiqisinə aid bir sıra məqalələrin, "XIX əsrdə Azərbaycan musiqi mədəniyyəti ocaqları" (ölümü ilə əlaqədar yarımçıq qalıb) əsərinin müəllifidir.

Mənim ana-nənəm Xurşid Ağayeva ADR parlamentinin üzvü Əhməd Cövdət Pepinova ailə həyatı qurub. Onların bir qızı olub - mənim rəhmətlik anam Sevda. Anamın isə iki qızı olub: mən və bacım Gülnarə. Gülnarə AzTV-də işləyir.

- H.Ağayevin neçə övladı vardı?

- Həsən bəy və Xədicə xanımın 3 qızı olub: 1906-cı ildə Xurşid, 1908-ci ildə Gülrux,

H.Ağayevin böyük qızı Xurşid Ağayeva

Nəzakət, Xurşid və Gülrux Ağayevlər

1910-cu ildə Nəzakət dünyaya gəlib.

Həsən bəy Ağayevin ortancıl qızı Gülrux həkim idi. O, Aleksandr Sarakel adlı Bakı yəhudisinə ərə gedib. Aleksandr 1933-cü ildə repressiyalara məruz qalaraq Sibirə sürgün edilib. Aleksandr sürgün yerinə çatan kimi vəfat edib. Bundan xəbəri olmayan Gülrux ərinin dalınca Sibirə yollanıb. Onu çatan kimi hamilə olmasına baxmayaraq, həbs ediblər. Həbsxanada Gülruxun oğlu olub. Uşağı onun əlindən alıb uşaq evinə veriblər. Bu xəbəri bir DTK işçisi gizli olaraq böyük nənəm Xədicə xanıma çatdırıb. Xədicə xanım Həsən bəyin xalça kolleksiyasını sataraq (xalça yığmaq onun xobbisi idi. O özü də gözəl xalçalar toxuyurdu) uşağın dalınca gedib onu gətirib. Uşağa Fərid adı qoyublar. Onu Xədicə xanım və anam böyüdü.

Fərid Ağayevin iki qızı var. Qızları ərə gedəndən sonra ABŞ-a köçüblər. Fərid Ağayev də qızlarının dalınca ABŞ-a köçüb və hazırda orada yaşayır.

Ağayevin kiçik qızı Nəzakət Azərbaycanda tanınmış alim olub. O, Əlimərdan Orucova ərə gedib. Onların da Elxan adlı oğulları var.

- Bir az da Həsən bəyin həyat yoldaşı Xədicə xanımdan danışın.

- Xədicə Ağayeva (qızlıqda Əbdürrəhmanova) və bacısı Zeynəb Daşkənddə zadəgan ailəsində doğulub. Ataları Sadıq bəy Əbdürrəhmanov tatar knyazlarından idi və çar ordusunda polkovnik rütbəsinədək qulluq edib.

Sadıq bəyin hər iki qızı Daşkənddə qadın gimnaziyasını - Xədicə gümüş medalla, Zeynəb isə qızıl medala bitirib. Bacılar bütün Rusiyada Nəcib Qızlar

İnstitutu kimi tanınmış, ən imtiyazlı və qapalı qadın məktəbində oxumaq üçün Peterburqa gediblər. Əsası 1764-cü ildə qoyulan məktəbə yalnız zadəgan ailələrindən olan qızlar çətin və gərgin imtahanlardan sonra düşə bilirdilər. Beləliklə, onlar Avropada tanınmış bu tədris müəssisəsinə daxil olan yeganə müsəlman qızlar idi.

Bir dəfə Xədicə elanda oxuyur ki, neft sənayeçisi, milyonçu və mesenat Z.Tağıyev öz qız məktəbində işləmək üçün təhsilli müsəlman qadınları dəvət edir. Maarifçilik və humanizm prinsipləri ilə tərbiyə almış Xədicə özünün qəti seçimini edir: o, Bakıya gəlir və Tağıyev qızlar seminariyasının müəllimi olur.

Onu da qeyd edirəm ki, Xədicə xanım Ağayeva 1949-cu ildə öl-kənin ən yüksək mükafatına - Lenin ordeninə layiq görülmüşdür.

Böyük bacı Zeynəb xanım Əbdürrəhmanova da Z.Tağıyevin dəvətilə Bakıya qayıdır, lakin artıq diplomlu həkim-ginekoloq kimi. O, Tağıyev fabriklərində və mədənlərində işləyən qadın işçiləri müalicə edir.

- Həsən bəyin həyatının son anları bir qədər müəmmaldır. Müxtəlif məlumatlara rast gəlinir.

- H.Ağayev həmişə zarafata salıb deyirdi ki, mən 45 il yaşayacağam. Bunu ona tələbə vaxtı falına baxmış qaraçı demişdi. Qaraçı həm də ona demişdi ki, sən gözəl bir qadınla evlənəcəksən və cəmiyyətin ən yüksək zirvəsinə qalxacaqsan. Fəlcinin dedikləri düz çıxır və Həsən bəyin həyatı da 45 yaşında Tiflisdə sona çatır. O, Tiflisə getmək istəmirdi. Həsən bəy sovet işğalından sonra dostu N.Nərimanova məktub yazaraq həkim kimi xalqına xidmət etmək istədiyini bildirir. Nərimanov cavabında yazır ki, nəinki həkim işləmək, heç Azərbaycanda qalmaq məsləhət deyil. Həsən bəy Tiflisə gedir və bir gürcü dostunun evində qalır. Həsən bəy ailəsini Bakıdan Tiflisə gətirməyə çalışırdı. Bir gün Mustafa Mərdanov adlı bir azərbaycanlı gəlib Həsən bəyə bildirir ki, ziyalılar səninlə görüşmək üçün yığışıblar, səni gözləyirlər. Ev sahibi isə Həsən bəyə evdən çıxmağı məsləhət görür. Həsən bəy deyir ki, yaxşı deyil, yoldaşlar məni gözləyirlər. Mustafa Mərdanov ev sahibini arxayın edir ki, Həsən bəyi özü aparıb, özü də gətirəcək. Nə isə, Həsən bəy Mustafa Mərdanovla gedir. Bir müddət sonra qayıdıb qapını döyəndə onu arxadan güllə ilə vururlar. Qatilin kimliyi indiyədək məlum deyil.

Zeynəb Əbdürrəhmanova həyat yoldaşı Naqo Tambiyevlə

Gəncədə Adıgözəlov adına qız məktəbi. Mərkəzdə Xədicə Ağayeva

İSTİQLALIMIZIN MÜQƏDDƏS MƏBƏDİ:

İSMAİLİYYƏ

XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində tikilən əzəmətli İsmailiyyə binası bu gün də Bakının arxitekturasına xüsusi gözəllik verir. İsmailiyyə Bakının tarixi abidələri arasında özünəməxsus yer tutmaqla bərabər, həm də bir çox şad və qəmli günlərimizin şahididir. Tikildiyi gündən bu günə qədər xalqımızın tarixində zaman-zaman baş vermiş bir çox tarixi hadisələri özündə yaşadan İsmailiyyə binası hər şeydən əvvəl Azərbaycan milli istiqlal hərəkətinin daşlaşmış yaddaşdır.

İctimai məqsədlər üçün tikilən bu imarətdə o dövrdə Müsəlman Cəmiyyəti Xeyriyyəsi, “Nicat” və “Səfa” maarif cəmiyyətləri, “Səadət” ruhani cəmiyyəti, I Dünya müharibəsi illərində “Qardaş köməyi” ictimai təşkilatının idarəsi yerləşirdi. Müsəlman Cəmiyyəti Xeyriyyəsinin binası kimi tanınan İsmailiyyədə tez-tez xeyriyyə məqsədlərlə ziyafətlər təşkil edilirdi. Burada Azərbaycan ictimai təşkilatlarının və ziyalıların zəngin arxivi saxlanılırdı. Hər şeydən əvvəl Azərbaycana muxtariyyət və müstəqillik verilməsi ideyaları ilk dəfə məhz bu binada səslənmişdir. Amma istiqlal mübarizəmiz kimi İsmailiyyənin taleyi də acınacaqlı olmuşdur.

Yarımçıq ömrün abidəsi

Müsəlman Cəmiyyəti Xeyriyyəsi üçün İsmailiyyə binasının tikilməsinə səbəb bir cavanın ömrünün yarımçıq qalması olmuşdur. Belə ki, neft milyonçusu Musa Nağıyevin oğlu Ağa İsmayıl vərəm xəstəliyinə tutulmuşdu. Ağa İsmayılı müayinə edən həkim Musa Nağıyevə bildirir ki, İsmayılın vəziyyəti çox ağırdır, tez tədbir görülməsə, tələf ola bilər. Əlli min manata İsvəçrədə müalicə etmək olar.

Musa Nağıyev həkimə on min manat verə biləcəyini deyir. Söhbət bununla da bitir. Ağa İsmayılın halı bir az da pisləşəndə Ağa Musa həkimə çağırır əlli min manat verməyə razı olduğunu bildirir. Həkim xəstəni yoxlayandan sonra deyir ki, iş-ışdən keçib, indi onu heç yüz min manatla da xilas etmək mümkün deyil.

Hacı Zeynalabdin Tağıyevin xahişi ilə həkim Məmmədrza Vəkilov Ağa İsmayılı İsvəçrəyə müalicəyə aparır. Müalicədən sonra onun halı bir qədər yaxşılaşsa da, Ağa İsmayıl çox yaşamır, 27 yaşında vəfat edir.

Milyonçuların ziyafət məclislərinin birində Ağa İsmayılın cavan yaşında vaxtsız vəfat etməsindən söhbət düşür. Ağa Musanın gözləri yaşarır. Hacı Zeynalabdin Tağıyev: “Ağa Musa, oğlun Ağa İsmayılın xatirəsini əbədləşdirmək istəyərsən? Adı həmişə yad edilsin, unudulmasın?..” - deyər soruşur. Ürəyi kövrəlmiş ata titrək səslə cavab verir: “Əlbəttə, istərəm. Var-yox bir oğul idi...” Hacı Zeynalabdin məclisdə olan qazıya deyir: “Qazı ağa, xeyir-dua ver, Ağa Musa oğlunun xatirəsini əbədləşdirmək istəyir. Odur, qız məktəbindən aşağıda “Qapan dibi” boşdur. Orada Cəmiyyəti Xeyriyyə üçün Ağa İsmayılın adına bir bina tikdirər”.

Qazı dərhal xeyir-dua verir.

Məclisdəkilər Ağa Musanı təbrik edirlər.

Binanın tikilməsi üçün nəzərdə tutulan “Qapan dibi”ni şəhər duması köhnə qəbiristanlıq əvəzinə cümə məscidi tikmək üçün müsəlmanlara vermişdi. Lakin məscidin tikilişi bir az təxirə düşmüşdü. Çünki şəhərin rus icması o zaman həmin yerdə mövcud olan Qızıllı kilsənin yanında belə bir məscidin tikilməsinə narazılıq edirdi. Burada qısqanlıq hissi də var idi. Elə ona görə də məscidin tikintisini saxlamışdılar. Bir müddət (təxminən 10 il) bu ərazi hasara alınmışdı.

Ərazidən gəlir əldə etmək üçün şəhər duması “Qapan dibi”ni müvəqqəti olaraq alverçilərə icarəyə verdi. Çox keçmədi ki, bura əsl Şərq bazarına çevrildi. Alverçilər birmərtəbəli dükanlar, taxtadan budkalar tikdilər. “Qapan dibi”nin də adını dəyişdirib elədilər “Şeytan bazar”. Qəza və kəndlərdən buraya kəndlilər ərzaq, meyvə, xalça-palaz, mal-qara, qoyun-quzu və başqa şeylər gətirərdilər. Dəvə

Ağa Musa Nağıyev

Venetsiyadakı oxşar bina - Palazzo Kad'Oro (tərcümədə “Qızıl ev”). Bina 1440-cı ildə tikilib.

karvanlarının, kəl arabalarının gəlib boşaldığı “Qapan dibi” keçmiş Şərq ehtişamını xatırladırdı: dükənçilər müştəri çağırır, dərişlər qəsidə oxuyardılar.

Sonra şəhər dumasının bəzi üzvləri bildirirlər ki, müsəlman cəmiyyətinə verilən bu yerdə şəhər bağı salınmalıdır. Lakin дума üzvü Məhəmməd Rza Bəkirov elə bir nitq söyləyir ki, başqaları danışmağa cürət belə etmirlər. Nəhayət, yer Müsəlman Cəmiyyəti Xeyriyyəsinə verilir.

Azərbaycanda ilk ictimai bina

Bu yer planlaşdırma baxımın-

dan çox əlverişli idi. Burada tikiləcək İsmailiyyə binasının layihəsini hazırlamağı Bakıda bir çox yaşayış evlərinin layihəçisi, polşalı mühəndis - memar İ.K.Ploşkoya tapşıırırlar. Memar Ploşko əlindən gələni edir, xüsusi səylə çalışır, imkanlarından ustalıqla istifadə edir və İsmailiyyə binasının layihəsi 1907-ci ildə hazır olur. 1908-ci ildə Mövludi Nəbi bayramı münasibətilə müsəlman qız məktəbinin “Ərəbkəri” salonunda Müsəlman Cəmiyyəti Xeyriyyəsinin təşkil etdiyi məclisdə “Şeytan bazarı”nda cümə məscidi əvəzinə tikiləcək binanın layihəsi təqdim olunur. Layihənin müəllifi arxitektör Ploşko İsmailiyyənin

eskizlərini məclisdə olanlara göstərərək izahat verir. Etirafına görə, onun ən böyük arzularından biri də Bakının mərkəzində, Azərbaycanın milli ornamentləri ilə bəzədilmiş əzəmətli bir imarətin layihəsini işləmək imiş. Arzusuna çatdığına görə o, sevincini gizlədə bilmir, Ağa Musa Nağıyevə tez-tez öz minnətdarlığını bildirirdi.

Divarlara asılmış şəkillər tamaşaçıları valeh etmişdi. Binanın Müsəlman Cəmiyyəti Xeyriyyəsinin binası olduğunu gözü çarpdırmaq üçün əsas və yan fasadların yuxarısındakı haşiyələrdə gözəl xətlə, iri, qızılı hərflərlə bu müdrik sözlər yazılmışdı: “İnsan yalnız zəhmətlə ucalıb istədiyinə nail ola bilər”, “İnsanı insan edən zəhmət olub”, “Müsəlmanlar, əsriniz sizinlə ölür, övladlarınızı öz əsrləri üçün hazırlayın” və s.

İsmailiyyə binası venesiya-qotikası üslubunda layihələndirilmişdi. O, Venesiyadakı Palazzo Kad’Oro binasına çox bənzəyirdi.

Deyilənə görə, layihəçilər binaya xərclənəcək vəsaitin miqdarını smetada qəsdən az göstərmişdilər ki, Ağa Musa fikrindən dönməsin.

“Şeytan bazarı” hasara alıb, köhnə budkaları, birmərtəbəli dükənləri sökdülər. Torpaq işləri qurtardıqdan sonra özül qoymaq mərasimi başladı və bu, çox təntənəli keçdi. Şəhərin adlı-sanlı adamları, neftxudalar, bələdiyyə rəisi, Bakı qalabəyi, Bakı valisi, mülki və hərbi məmurlar, ruhanilər, ziyalılar mərasimdə iştirak edirdilər. Nitqlər söyləndi, təbriklər deyildi, arzular dinləndi. Bakı qazısı Ağa Mirməhəmməd Kərim ruhani ədasi ilə bir Quran ayəsi oxudu, sonra imperator xanədanın sağ-salamatlığına dua və Musa Nağıyevin ata-anasına rəhmət oxudu. Binanın tikildiyi tarix yazılmış sicili də polad qaba qoyub qapağı qaynaqladılar və onu bünövrəyə qoydular. Beləliklə, 1908-ci il dekabrın 21-də

İsmailiyyə
binasının
daxili
ornamentləri

İsmailiyyə binasının tikintisinə start verildi. Dəvə karvanı, at arabaları sübh açıldan axşam hava qaralanadək “Qızıl qaya”-dan daş daşıyırdı. Daş çapan kim, palçıq-sement qatan kim, divar hörən kim. İstedadlı memarın kağız üzərində cızdığı bəzəkləri mahir ustalar divarlarda canlandırırıdılar: sərt daşlar onların kələ-kötür barmaqlarının hərəkəti ilə sənət abidəsinə, əsl memarlıq “simfoniyası”na çevrilirdi.

Binanın birinci mərtəbəsi hazır olanda onun üçün nəzərdə tutulan pul qurtarır, buna görə də Ağa Musaya müraciət edirlər. Deyir: “Atam, atam, mənə deyilən xərci ödəmişəm. Bir qəpik də artıq verən deyiləm”.

Bir müddət bina yarımçıq qalır. Axırda milyonçulardan biri Musanın baş işlər müdiri Fətullabəy Rüstəmbəyova tapşırır ki, məqam düşən kimi xərcin qalan hissəsini də Ağa Musanın boyuna qoysun.

Ağa Musa işlər müdürinə çox inanmış, hətta qara gün üçün onun adına bankda on min manat pul qoyubmuş. Deyirmiş ki, “dünyanın işini bilmək olmaz, birdən var-yoxum əlimdən çıxar, qalaram quru yurdda. Dar məqamda adama heç kim əl uzatmır. Adamlar vara gəlir”.

Günlərin birində Fətullabəy deyir ki, Ağa Musa, Ağa İsmayılın adına tikdirdiyimiz o bina qalıb yağışın, qarın altında, xarabaya dönmür, hər halda onu başa çatdırmaq lazımdır, dost var, düşmən var.

Ağa Musa əllərini havaya qaldırıb deyir: “Atam, atam, get, necə bilirsən elə də elə, amma mənə bu barədə bir də söz demə”.

Fətullabəy əvvəldən hazırladığı bank sənədlərini imzalamaq üçün ona uzadır. Ağa Musa bir neçə cızma-qaradan ibarət qolunu sənədlərə çəkir. Bundan sonra binanın inşasını davam etdirir-

lər. Binanın tikintisi 1913-cü ilin əvvəlində başa çatır.

Bu dəbdəbəli saray plastikliyi, gözəl ornamentləri ilə seçilirdi. O, memar məharəti və daşda həqiqi “simfoniya” təcəssüm etdirmiş bənnaların ustalığından heyranlıq və güclü hisslər doğuran ahəngdar bədii əsər idi. Tikilinin əsas arxitektura elementləri birinci mərtəbədə yerləşirdi. Binanın yuxarı hissəsinə Qurani-Kərimdən surələr həkk olunmuşdu. Lakin bolşeviklər Azərbaycana işğal etdikdən sonra həmin yazıları silib məhv etdilər.

Binanın tikilməsi o zaman Azərbaycan şairləri, yazıçıları, yaradıcıları tərəfindən çox böyük sevinclə, maraqla qarşılanmışdı. Doğrudan da, İsmailiyyə o zaman üçün böyük bir hadisə idi. İlk dəfə idi ki, Azərbaycanda ictimai, ədəbi və siyasi təşkilatların fəaliyyət göstərə biləcəyi bina tikilmişdi. O zaman İsmailiyyə-də xeyriyyə cəmiyyəti ilə yanaşı

İsmailiyyə binasının foyesi. 2008-ci il.

Ermənilər tərəfindən yandırılmış İsmaliyyə binası. 1918-ci il

İsmaliyyə binası təmir olunarkən

Qafqaz müsəlman komitələri də yerləşirdi. Bundan başqa, İsmailiyyədə həmin təşkilatlara məxsus pul və sənədlər saxlanılır, müsəlmanların yığıncaq və qurultayları keçirilirdi. Bu da xeyriyyə cəmiyyətlərinin işini xeyli asanlaşdırırdı. Artıq xeyriyyəçilər öz fəaliyyətlərini gerçəkləşdirə bilərdilər.

Mədəniyyət genosidi

1918-ci ilin martında erməni-dəşnak quldurlarının törətdiyi soyqırım nəticəsində təkcə azərbaycanlılar qətlə yetirilmirdi, xalqın mədəniyyət abidələri də planlı və məqsədyönlü şəkildə

məhv edilirdi. Şəhər memarlığına ən böyük qəsdin ünvanı kimi İsmailiyyə binası seçilmişdi. Əvvəlcə binanı top atəsinə tutdular. 1918-ci il martın 31-nə keçən gecə erməni əsgərləri İsmailiyyəni ələ keçirib talan etdilər. Dəstəyə komissar Tatevor Əmiryan başçılıq edirdi. Binanın yuxarı hissəsindəki qızıl hərfləri qopartdılar. Sonra binanı yandırdılar. Yanğını söndürməyə cəhd edənləri isə yerindəcə güllələyirdilər. Bina tamamilə yanıb yararsız hala düşdü. Müsəlman Xeyriyyə Cəmiyyəti və Azərbaycanın siyasi elitasının qərarı və o zamanlar siyasi beyin mərkəzi sayılan İsmailiyyə bina-

sında saxlanılan müsəlman cəmiyyətlərinin qiymətli arxivini də ermənilər ələ keçirdilər. Amma təsəlliverici məqam odur ki, İsmailiyyəni yandırsalar da, özülünü məhv edə bilmədilər.

İsmailiyyənin yandırılması Ağa Musaya ağır dərd oldu. Həm də ermənilər binanın üzərində qızıl hərflərlə yazılmış “İsmailiyyə” sözünü qopartmışdılar. Bu hadisədən sonra Ağa Musa çox yaşamadı.

Erməni-dəşnakların Bakıda törətdiyi mədəniyyət soyqırımı o dövrün mətbuatında ayrıca mövzuya çevrilmişdi. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Üzeyir bəy Hacıbəyli, Mirzə Bala Məmmədzadə, Seyid Hüseyn həyəcanlı yazılarla çıxış edirdilər. “Azərbaycan”, “İstiqlal”, “Bəsirət” və digər mətbuat orqanlarında dərc edilən yazılarda İsmailiyyə binasının başına gətirilən dəhşətlərdən, onun gələcək taleyindən ürək ağrısı ilə söhbət açılırdı. “İsmailiyyə yanğını” bədii-ictimai fikirdə də bir yanğına çevrilmişdi. Seyid Hüseyn və Əlabbas Müznib bu yöndə daha çox iş görürdülər. “Yaşıl qələm” ədəbi birliyi həmin mövzuda ən yaxşı bədii əsər üçün müsabiqə elan etmişdi. Bu müsabiqədə birinci yeri Seyid Hüseynin 1919-cu ildə yazdığı “Həzin bir xatirə. İsmailiyyə” adlı hekayəsi tutmuşdu. Hekayədə ədib İsmailiyyəni xalqın arzu və əməldən tikdiyi azadlıq və istiqlal məbədgahı kimi, “milli ənənələrimizin doğulduğu yer”, “Azərbaycan hürriyyəti və istiqlaliyyəti məfkurəsini bətnində bəsləyən və ərəsəyə yetirən ana” kimi tərənnüm edirdi. Seyid Hüseyn bu binanı ən çox ona görə müqəddəs sayırdı ki, Qafqaz Müsəlmanlarının I Qurultayı burada keçirilmiş, muxtariyyət və adəmi-mərkəziyyət fikri ilk dəfə burada irəli sürülmüşdü. Yazıçı bu mövzunu yenidən işləyərək “İsmailiyyə” adı altında 1920-ci il fevralın 4-də “İstiqlal” qəzetində dərc etdirdi. Seyid Hüseyn

burada keçirilən “gurultulu iclasları, məslək mübarizələrini” yada salaraq fəryadla bildirirdi ki, “yandırılan nə “Müsavat” bürosu, nə də “Hümmət” və sairə təşkilatlardır. Xaincəsinə yandırılan İsmailiyyə binasıdır, millətimizin müqəddəs azadlıq və istiqlal məbədgahıdır!”

Bakı bolşeviklər tərəfindən ələ keçirildikdən sonra İsmailiyyənin bir hissəsini 26-lara - Şaumyana, sonra isə rus əsgərlərinə verdilər. Deyilənə görə rus əsgərləri İsmailiyyəni çox pis vəziyyətə salmışdılar. Hətta orada İsa peyğəmbərin şəklini asmış, şam yandırmışdılar. İsmailiyyə 1922-1923-cü illərdə əsaslı təmir edildi. 1945-ci ildə bina yeni yaradılan Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasına verildi. 1952-53-cü illərdə İçərişəhərin qala divarları bərpa edildikdən və ətrafdakı yararsız tikililər söküldükdən sonra İsmailiyyənin görünüşü daha əzəmətli şəkil aldı.

Hazırda binada AMEA-nın Rəyasət Heyəti yerləşir. Azərbaycanın Milli İstiqlal Hərəkatında xüsusi əhəmiyyətə malik İsmailiyyə binasının heç bir yerində həmin tarixdən xəbər verən məlumat yoxdur. Bu gün həmin İsmailiyyə binasına arxitektura şədevr kimi baxıb yanından ötənlərin heç ağlına da gəlmir ki, bu bina, əslində, olmaya da bilərdi. Əvvəl xristian əhali Qızılı kilsənin yanında belə bir şədevr binanın tikintisini istəməirdi. Sonra erməni vandalları binanı məhv etmək üçün onu əvvəl topa tutdular, sonra da yandırdılar. Amma qəvi düşmənin öz arzusuna çatma bilmədi. Milli istiqlalımızın məbədi bütün bunlara sinə gərdi, yıxılmadı, əzəmətlə dayandı. Yıxılmadı ki, Azərbaycanın müstəqilliyinə yenidən şahidlik etsin, respublikamızın başı üstündə əzəmətlə dalğalanan üçrəngli, ay-ulduzlu bayrağımıza baxıb fərəhlənsin. Yıxılmadı ki, bu bayrağın əzəmətinə baxan düşmənin qara qanlar axıtdığı qəlbə xəncərimizin saplandığı günün şahidi olsun.

İsmailiyyə binasının təmirçiləri. 1922-1923-cü illər

İsmailiyyə binasının foyesi. 2008-ci il

“Azərbaycan Respublikası bütün dünya azərbaycanlılarının dayaq və cazibə mərkəzidir, onların ümid və məhəbbətlə baxdığı müqəddəs bir yerdir. Buna görə də bütün azərbaycanlılar müstəqil dövlətimizin ətrafında daha sıx birləşmiş Azərbaycanın azad, firavan, daha da güclü, qüdrətli olması üçün mümkün olan hər şeyi etməlidirlər”.

Heydər Əliyev

AZƏRBAYCANIN DİASPOR SİYASƏTİ

Gülər Əhmədova

*Millət vəkili, Dünya Azərbaycanlıları
Kongresinin İdarə Heyətinin üzvü*

Ümummilli lider Heydər Əliyev və hazırkı dövlət başçısı İlham Əliyevin söyləri sayəsində Azərbaycanın dünyada geosiyasi əhəmiyyətinin durmadan artması, regionda öncül mövqeyə çıxması, siyasi-iqtisadi və mədəni sahələrdə uğurlar qazanması bu gün hamılıqla etiraf olunur. Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişafında, səmərəli neft strategiyasının həyata keçirilməsində, ardıcıl xarici siyasət xəttinin yürüdülməsində, ölkənin davamlı inkişafının təmin olunmasında bu liderlərin müstəsna rolu haqqında çox deyilmiş, çox yazılmışdır. Bununla belə onların siyasi quruculuq fəaliyyətinin çox mühüm bir istiqaməti - Azərbaycan millətinin diaspor təşkilatlarında birləşdirilməsi kimi böyük iş isə yetərincə tədqiq və təbliğ edilməmişdir. Halbuki hər iki liderin fəaliyyətində bu faktor müstəsna əhəmiyyətə malikdir. Diaspor siyasətinin Azərbaycanın taleyüklü məsələlərinin həllində üstün rolunu danılmazdır.

Cəmi 15 il əvvəl “Azərbaycan diasporu”, həmçinin “Azərbaycan lobbisi” anlayışları ciddi qəbul edilmir, reallığı əks etdirmirdi. Azərbaycanın potensial diaspor ehtiyatları hər zaman sanballı çəkiyə (40 milyondan artıq) malik olsa da, bizim etnomədəni və siyasi cəhətdən diaspor təşkilatlarımız yox dərəcəsində idi.

Prezidentliyin ilk illərində Heydər Əliyevin gəldiyi qənaət diqqətəlayiqdir: “Mən xarici ölkələrə səfər edir və diasporu toplamaq istəyirəm. Mən Amerikada onu bir araya topladım. Çıxaqoda cəmi 35 nəfər gəldi. Bir neçə dəfə Parisdə, Londonda onları toplamışam. 35-40 nəfərdən artıq adam olmur. Bu diaspordurmu?”

H.Əliyev MDB dövlət başçıları arasında ilk olaraq istər dövlətlərarası münasibətlərin inkişafı baxımından, istərsə də gənc dövlətimizin üzləşdiyi bir çox problemlərin həllində diasporun olduqca böyük

əhəmiyyət kəsb etdiyini layiqincə qiymətləndirmişdir. O, özünəməxsus uzaqgörənliklə çoxmilyonluq Azərbaycan diasporu ilə işi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırdı. Transsərhəd milli həmrəylik faktorunu ölkənin ictimai inkişafının ideologiyası və mədəni dayaqlarından birinə çevirməklə, diaspor resurslarından fəal şəkildə istifadə olunması üçün lazım olan hər şeyi etdi. Eyni zamanda milli özünüdərk və azərbaycançılıq məfkurəsinin inkişafına yönəldilmiş dövlət siyasəti nəinki diaspor söylərinin əlaqələndirilməsini, həmçinin təşkilatlanmanın ilkin mərhələləri üçün səciyyəvi olan qeyri-sağlam rəqabəti, dar siyasi düşüncə meyillərinin aradan qaldırılmasını nəzərdə tuturdu.

Müstəqilliyin ilk günlərindən Ermənistanın hərbi təcavüzünə məruz qalan və informasiya blokadasında olan gənc dövlətimizin təşkilatlanmış güclü bir diasporunun olması istər gündəlik problemlərin həl-

lində, istərsə də uzunmüddətli perspektiv layihələrin icrasında böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. H. Əliyev hələ 1991-ci ildə Naxçıvan Ali Məclisinin sədri olarkən, 31 dekabr tarixini Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik günü elan etməklə, əslində azərbaycanlıların birləşməsi yolunda yeni bir ənənənin əsasını qoymuşdur.

Prezident olduqdan sonra H.Əliyev diaspor təşkilatlarının birləşdirilməsi problemini dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevirdi. Diasporumuzun təşkilatlanması, onun ölkələr və xalqlar arasında münasibətlərdə vasitəçi ola biləcək elit təbəqəsinin formalaşması istiqamətində real addımlar atıldı.

24 dekabr 1998-ci ildə H.Əliyev dünya azərbaycanlılarına müraciət ünvanladı. Müraciətdə Azərbaycanın müstəqilliyinin dönməzliyini təmin etməyə çağırış səsləndirdi.

H.Əliyevin hakimiyyəti dövründə Azərbaycan diasporunun təşkilatlanması işi daim diqqətdə olmuş, qısa müddətdə nəzərə cərpacaq uğurlar əldə edilmişdir. 2001-ci ilin noyabr ayında Bakıda keçirilmiş Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı bunun real təsdiqidir. Qurultay azərbaycançılıq ideyasının gerçəkləşməsi və çoxsaylı diasporun həqiqi bir qüvvəyə çevrilməsinin əsasını qoymuş oldu. Qurultayın işində dünyanın 36 ölkəsindən 1153 nümayəndə iştirak edirdi. Qurultayda rəhbər orqanına ölkə Prezidentinin də seçildiyi Diasporla İş üzrə Xüsusi Əlaqələndirmə Şurası təsis olundu. Qurultaydan dərhal sonra H.Əliyevin fərmanı ilə Xaricdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. 2002-ci ilin dekabr ayında isə “Xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla əlaqədar dövlət siyasəti haqqında” Qanun qəbul edildi. Dövlətin bu addımları dünya azərbaycanlılarının təşkilatlanması və mənəvi birləşməsi prosesini sürətləndirdi, tarixi vətən-

ləri ilə onların əlaqələrinin genişlənməsini təmin etdi, ölkəmizin tarixi və bugünkü reallıqlarının dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasına imkan verdi.

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi məqsədyönlü diaspor siyasəti dünya azərbaycanlılarının öz milli ləyaqətinin dərk olunması işinin güclənməsinə, müxtəlif ölkələrdəki Azərbaycan icmalarının təşkilatlanma və fəallığının yüksəlməsinə, həmvətənlərimizin tarixi vətənləri ilə əlaqələrinin möhkəmlənməsinə, Azərbaycanın lobbı təşkilatlarının formalaşmasına ciddi

nümayiş etdirdi. Biz böyük xalq, böyük qüvvəyik”.

Bu forum diasporun bir təsisat olaraq tanınmasına və birləşməsinə yeni təkan verdi, Azərbaycanın lobbı təşkilatlarının yaranmasında mühüm rol oynadı. 2006-cı ildə Antalyada dünyadakı Azərbaycan və türk icmalarının iclası keçirildi. Görüşdə Azərbaycan və türk lobbı təşkilatlarının əlbir fəaliyyət planı işlənib hazırlandı. Həmin günlərdə elə orada Azərbaycan ziyalılarının Ümumdünya forumu və Türkiyədəki Azərbaycan Təşkilatlarının qurultayı keçirildi.

H.Əliyevin hakimiyyəti dövründə Azərbaycan diasporunun təşkilatlanması işi daim diqqətdə olmuş, qısa müddətdə nəzərə cərpacaq uğurlar əldə edilmişdir.

2001-ci ilin noyabr ayında Bakıda keçirilmiş Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı bunun real təsdiqidir. Qurultay azərbaycançılıq ideyasının gerçəkləşməsi və çoxsaylı diasporun həqiqi bir qüvvəyə çevrilməsinin əsasını qoymuş oldu.

təsir göstərdi. 2006-cı ilin martında Bakıda keçirilmiş Dünya Azərbaycanlılarının II Qurultayı bu siyasətin uğurlarının ən bariz sübutudur. Qurultayın işində 49 ölkədən 1218 nümayəndə iştirak edirdi. Qurultayda diaspor fəaliyyətinin yeni konsepsiyasının hazırlanması, Amerika və Asiya Azərbaycanlıları Konqresinin təsis olunması, Ümumdünya Azərbaycanlıları Təşkilatının və geniş mədəni-maarif müəssisələri şəbəkəsinin yaradılması haqqında qərarlar qəbul edildi. Prezident İlham Əliyev qurultayda çıxış edərək dedi: “Dünya azərbaycanlılarının qurultayı mühüm tarixi hadisədir... Əlli milyonluq Azərbaycan xalqı öz qüvvəsini

2007-ci ildə Amerikadakı Azərbaycan təşkilatlarının qurultayı, dünya azərbaycanlıları ziyalılarının görüşü təşkil edildi. Məqsəd diaspor elitasının gücünün səfərbər olunması idi. Diaspor əlaqələrinin intensivləşdirilməsi və Azərbaycan lobbisinin yaradılması məqsədilə Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə xüsusi fəaliyyət proqramı da hazırlandı.

2008-ci ilin 6-7 iyul tarixində Almaniyada Dünya Azərbaycanlıları Konqresinin Qurultayı keçirildi. Qurultayda Sabir Rüstəmxanlı (Azərbaycan) və Firudin Pərvizniya (Almaniya) həmsədr, İsmayıl Ağayev, Güler Əhmədova, Vaqif Arzumanlı, Səftər

Rəhimli (Azərbaycan); Məhəməd Müştəq (Türkiyə); Nürəddin Qərevi, Fərəmərz Quluzadə, Hüseyn Vüsuqi, Əjdər Tağızadə, Nadir Hollenbrand, Səməd Fərtaş (Avropa); Mirəşrəf Fətiyev, Abuzər Bağirov, Rəhman Abbasov, Tahir Hacıyev (Rusiya) DAK İdarə Heyətinə üzv seçildilər. DAK İdarə Heyətinin qərarı ilə ölkə nümayəndəlikləri təsis olundu, İsmayıl Ağayev Azərbaycan, Mirəşrəf Fətiyev isə Rusiya nümayəndəliyinin sədrləri seçildilər.

DAK İdarə Heyətinin qərarı ilə Azərbaycanda və Azərbaycandan kənarda bir sıra mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Qeyd olunmalıdır ki, DAK Azərbaycan nümayəndəliyi türkdilli dövlətlərin siyasətinə dəstək fondunun təşkilatçılığı ilə birgə Bışekdə Ümummilli lider Heydər Əliyevin 85, Mircəlal Paşayevin 100 illiyinə həsr olunmuş elmi-praktik konfranslar keçirilmişdir. Həmin tədbirlərdə Azərbaycandan elm və incəsənət xadimləri, o cümlədən dünya şöhrətli yazıçı Çingiz Aytmatov və SSRİ xalq artisti, kinorejissor Polad Şəmsiyev və başqaları iştirak etmişdilər.

Dünya Azərbaycanlıları Konqresinin Azərbaycan nümayəndəliyi Səbəyel bələdiyyəsi ilə birlikdə Nuru Paşanın komandanlığı ilə Qafqaz İslam Ordusunun Azərbaycanın daşnak təcavüzündən qurtulmasının 90 illiyinə həsr olunmuş elmi-praktik konfrans keçirmişdir. Bizim dövlətimizlə həmin tədbirə Türkiyədən Ənvər Paşanın nəvəsi Arzu Ənvər də təşrif buyurmuşdu. Konfransda qərara alındı ki, “Nuru Paşa” Fondu yaradılsın. Fondun əsas məqsədi Türkiyə-Azərbaycan münasibətlərində yeni mərhələyə təkan verə biləcək tarixi araşdırmaların aparılması, Çanaqqala savaşında şəhid olmuş azərbaycanlıların xatirəsini əbədləşdirmək istiqamətində bir sıra tədbirlərin görülməsi idi.

Gördüyümüz işlərdən biri də

vətəndən kənarda yaşayan azərbaycanlıları və digər diaspora nümayəndələrini Quba məzarlığına dəvət edərək onları tarixin acı həqiqətləri ilə tanış etmək olub. Erməni daşnakları tarixin müxtəlif mərhələlərində azərbaycanlılara qarşı soyqırım siyasəti yeridib, dinc əhaliyə divan tutub, onları yaşadıkları tarixi-etnik torpaqlarından məcburi sürgün ediblər. Bu həqiqətlərin geniş auditoriyaya, o cümlədən rusdilli auditoriyaya çatdırılması üçün DAK İdarə Heyətinin üzvü olaraq mənəm, Beynəlxalq Diaspora Mərkəzinin sədri İsmayıl Ağayevin və S.Sarallının müəllifi olduğumuz “Oğurlanmış tarix, soyqırım” (rus dilində: “Украденная история, геноцид”) kitabının təqdimat mərasimi təşkil edildi.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin başlamış olduğu və Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyi diaspor siyasəti bu gün öz uğurlu bəhrələrini verməkdə

Azərbaycan diasporunun Hollandiyanın (Niderland Krallığı) Haaqa şəhərində Xocalı faciəsi qurbanlarının xatirəsinə ucaltdığı abidə

dir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, bu günə kimi 312 diaspor təşkilatı rəsmən qeydə alınmışdır. Onların institusional qeydiyyatı, səylərinin əlaqələndirilməsi və birləşməsi işi davam etməkdədir. Diaspor güclü iqtisadi, mədəni, intellektual gücə malikdir. MDB ölkələrində, Türkiyə, İran, Avropa və Amerikada olan Azərbaycan icmaları isə daha səmərəli fəaliyyət göstərlər. Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, indi “azərbaycanlıların həmrəyliyinə möhkəmləndirilməsi və təşkilatlanması üçün, ümummilli ideyalar ətrafında onların birləşməsi üçün daha geniş imkanlar yaranmışdır”.

Azərbaycan dövləti nüfuzlu iqtisadi və siyasi bir qüvvəyə çevrilmişdir. Bütün dünyada yaşayan həmvətənlərimiz üçün gözəl perspektivlər açılmışdır. Prezidentin fikrincə, biz diaspor siyasətimizdə yeni mərhələyə qədəm qoymuşuq. Bu siyasət keyfiyyətə yeni məzmun kəsb edərək, qarşımızda bu məqsədləri qoyur:

- yaşadıkları ölkələrin siyasi və iqtisadi həyatına Azərbaycan icmalarının təsirinin gücləndirilməsi;
- dünyanın aparıcı ölkələrində nüfuzlu Azərbaycan lobbisinin formalaşdırılması;
- dost lobbi və icmalarla fəal əməkdaşlıq yaradılması;
- Azərbaycanlıların milli-mənəvi dəyərlərinin və adət-ənənələrinin təbliği üçün müntəzəm tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- “Azərbaycanın dostları” və “Azərbaycan evi” beynəlxalq klublarının, mədəniyyət mərkəzlərinin yaradılması;
- Azərbaycanın iqtisadi və mədəni həyatında həmvətənlərimizin real iştirakının təmin olunması;
- Azərbaycan həqiqətlərinin bütün dünyaya çatdırılması və erməni təbliğatının iç üzünün ifşa olunmasında diasporun fəaliyyətinin gücləndirilməsi;
- tariximizin və mədəni irsi-

mizin saxtalaşdırılması cəhdlərinin qarşısının alınması;

- Azərbaycanın müvafiq dövlət və təşkilatları ilə diaspor icmalarının fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi.

Bu vəzifələr Azərbaycanın artmaqda olan siyasi və iqtisadi imkanları və ölkənin üzleşdiyi problemlərin birlikdə aradan qaldırılması zərurətini qarşıya qoyur. Bir zaman rəqabət aparmaq iqtidarında olmaq və inkişaf etmək üçün Azərbaycan qloballaşma şəraitində nəinki qlobal siyasi və iqtisadi proseslərə fəal surətdə inteqrasiya etməli, həm də beynəlxalq birləşmə nüfuzlu üzvü olmalıdır. Prezident İlham Əliyevin bu gün qarşıya qoyduğu bu geniş miqyaslı və çətin vəzifə elitamızdan öz intellektual qabiliyyətini və siyasi iradəsini bir yerə cəmləməyi, bu vəzifənin həyata keçirilməsində cəmiyyətin iştirakının təmin olunması üçün milli strategiyanın işlənilib hazırlanmasını tələb edir.

Bu halda diaspor elitasının rolu prinsipə olduqca vacibdir. Bir tərəfdən o, Azərbaycanın digər ölkələrdə praktiki həyat təcrübəsi mənimsəməsinə kömək edir, digər tərəfdən də dövlətimizin

xaricdə maraqlarının qorunmasında mühüm rol oynayır. Diaspor təşkilatları Azərbaycanın, azərbaycanlıların müsbət imicinin formalaşdırılmasına, ümummilli ideyaların reallaşdırılmasına yardım etməli, cəmiyyətimizin müxtəlif qruplarının mürəkkəb beynəlxalq ünsiyyət proseslərinə cəlb olunmasına şərait yaratmalıdır.

Bir sözlə, Azərbaycan milli və dövlət maraqlarının eyni şəkildə uğurlu inkişafı dövlətlə çoxmilliyonluq diasporun hərtərəfli qarşılıqlı fəaliyyətindən asılıdır. Ölkənin müasir dünyaya uğurlu siyasi və iqtisadi inteqrasiyasının əsasını bu təşkil edir. Prezident İlham Əliyevin dediyi kimi: “hər bir azərbaycanlı hansı ölkədə yaşamasından asılı olmayaraq, Azərbaycan dövlətinin, cəmiyyətinin problemləri ilə yaşamalıdır, onların həlli üçün mənəvi məsuliyyət hissi daşmalıdır. Eyni zamanda, Azərbaycan hökuməti də elə bir şərait yaratmalıdır ki, bütün dünya azərbaycanlıları vətənimizin artmaqda olan maddi və mənəvi dəyərlərindən, siyasi nüfuzundan yararlanılsınlar. Hökumətimiz bütün bunlardan onların milli və vətəndaş hüquqlarının müdafiəsi üçün istifadə etməlidir”.

AZƏRBAYCAN HƏQİQƏTLƏRİ BEYNƏLXALQ MÜSTƏVİDƏ ARAŞDIRILIR

Skandinaviyanın Türkdilli və Qonşu Ölkələrini Araşdırma İnstitutunun direktoru, Hollandiyada Türklərə Soyqırımları Araşdırma Vəqfinin rəhbəri Sefa Yürükel “Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində erməni etnik millətçiliyinin Azərbaycan milli dövlətinə təsirləri” mövzusunda araşdırmalar aparır. Sefa Yürükelin bu araşdırması beynəlxalq elmdə istinad olaraq istifadə ediləcək. Tədqiq etdiyi mövzu üzərində işləmək üçün AMEA-nın Tarix İnstitutunun direktoru, akademik Yaqub Mahmudovun və millət vəkili Aqil Abbasın dəvətilə Bakıya gələn soyqırımlar üzrə tanınmış mütəxəssis Sefa Yürükellə “Milli Məclis” jurnalının əməkdaşları görüşüb Azərbaycanda apardığı araşdırmalar və beynəlxalq aləmdə getdikcə qabaran soyqırım mövzusunda söhbət etdilər.

- Sefa bəy, necə oldu ki, mövzu olaraq Azərbaycanı seçdiniz?

- Bu mövzunu bilərək seçdim. “Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində erməni etnik millətçiliyinin Azərbaycan milli dövlətinə təsirləri” mövzusunı seçməkdə məqsədim Azərbaycanda baş verənləri elmi əsərlər şəklində dünya elmi səviyyəsinə, beynəlxalq arenaya çıxarmaqdır.

- Özünü soyqırım üzrə mütəxəssis kimi təqdim edirsiniz. Ümumiyyətlə, soyqırım mütəxəssisi nə deməkdir?

- Artıq 70 ildir ki, dünyada

soyqırımlarla bağlı araşdırmalar aparılır. Beynəlxalq məhkəmələr bu araşdırmalar nəticəsində reportyorların (beynəlxalq müşahidəçilər) təsdiqlədiyi raportları dəyərləndirərək soyqırım canilərinə qarşı ittiham irəli sürürlər. Bu məhkəmələr həm beynəlxalq, həm də lokal ola bilər. Ümumiyyətlə, belə cinayətlərə baxan beynəlxalq məhkəmə (Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi) Hollandiyanın (Niderland Krallığı) paytaxtı Haaqada yerləşir.

- Soyqırım cinayəti ilə bağlı hansı beynəlxalq hüquq normaları mövcuddur?

- 1948-ci ildə BMT-də “Soyqırım cinayətlərinin qarşısının alınması və cəzalandırılması Müqaviləsi” qəbul edilib. Bu müqavilənin ikinci maddəsində soyqırım cinayətinin tərfi verilir. Burada kimlərin soyqırım törətdiyi və bu faktın necə təyin olunması göstərilir. Soyqırım bir qrupun (bu qrup dövlət, beynəlxalq qurum və s. ola bilər) özünə təhlükə saydığı etnik, dini, irqi və milli qrupları məhv etmək məqsədi ilə həyata keçirdikləri cinayətlərə deyilir. Bu tərif 1948-ci ildən sonra edilən cinayətlər üçün keçərlidir. Yalnız bu tarixdən sonra törədilən cinayət-

lərə beynəlxalq məhkəmə tərəfindən baxıla bilər. 1948-ci ildən əvvəl baş verən hadisələrə soyqırım cinayəti kimi baxıla bilməz. Çünki o dövr üçün hamılıqla qəbul edilmiş hüquqi normativ yox idi. 1948-ci ildən əvvəl baş verən hadisələr və ya soyqırımlar beynəlxalq arenada elm adamlarının müzakirə mövzudur, amma hüquqi cəhətdən baxıla bilməz. Yalnız 1948-ci il müqaviləsindən sonra işlənən cinayətlərə soyqırım cinayəti kimi baxıla bilər. Misal üçün, azərbaycanlıların Xocalı soyqırımı adı ilə tanınan Qarabağda türk soyqırımı.

- Deməli, Xocalı soyqırımına beynəlxalq məhkəmədə baxıla bilər?

- Əlbəttə. Ümumiyyətlə, Xocalı soyqırımı anlayışı düz deyil. Əslində bu azərbaycanlıların Qarabağ soyqırımıdır. Çünki Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başlanandan bəri azərbaycanlılar erməni millətçiləri tərəfindən soyqırıma məruz qalıblar. Mən bunu Qarabağ soyqırımı adlandıram. BMT müqaviləsinə görə, bir qrupu yer üzündən silmək məqsədilə bir adam belə öldürülmə və o, planlı şəkildə həyata keçirilibsə, bu, soyqırım cinayətidir. Xocalıdan əvvəl Malibeylidə, Quşçularda və digər məntəqələrdə də azərbaycanlılara qarşı soyqırım cinayəti törədilmişdir və bu, sistemli olaraq həyata keçirilmişdir.

Xocalıda işlənən cinayətlər kütləvilik və ağırlığı ilə seçilir. Amma ondan əvvəlki hadisələrin hamısını nəzərə almaq lazımdır. Zəhmət olmasın bu işləri həyata keçirənlər - Robert Koçaryan, Serj Sarkisyan və başqaları soyqırım işlətdiklərini gizlətmirlər. Bütün bunlar nəzərə alınmalıdır. Bu, beynəlxalq hüquqa görə soyqırım cinayəti sayılır və Azərbaycan məhkəməsi tərəfindən cinayət işi açılmalıdır. Azərbaycan Respublikasının soyqırımla bağlı beynəlxalq məhkəməyə müraciət etmək hüququ var. İlk öncə R.Ko-

çaryan və komandası, S. Sarkisyan Azərbaycan hüququ daxilində ittiham edilməlidirlər. Çünki onlar qarabağlılardır, cinayəti də Azərbaycan torpağı olan Qarabağda törətdikləri üçün ilk öncə Azərbaycan məhkəməsi tərəfindən ittiham edilməlidirlər.

- Bunu soyqırım cinayətinə baxan beynəlxalq məhkəmə belə tələb edir?

- Əgər sən "Soyqırım cinayətlərinin qarşısının alınması və cəzalandırılması Müqaviləsi"ni imza atmısan, soyqırım cinayətini öz məhkəmədə ittiham edə bilərsən. Yalnız bundan sonra onların işi beynəlxalq məhkəməyə verilir. R.Koçaryan və S.Sarkisyan istənilən vaxt məhkəməyə cəlb oluna bilər. Çünki beynəlxalq müqaviləyə görə soyqırım cinayəti ilə bağlı iddianın qaldırmasına müddət yoxdur.

Azərbaycan Respublikası bütün faktları, dəlilləri toplamalı və onları dəyərləndirməlidir. Burada nəzərə almaq lazımdır ki, etnik təmizləmə və terror hələ də davam edir. Məsələn, ağdamlılar öz məhsullarını yığa bilmirlər. Çünki sürəkli atəşə məruz qalırlar. Bu məsələni də Azərbaycan "Sülhə qarşı işlənən cinayətlər Müqaviləsinə" əsaslanaraq beynəlxalq məhkəməyə çıxara bilər. Amma bu işdə Azərbaycan hökumətinin, Milli Məclisin, sivil cəmiyyət qurumlarının, beynəlxalq təşkilatların, bütövlükdə xalqın bütün fərdlərinin fəallıq göstərməsi və planlı hərəkət etməsi vacibdir. Dünya ictimaiyyətinin, xüsusən də Avropa ictimaiyyətinin rəyinə hesablanmış iş aparılmalıdır. Bu mövzuda beynəlxalq konfranslar təşkil edilməlidir. Beynəlxalq mütəxəssislər və qurumlar bu işə cəlb olunmalıdır. Azərbaycan öz mövqeyini sənədlərə əsaslandırılmış şəkildə irəli sürməlidir. Avropada və ABŞ-da ilk öncə ictimai rəy formalaşdırılmalıdır. Bu çox mühüm amildir. Çünki o məhkəmələr ictimai rəyə əsaslanaraq qərarlar qəbul edirlər.

Sefa Yürükel 1960-cı ildə Türkiyənin Mərsin şəhərində anadan olub. Uşaqlığı Ankarada keçib. Ankaranın Çankaya liseyində təhsilini yarımçıq qoyan Sefa Yürükel bir müddət müxtəlif Avropa ölkələrində yaşadıqdan sonra 1981-ci ildə Danimarkada məskunlaşıb. Burada immiqrantların cəmiyyətə adaptasiyası və mədəniyyət məsələləri üzrə müxtəlif qurumlarda çalışıb. 1985-1997-ci illərdə köçkünlərin cəmiyyətə inteqrasiyası, sosial-mədəni inkişafı üzrə bir çox məsələlərdə Danimarkanın gündəlik media və siyasi həyatında fəal iştirak edib, eyni zamanda da 1991-ci ildə Böyük Liseyini bitirib. 1992-1997-ci illərdə Danimarkada Etnoqrafiya və Sosial Antropologiya İnstitutunda ali təhsil alıb. 1997-ci ildə Norveç Beynəlxalq Əlaqələr İnstitutunun Osloda tədqiqatçısı vəzifəsini qazanıb. 1999-cu ildə Norveç Qızıl Xaç Təşkilatında Norveç gələn immiqrantların cəmiyyətə adaptasiyası olunması layihəsinin məsul şefi kimi çalışıb. Bu vəzifədən 2003-cü ildə istefa verdikdən sonra Yürükel indiyədək 2001-ci ildə əsasını qoyduğu Skandinaviyanın Türkdilli və Qonşu Ölkələrini Araşdırma İnstitutunun direktoru vəzifəsində işləyir.

Yürükelin araşdırdığı və ixtisaslaşdığı sahələr əsasən bunlardır: Qərb tarixində soyqırım və deportasiya faktları; Qərbdə terrorizm və insan haqları anlayışları və problemləri; orientalizm və oksidentalizm istiqamətində terrorizm anlayışları, problemlər və həlli yolları; Orta Asiya, Qafqaz, Orta Şərq və Balkanlarda münaqişələr və onların həlli yolları; milli məlik quruluşları; milliyyətçilik və etnikçilik; siyasi islam; siyasi, hərbi, iqtisadi və mədəni qloballaşma və əks yanaşmalar; Avropada inteqrasiya və assimilyasiya nəzəriyyələri və praktikaları; siyasətin antropologiyası; tarixin antropologiyası; hüquq antropologiyası və din antropologiyası.

Dünyada müstəqil məhkəmə yoxdur. Məhkəmələr, xüsusən də beynəlxalq məhkəmələr ictimai rəydən çox asılıdırlar. Ona görə də Azərbaycan yeni bir yanaşma ilə bu işə başlamalıdır, adını da Xocalı soyqırımı yox, Qarabağ soyqırımı qoymalıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, qarşı tərəf bu sahədə çox güclüdür və özlərinə bu məsələdə o qədər arxayındırlar ki, soyqırım cinayəti törətdiklərini belə gizlətmirlər. Zori Balayan bu cinayətlərin bir çoxunu öz kitabında etiraf edib. Qeyd etmək lazımdır ki, o, İnterpol tərəfindən qırmızı bülletenlə axtarılır. Düzdür, 2005-ci ildə Z.Balayanı Birindisi (İtaliya) limanında həbs ediblər, lakin beş saatdan sonra azad olunub. Bu, Ermənistanın güclü əlaqələrə malik olduğunu göstərir, eyni zamanda onu dəstəkləyən qüvvələrin də böyük gücə malik olduğu aşkara çıxır. İlk olaraq siz bu cür dəstəkləri qırmaq zorundasınız.

İnterpol da Zori Balayanı geri verməklə cinayətə ortaq olmuşdur. Onu tutmalı idi. Bu məsələyə görə İnterpolun məsul şəxslərini məhkəməyə cəlb etmək olar.

Qeyd edirəm ki, genosidin törədilməsində təqsirləndirilən şəxsi təkcə genosid həyata keçirilən ölkə deyil, müqavilə tərəfdaşı olan istənilən ölkə ittiham edə bilər. Əgər sənədlər çox sayda dövlət orqanının soyqırımında iştirakını sübut edərsə, o zaman dövlət də təqsirli bilinir və təzminatla cəlb edilir.

- Beynəlxalq məhkəmə soyqırım faktını tanıyarsa, hansı cəzalar tətbiq edilir?

- Cinayətdə müqəssir bilinən həbs edilir. Əgər o, dövlətdirsə, ona qarşı müxtəlif sanksiyalar və embarqolar tətbiq olunur. Burada bir nüans var. Soyqırım canilərinin - istər fərd olsun, istər təşkilat və ya dövlət olsun, bu iddia məhkəməyə irəli sürülən andan onların problemləri başlayır. Hər şeydən əvvəl ağır iddiadır və beynəlxalq nüfuza ağır zərbədir. Həmin ölkə beynəlxalq yarışlara buraxılmır, idman təşkilatlarında təmsil oluna bilmir, yardımları kəsilir, iqtisadi-siyasi və hərbi embarqolara məruz qalır. Onlara yardım edən dövlətlərə də embarqolar tətbiq edilir. Belə olan hallarda ölkələr soyqırım

canilərini məhkəməyə təhvil verməyə məcbur olurlar. Nümunə üçün Yuqoslaviyanı göstərə bilərik.

- Səfa bəy, bugünkü reallıqları nəzərə alaraq sizin dedikləriniz nə dərəcədə həyata keçərlidir? Mən burada ikili standartlar siyasətini, hegemon ölkələrin maraqlarını və onlardan gözlənilən təzyiqləri nəzərdə tuturam.

- Bu realdır. Məhz bu yolla da həyata keçirilir. Biz özümüzdə bu işə inam yaratmalıyıq. Beynəlxalq hüquq da məhz bu cür tələb edir. Biz türklər beynəlxalq hüquqdan ən az istifadə edən millətlərik. Halbuki biz haqlarımızdan aktiv istifadə etməliyik. Beynəlxalq hüquqa görə bu, Azərbaycanın haqqıdır. Mən də əlimdən gələn köməyi etməyə hazıram. Hər şeyi incəliyinə qədər hesablamaq, ölçülüb-biçilmiş addımlar atmaq lazımdır.

- Səfa bəy, 1948-ci ildən əvvəlki hadisələr beynəlxalq hüquqda soyqırım cinayəti kimi baxılırsa, bəs Fransanın və digər ölkələrin XX əsrin əvvəllərində qondarma erməni soyqırımları haqqında qərarlar qəbul etmələri nəyə əsaslanır?

- Bunlar hüquqi deyil, siyasi qərarlardır və əslində hüquqi terrorizmin həyata keçirilməsidir. Bu qərarların heç bir hüquqi əsası yoxdur. Çünki BMT-nin 1948-ci ildə "Soyqırım cinayətlərinin qarşısının alınması və cəzalandırılması Müqaviləsi"ni ismarlayanlardan biri olan Fransa çox gözəl bilir ki, özünün də imza atdığı bu müqaviləyə zidd hərəkət edir və bununla o, əslində cinayət işlədir.

- Fransa kimi bir ölkəni dediyiniz kimi bu cinayəti və ya hüquqi terrorizmi həyata keçirməyə vadar edən nədir?

- Böyük dövlətlər, xüsusən də imperialist dövlətlər hüququ, əsasən də beynəlxalq hüququ öz mənafelərinə uyğun şərh edirlər. Hüquq hamı üçün əsasdır, eynidir. Fransa da burada siyasi qərar

qəbul edib. Lakin onun bu qərarının beynəlxalq hüquqda heç bir qüvvəsi yoxdur.

- Amma bütün bunlara baxmayaraq, Türkiyə belə qərarlarla mübarizə aparmaq məcburiyyətindədir. Lakin “erməni soyqırımı” məsələsi genişlənməkdədir. Yəni yalan ayaq açıb yeriyir.

- Məsələ ondadır ki, Türkiyə bu problemə dınaqarası baxıb. 1975-80-ci illərə qədər ölkədə bu mövzuda heç danışılmayıb. Ermənilər isə 100 ildir ki, bu istiqamətdə çalışmaqdadırlar. Ermənilərin arxasında duran güclər - ABŞ, İngiltərə, Fransa, Almaniya və Rusiya bu işdə onlara dəstək olmuşlar. Onlar yüz ildir ki, bütün vasitələrə əl atırlar: qəzetlər dərc edirlər, televiziya kanallarından istifadə edirlər, kitablar nəşr edirlər və s. Türkiyə isə bunları ciddiyyətə almayıb. Bu səhv mövqe də Türkiyənin belə bir duruma düşməsinə səbəb olub. İkincisi, Türkiyə bu sahədə mütəxəssis yetişdirməmişdir. Burada mən Azərbaycana da təklif edərdim ki, soyqırım və terrorizmlə bağlı bir araşdırma mərkəzi yaratsın. Bu universitetin nəzdində olmalıdır və burada müvafiq mütəxəssislər yetişdirilməlidir. Bu problem dünyanın hər yerində rast gəlinən problemdir və Azərbaycan dünyanın insani cinayətləri törədilən digər regionlarına da müdaxilə edə bilər. Türk türklə danışmaq bu məsələni həll etmək olmaz. Dünya miqyasına çıxmaq lazımdır. Bu da mütəxəssislərin yetişdirilməsi ilə mümkündür. Məsələn, BMT-də soyqırım üzrə azərbaycanlı mütəxəssislərin olması gözəl olardı.

- Türkiyədə bu sahədə mütəxəssislər varmı?

- İndiyədək Türkiyədə belə mütəxəssislər yetişdirilmirdi. Türkiyədə bu mövzu ilə bağlı 26 universitetdə konfranslar keçirdim. Konfranslarda məlum oldu ki, professorlar belə bu mövzunu hələ yeni öyrənirlər. Mən özüm Danimarkada yetişdim. Bu sahə-

də yetişən yeganə türk mütəxəssisiyəm və bununla fəxr etmərəm. Bu acı bir həqiqətdir. Belə olmaz. Bu mövzu Azərbaycanın, Türkiyənin, həmçinin Kiprin ən mühüm sahəsidir. Baxın, tarix sahəsi yalnız tarixi yönü, hüquq sahəsi də yalnız hüququ ələ alır. Halbuki, soyqırım hadisəsi çoxtərəflidir. Hamının cəlb edilməsi vacibdir. Ona görə də Azərbaycandakı elm adamları ilə bizim kimi xaricdə yetişmiş mütəxəssislərin birgə komitəsi yaradılmalıdır. Bu işləri birgə həll etməliyik. Azərbaycandakı insanların topladıqları dəlillər beynəlxalq ictimaiyyətə xarici mütəxəssislər vasitəsi ilə çatdırılmalıdır. Fransada fransızın anladığı və ən önəmlisi qəbul etdiyi tərzdə danışmaq lazımdır. Alman da alman kimi başa salacaq biri görəkdir.

- Sefa bəy, bu sahədə siz hansı araşdırmalar aparmısınız?

- Bu sahədə araşdırmalarım kifayət qədərdir. Xüsusi olaraq onu qeyd etmək istəyirəm ki, “Soyqırımlar tarixi” kitabımın “Qərbdə insanlığa qarşı cinayətlər” adlı ilk cildini nəşr etdirmişəm. Kitabda 1948-ci ildən əvvəl və sonra Qərbdə həyata keçirilmiş soyqırımlardan bəhs olunur. Bu zaman yalnız Avropa mənbələrindən sitatlar gətirmişəm. Kitabda 15 soyqırım nəzərdən keçirilir ki, onların da 3-ü - Bolqarıstanda, Yunanıstanda və Kiprdəki soyqırımlar türklərə qarşı törədilib. Bu kitab 20 cild-dən ibarət olacaq. İkinci cildə Qərb mənbələrindən istifadə olunmaqla Azərbaycanda həyata keçirilən türk soyqırımları araşdırılacaq.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı yeritdiyi aqressiv siyasət regionda mövcud olan sülhə və stabilliyə ən böyük təhlükədir.

Rəcəb Tayyib Ərdoğan

Türkiyə Respublikasının Baş naziri

Amerikadakı erməni diasporu qeyri-düzgün, yalançı siyasət yürüdür.

Riçard Luqar

ABŞ Senatına İndiano ştatından seçilmiş senator

Azərbaycan parlaq gələcəyin başlanğıcıdır. Qarşıda duran məqsədlər yaradıcılıq, qətiyyətlik və güclü demokratik idarəçilik sistemi tələb edir. Mən bu vacib regionda çiçəklənən, demokratik, lider ölkəyə çevrilməsi ilə bağlı güclü potensialını reallaşdırması naminə Azərbaycanla yaxından işləmək arzusundayam.

Vladimir Putin

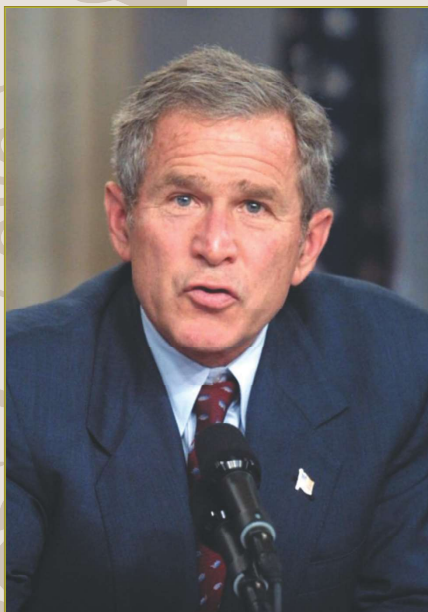
Rusiya Federasiyasının Baş naziri

Avropa ölkələri öz siyasətlərindən əl çəkməsələr, gələcəkdə biz Avropa məsələləri ilə bağlı danışıqları Vaşinqtonla aparmalı olacağıq.

Anqela Merkel
*Almaniya Federativ
Respublikasının Kansleri*

Biz Avropada siyasi cavabdehlik daşıyan hər bir tərəflə münasibətlər qurmalıyıq. Çünki Avropanın birliyinə yalnız bu yolla nail olmaq olar.

Core Buş
ABŞ Prezidenti

Uşaqılıqda mən kosmonavt olmaq arzusunda idim. Biləndə ki, bunun üçün çoxlu oxumaq və çalışmaq lazımdır ABŞ-ın prezidenti olmaq qərarına gəldim.

Aleksandr Lukaşenko
*Belorus Respublikasının
Prezidenti*

Belarusda vəziyyətin unikallığı ondadır ki, mən heç kimə heç nə borclu deyiləm.

Marqaret Tetçer
Böyük Britaniyanın keçmiş Baş naziri

Ev idarəçiliyində problemlərlə üzləşən hər bir qadın dövlət idarəçiliyində ortaya çıxan problemləri başa düşə bilər.

Uqo Çaves
Venesuela Respublikasının Prezidenti

Əzrail azadlıqdadır və o, Birləşmiş Millətlər Təşkilatında gizlənilib. Buna baxmayaraq, biz onun quyruğundan yapışmışıq.

Milli Məclisin son iclaslarında qəbul edilmiş sənədlərdən biri də “Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun 2009-cu il büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu olmuşdur. Fondun növbəti il büdcəsi, eləcə də sənədin müzakirəsi zamanı səslənən bir sıra fikirlərlə bağlı müsahibimiz Azərbaycan Respublikası Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun sədri, iqtisad elmləri doktoru Səlim Müslümovdur.

SOSIAL SAHƏDƏ QƏBUL EDİLƏN QANUNLAR ƏHALİNİN AZTƏMİNATLI TƏBƏQƏSİNİN MÜDAFİƏSİNİN TƏMİNATIDIR

- Səlim müəllim, Milli Məclisdə 2009-cu il Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsi təsdiqləndi. Növbəti ilin büdcəsi ilə bağlı hansı yeni müsbət məqamları qeyd edərdiniz?

- Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycanın müstəqil iqtisadiyyatının formalaşdırılması, müasir dövrün reallıqlarına cavab verən strateji xəttin uğurla gerçəkləşdirilməsi həyatımızın bütün sahələrində öz bəhrələrini verməkdədir.

İqtisadiyyatın dinamik inkişafı ölkə vətəndaşlarının yaşayış səviyyəsinin nəzərəcarpaq dərəcədə yüksəldilməsini təmin etmiş, sosialyönlü bazar iqtisadiyyatının yaradılmasına üstünlük verilməsi ilə bağlı əhalinin bütün təbəqələrinin sosial güzəranının yaxşılaşdırılması məqsədilə mümkün zəruri tədbirlər həyata keçirilmişdir. Təkcə bir faktı qeyd

edim ki, Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsindən əhaliyə ödənişlər beş il ərzində 4,6 dəfə artaraq 1 milyard 349 mln. manata çatmışdır. Heç şübhəsiz, qurulan bu möhkəm baza növbəti ildə də inkişafımıza etibarlı zəmin yaradır. Bu baxımdan 2009-cu ilin büdcə layihəsi tərtib olunarkən ilk növbədə indiyədək əldə edilmiş nəticələr əsas götürülmüşdür.

Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinin gəlir və xərcləri 2009-cu ilə 1 milyard 775,55 mln. manat proqnozlaşdırılır ki, bu da 2008-ci ilin büdcəsinə nisbətən 370 mln. manat və ya 26,3% çoxdur. Göründüyü kimi, növbəti ildə fondun büdcə artımı dövlət büdcəsinin artımını 2 dəfədən çox üstələyir. Növbəti il üçün proqnozlaşdırılan xərclərin 93,5%-i və ya 1 mlrd. 660 mln. manatı əmək pensiyalarının ödənişinə yönəldilən vəsaitdir.

Ümumilikdə əmək pensiya-

larının baza hissəsinin əlavələrlə birlikdə maliyyələşdirilməsi üçün 1210 mln. manat vəsait tələb olunacaqdır ki, bu da 2008-ci ilin proqnozuna nisbətən 237 mln. manat və ya 24,4% çoxdur. Əmək pensiyalarının sığorta hissəsinin maliyyələşdirilməsi üçün 2009-cu ildə 450 mln. manat və ya 2008-ci ilə nisbətən 112 mln. manat, yaxud 31% çox vəsait nəzərdə tutulur.

Göründüyü kimi, pensiya xərclərinin tərkibində sığorta hissəsinin payı 27,1% təşkil edir ki, bu da 2008-ci ilə nisbətən 1,3 bənd yuxarıdır və sistemdə sığorta prinsiplərinin getdikcə gücləndiyinin bilavasitə göstəricisidir. Bu göstəricilərə əsasən 2009-cu ildə əmək pensiyalarının orta aylıq məbləğinin 107,3 manat olacağını demək mümkündür.

Sosial sığorta haqları hesabına maliyyələşdirilən müavinətlərin ödənişi üçün 2009-cu ildə

Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsində 47,5 mln. manat vəsait proqnozlaşdırılır ki, bu da 2008-ci ilə nisbətən 26,6% və ya 10,0 mln. manat çoxdur.

- Milli Məclisdə əhalinin sosial müdafiəsinə yönəldilmiş kifayət qədər qanunlar qəbul edilib. Bu sahənin daha da təkmilləşdirilməsi üçün hansı yeni qanunların qəbul edilməsinə zərurət var?

- Təbii ki, əhalinin sosial müdafiəsi sahəsində həyata keçirilən islahatlar bu istiqamətdə fəaliyyəti tənzimləyən ayrı-ayrı qanunların qəbulu ilə müşayiət olunmuşdur. Ötən dövrdə Milli Məclis tərəfindən Pensiya İslahatı Konsepsiyasının reallaşdırılmasından irəli gələn bir sıra mühüm sənədlər qəbul edilmişdir.

Yeni sistemin əsas məzmunu olan sığortaolunanlar üçün ödənilən sosial sığorta haqlarının fərdi uçotunun qurulması məqsədilə “Dövlət sosial sığorta sistemində fərdi uçot haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul olunmuşdur.

2006-cı ilin yanvarın 1-dən sosial sığorta münasibətlərinə əsaslanan yeni əmək pensiyaları sistemində keçid baş vermiş, bu məqsədlə beynəlxalq standartlara uyğun hazırlanmış “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Yeni sistemlə pensiyaların artırılması mexanizminin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun şəkildə dəyişdirilməsi (baza hissəsinin ildə bir dəfədən və istehlak qiymətləri indeksinin illik səviyyəsindən az olmamaqla bütün pensiyaçıları üzrə artırılması, sığorta hissəsinin isə indeksləşdirilməsi) bu qanunun əsas müddəaları kimi müəyyənləşdirilmişdir. Məcburi dövlət sosial sığorta haqları hesabına müəssisə və təşkilatlar tərəfindən aparılan sosial ödəmələrin idarə olunmasının yeni əsaslarla təşkili, eləcə də 2007-ci il yanvarın 1-dən hərbi qulluqçular və xüsusi rütbəli şəxslərin məc-

buri dövlət sosial sığortasına cəlb edilməsi və həmin şəxslərin, həmçinin dövlət qulluqçularının əmək pensiyaları ilə təminatına keçilməsi nəticəsində ölkədə vahid sığorta-pensiya sisteminin qurulması başa çatdırılmış, bu tədbirlər qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi ilə tənzimlənmişdir.

Sadalanan tədbirlərin sırasını daha da genişləndirmək mümkündür. Məncə, bu sahədə yeni qanunların qəbul edilməsinə yaranacaq zərurət aparılan islahatlar nəticəsində qurulmuş yeni sığorta-pensiya sisteminin dinamik inkişafına nail olunması üçün yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan vəzifələrlə bağlı olacaqdır. Bu, ilk növbədə sığorta-pensiya sisteminin fəaliyyətində sosial sığorta prinsiplərinin daha

ni və artırılması mexanizmləri uğurla tətbiq edilmişdir. Əmək pensiyalarının qanunvericiliklə müəyyən olunmuş üçüncü pilləsinin, yəni yığım hissəsinin də tətbiqi qarşıda duran mühüm vəzifələrdəndir. Bunun üçün beynəlxalq təcrübə öyrənilməklə əvvəlcə sosial sığorta haqlarının fərdi hesabın yığım hissəsinə (fərdi yığım hesablarına) yönəldilməsi mexanizmləri və həmin vəsaitlərin idarə olunması qaydaları qanunvericilik səviyyəsində müəyyən edilməli, bundan sonra sosial sığorta haqlarının fərdi yığım hesablarına toplanmasına başlanılmalıdır. Fərdi yığım hesablarında toplanan vəsaitlərin istifadə qaydalarını, idarəedici şirkətlərə olan tələbləri, həmçinin idarəedici şirkətlərin investisiya portfelinin

Pensiya xərclərinin tərkibində sığorta hissəsinin payı 27,1% təşkil edir ki, bu da 2008-ci ilə nisbətən 1,3 bənd yuxarıdır və sistemdə sığorta prinsiplərinin gətirdicə gücləndiyinin bilavasitə göstəricisidir. Bu göstəricilərə əsasən 2009-cu ildə əmək pensiyalarının orta aylıq məbləğinin 107,3 manat olacağını demək mümkündür.

da gücləndirilməsi, bütövlükdə sistemin ödəmə qabiliyyətinin və maliyyə dayanıqlığının təmin olunması, sığorta-pensiya sistemində yığım komponentinin, beynəlxalq təcrübədə özünü doğrultmuş sosial təminat modellərinin və texnologiyalarının tətbiqi ilə əlaqədardır. Məsələn, əmək pensiyaları haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi baza, sığorta və yığım hissələrindən ibarət olmaqla üçpilləli pensiya təminatını nəzərdə tutur. Ölkədə qurulmuş yeni sığorta-pensiya sistemi çərçivəsində əmək pensiyalarının baza və sığorta hissələrinin təyi-

sığortaolunanlar tərəfindən seçilməsi qaydalarını nəzərdə tutan qanunvericilik bazası hazırlanmalıdır. Bundan sonra sosial sığorta haqlarının fərdi yığım hesablarına toplanması, eləcə də həmin vəsaitlərin dövriyyəsiyindən əldə edilən gəlirlərin fərdi uçotuna başlanılması nəzərdə tutulur.

- Əhalinin sosial müdafiəsi dövlətin daim diqqət mərkəzindədir. Lakin əhalinin müəyyən hissəsi bu sahədəki dəyişikliklərdən az məlumatlıdır. Fond bu sahədə maarifləndirmə işlərini necə qurur?

- Əhalinin sosial sahədə həya-

ta keçirilən tədbirlərlə bağlı maarifləndirilməsi Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun mühüm fəaliyyət sahəsidir. Bu, bir tərəfdən fondun bir dövlət qurumu kimi həyata keçirilən tədbirlərlə bağlı əhalini məlumatlandırması ilə bağlıdır, digər tərəfdən yeni sığorta-pensiya sisteminin məzmunu ilə əlaqəlidir. Belə ki, yeni sığorta-pensiya sisteminin əsas məzmununu sığortaolunanlar üçün fərdi hesabların açılaraq ödənilən sosial sığorta haqlarının həmin hesablar üzrə fərdi uçotunun qurulması, vətəndaşların

sına imkan verəcəkdir. Bunun üçün ödənilmiş və fərdi hesablarda əks etdirilmiş sosial sığorta haqlarının məbləği barədə hər bir sığortaolunana məlumatlandırma sisteminin yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqsədlə qeydiyyatda olan bütün pensiyaçı və sığortaolunanların özlərinə aid istənilən məlumatı internet vasitəsilə dərhal əldə edə bilmələri üçün 3 milyon şəxsi əhatə edəcək ümumi məlumat bazasının yaradılması üzrə iş aparılır.

Bununla yanaşı, fond tərəfin-

- Dövlət qurumları ilə qeyri-hökumət təşkilatlarının sosial sahədə əlaqələndirilmiş şəkildə fəaliyyət göstərməsi bu günün aktual məsələsinə çevrilib. Dövlət Sosial Müdafiə Fondu bu sahədə işini necə qurur?

- Sosial sahədə Azərbaycan hökumətinin həyata keçirdiyi tədbirlərin dəstəklənməsində qeyri-hökumət təşkilatlarının yaxından iştirakı mühüm əhəmiyyətə malikdir. Ölkəmizdə dövlətin sosial siyasətinin beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən dəstəklənməsinin gözəl təcrübəsi mövcuddur. Fikrimcə, bu tipli fəaliyyət yerli qeyri-hökumət təşkilatları üçün də maraqlı olmalıdır. Məsələn, yuxarıda qeyd etdiyimiz əhalinin məlumatlandırılması işi səmərəli bir layihə ola bilər. Bu layihənin gerçəkləşməsi üçün qeyri-hökumət təşkilatlarının müxtəlif donorları cəlb etməklə bizə göstərəcəkləri dəstək ümumi işimiz üçün çox əhəmiyyətli ola bilər.

- Dünya iqtisadiyyatının neqativ hallarından biri inflyasiyadır. Təbii ki, bu ölkə daxilində malların və xidmətlərin qiymətinə də öz təsirini göstərir. Bu dəyişikliklərə ən həssas olan pensiyaçılar və aztəminatlı ailələr dövlətin hansı yardımına ümid bəsləyə bilərlər?

- Azərbaycan bazar iqtisadiyyatı ölkəsidir. Mal və xidmətlərin qiymətlərinin dəyişməsi obyektiv amillərə söykənir. Eyni zamanda, dövlət əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi prinsiplərinə də sadıqdır və ölkəmizdə bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun həyata keçirilən islahatlarla əhalinin sosial müdafiəsi tədbirlərinin uzlaşdırılması konsepsiyası tətbiq olunur. Bu konsepsiyanın əsası Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur və onun Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla gerçəkləşdirilməsi ilə ölkəmizdə bazar iqtisadi-

Qiymətlərin artımının əhalinin həyat səviyyəsinə təsirini tənzimləmək üçün tətbiq olunan sosial müdafiə tədbirləri içərisində pensiyaların artımı məsələsi də xüsusi yer tutur. Bunu ölkənin əhalisinin aztəminatlı təbəqəsindən olan pensiyaçıların sosial müdafiəsinin daha da gücləndirilməsi parametrləri bir daha təsdiqləyir. Əgər əmək pensiyalarının minimum və orta aylıq məbləği 2003-cü ilin son aylarında müvafiq olaraq 20 manat və 25 manat təşkil edirdisə, hazırda təqribən 4 dəfə artaraq minimum pensiya üzrə 75 manat, orta aylıq pensiya üzrə isə 96 manat olmuşdur.

pensiya təminatının bu uçotun məlumatlarına əsasən aparılması təşkil edir. Bununla da sosial sığorta haqlarının vaxtında və tam məbləğdə ödənilməsində sığortaolunanlar bilavasitə maraqlı tərəfə çevrilir ki, onların sığorta-pensiya sistemində aktiv iştiraka cəlb olunması məqsədilə təbliğat və maarifləndirmə işlərinin gücləndirilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Sığortaolunanların sosial sığorta haqlarının vaxtında və tam məbləğdə ödənilməsi prosesində bilavasitə iştirakı məcburi dövlət sosial sığortası sahəsində dövlət idarəetməsinin ictimai nəzarətlə dəstəklənməsinin təmin olunma-

dən vətəndaşların əmək pensiyası hüquqlarının məcburi dövlət sosial sığorta haqlarının ödənilməsi ilə birbaşa əlaqəli olması, sığortaolunanların fərdi uçotu və yeni sığorta-pensiya sisteminin üstünlüklərinin təbliği məqsədilə xüsusi vasitələrdən geniş istifadə edilir. Bu məqsədlə dövrü olaraq televiziya vasitəsilə reklam çarxları nümayiş etdirilir, konfranslar, regional görüşlər təşkil olunur, kitablar, bukletlər nəşr edilir, qəzet və jurnallarda məqalələr verilir. Fondun daim yeniləşən internet saytı, mərkəzləşmiş çağrı sistemi fəaliyyət göstərir, həftəlik "Pensiyaçı" qəzeti oxuculara təqdim olunur.

diyyatının yeni bir modeli formalaşmışdır. Təbii ki, qiymətlərin artımının əhalinin həyat səviyyəsinə təsirini tənzimləmək üçün tətbiq olunan sosial müdafiə tədbirləri içərisində pensiyaların artımı məsələsi də xüsusi yer tutur. Bunu ölkənin əhalisinin aztəminatlı təbəqəsindən olan pensiyaçıların sosial müdafiəsinin daha da gücləndirilməsi parametrləri bir daha təsdiqləyir. Əgər əmək pensiyalarının minimum və orta aylıq məbləği 2003-cü ilin son aylarında müvafiq olaraq 20 manat və 25 manat təşkil edirdisə, hazırda təqribən 4 dəfə artaraq minimum pensiya üzrə 75 manat, orta aylıq pensiya üzrə isə 96 manat olmuşdur.

Həyata keçirilən islahatlar nəticəsində ölkəmizdə aztəminatlı əhalinin sosial müdafiəsi

sahəsində yeni bir sistem formalaşdırılmışdır. Bu sistemdə pensiyaların artırılması mexanizminin bazar iqtisadiyyatının tələblərinə uyğun şəkildə dəyişdirilməsi, yəni baza hissəsinin ildə bir dəfədən və istehlak qiymətləri indeksinin illik səviyyəsindən az olmamaqla bütün pensiyaçılar üzrə artırılması, sığorta hissəsinin isə indeksləşdirilməsi ölkə əhalisinin 14,5%-ni təşkil edən 1 milyon 266 min əmək pensiyaçısının inflyasiya təzyiqindən müdafiəsinə imkan ver-

mişdir. Başqa sözlə, hazırda ölkəmizdə əmək pensiyalarının istehlak qiymətləri indeksinin illik səviyyəsinə, yəni inflyasiyaya uyğun indeksləşdirilməsi aparılır ki, bu da bazar iqtisadiyyatı mühitində ən etibarlı sosial müdafiə mexanizmidir. Məsələn, 2008-ci ildə pensiyaların artım dinamikasına diqqət yetir-sək, bu artımların inflyasiya göstəricisini dəfələrlə üstələdiyinin şahidi olarıq. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq sərəncamları ilə yaşa görə əmək

Hazırda ölkəmizdə əmək pensiyalarının istehlak qiymətləri indeksinin illik səviyyəsinə, yəni inflyasiyaya uyğun indeksləşdirilməsi aparılır ki, bu da bazar iqtisadiyyatı mühitində ən etibarlı sosial müdafiə mexanizmidir.

pensiyasının baza hissəsi yanvarın 1-dən 60 manata, sentyabrın 1-dən isə 75 manata çatdırılmış, yəni təkcə 2008-ci il ərzində 50% artırılmışdır. Eləcə də əmək pensiyasının sığorta hissəsinin indeksləşdirilməsi ilə bağlı bütün pensiyaçıların 47%-nin pensiyasının sığorta hissəsinə 16,7%-lik artım tətbiq edilmişdir. Hərbi qulluqçular və xüsusi rütbəli şəxslərin vəzifə maaşlarında baş

vermiş artımlarla bağlı bu qəbil-dən olan şəxslərin pensiyaları orta hesabla 75 manat artmışdır. Dövlət qulluqçularının məvaciblərinin artımına uyğun olaraq göstərilən kateqoriyadan olan 8500 nəfərin pensiyası iyulun 1-dən orta hesabla 50% artırılmışdır.

- Bu gün pensiyaya çıxanlarla bir müddət əvvəl pensiyaya çıxanlar fərqli pensiya alırlar.

Bu fərqlərin birdəfəlik aradan qaldırılması mümkündürmü?

- Həqiqətən yeni sistemdə pensiyaya çıxanların pensiya məbləğləri ilə əvvəllər pensiyaya çıxmış şəxslərin pensiya məbləğləri arasında fərqlər mövcuddur. Bu ilk növbədə yeni sistemin daha ədalətli olması, əvvəlki sistemin isə ciddi məhdudiyyətləri ifadə etməsi ilə bağlıdır. Və uzun illər yaranmış çoxsaylı problemlərin hazırda yeni sistemin maliyyə yükü hesabına birdəfəlik olaraq həll edilməsi çox çətinidir. Lakin buna baxmayaraq, ötən dövr ərzində pensiyaçıların ayrı-ayrı qrupları arasındakı əvvəlki pensiya sisteminin yaratmış olduğu sosial ədalətsizliyin aradan qaldırılması daim diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. İlk növbədə əvvəlki pensiya sistemi ilə əhatə olunmuş şəxslərin pensiya təminatı yeni normalara uyğunlaşdırılmış və onların yeni sistemin iştirakçısına çevrilməsi, pensiyalarının yeni mexanizmlərlə artırılması təmin edilmişdir.

Yeni sistemin tətbiqinin ilk günündən əvvəllər pensiyaya çıxmış güzəştli kontingentin pen-

Yeni sistemin tətbiqinin ilk günüindən əvvəllər pensiyaya çıxmış güzəştli kontingentin pensiyasına daha çox artımlar tətbiq olunmuşdur. Bunun nəticəsidir ki, 2003-cü ilin 1 oktyabr tarixi ilə müqayisədə 2008-ci ilin 1 oktyabrına Azərbaycanın Milli Qəhrəmanlarının ailə üzvlərinin pensiyalarının orta aylıq məbləği 7 dəfə artaraq 184 manata çatmışdır. Həmin məbləğ şəhid ailəsi üzvlərində 6 dəfə artaraq 161,4 manata, I qrup gözdən əlillərdə 5,6 dəfə artaraq 170 manata, yaşa görə əmək pensiyası alan I qrup müharibə əlillərində 4,2 dəfə artaraq 202 manata, II qrupda 3,7 dəfə artaraq 170 manata, III qrupda 3,4 dəfə artaraq 151 manata çatmışdır.

siyasına daha çox artımlar tətbiq olunmuşdur. Bunun nəticəsidir ki, 2003-cü ilin 1 oktyabr tarixi ilə müqayisədə 2008-ci ilin 1 oktyabrına Azərbaycanın Milli Qəhrəmanlarının ailə üzvlərinin pensiyalarının orta aylıq məbləği 7 dəfə artaraq 184 manata çatmışdır. Həmin məbləğ şəhid ailəsi üzvlərində 6 dəfə artaraq 161,4 manata, I qrup gözdən əlillərdə 5,6 dəfə artaraq 170 manata, yaşa görə əmək pensiyası alan I qrup müharibə əlillərində 4,2 dəfə artaraq 202 manata, II qrupda 3,7 dəfə artaraq 170 manata, III qrupda 3,4 dəfə artaraq 151 manata çatmışdır.

Bununla yanaşı, 100 min nəfərdən çox işləyən pensiyaçıya yaşa görə əmək pensiyasının 50% həcmində ödənilməsi kimi mənfi praktika aradan qaldırılmış və onlar öz pensiyalarını tam məbləğdə almağa başlamışlar.

Qanunvericiliyə edilmiş dəyişikliyə uyğun olaraq, əvvəllər əməkhaqqına məhdudiyyət tətbiq edilməklə hesablanmış 90 min nəfərdən artıq pensiyaçının əmək pensiyası məhdudiyyət götürülməklə yenidən hesablanmış və orta hesabla 24 manat artırılmışdır. Bu istiqamətdə tədbirlər gələcəkdə də davam etdiriləcəkdir.

- Çoxları qeyd edirlər ki, pensiyalarda olan problemlərin həlli üçün dövlət büdcəsindən Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinə transferlər edilməlidir? Sizin bu barədə fikriniz?

- Əgər dövlət büdcəsinin və Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun büdcəsinin strukturuna diqqət yetirsək görərik ki, dövlət büdcəsindən fondun büdcəsinə transferin ayrılması hər il nəzərdə tutulur. Hazırda dövlət büdcəsi əmək pensiyalarının baza hissəsinin maliyyələşdirilməsi mənbələrindən biridir. Bu sahədə səslənən digər fikirlər əvvəllər təyin olunmuş pensiyaların və sığortaolunanların əvvəlki sistemin qüvvədə olduğu dövrdə qazandıqları

pensiya hüquqlarının, eləcə də pensiya təminatında əvvəlki sistemin yaratmış olduğu fərqlərin aradan qaldırılması üçün tələb olunan vəsaitin hazırda fərdi uçota əsaslanmaqla toplanan sosial sığorta haqları hesabına maliyyələşdirilməsi problemidir. Çünki hazırda sosial sığorta haqqı kimi ödənilən məbləğlər bir müddət sonra pensiya məbləğləri şəklində tələbi formalaşdıracaqdır. Yeni sistemdə pensiyaların təyin olunması qaydası bunu qaçılmazdır.

Digər fikirlər pensiyaların dövlət büdcəsinin transferi hesabına daha yüksək məbləğlərlə artırıl-

toplanırdısa, 2008-ci ildə 25% dərəcə ilə bu göstərici 1 milyard 19 mln. manat, yəni 2003-ci ilə nisbətən 4,6 dəfə çoxdur.

Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun 2008-ci ilin ilk 10 ayında gəlirləri 1 milyard 74 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu da 2007-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 280 mln. manat və ya 35% çoxdur.

Yeni iş yerlərinin yaradılması və sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin "bir pəncərə" prinsipi əsasında qeydiyyatının təşkili 2008-ci ilin 10 ayında qeydə alınan sığortaolunanların sayını sürətlə artırmışdır. Belə ki, 2008-ci ilin 1

*Ötən dövr ərzində pensiyaçıların ayrı-ayrı qrupları arasındakı əvvəlki pensiya sisteminin yaratmış olduğu sosial ədalətsizliyin aradan qaldırılması daim diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. İlk növbədə əvvəlki pensiya sistemi ilə əhatə olunmuş şəxslərin pensiya təminatı yeni normalara uyğunlaşdırılmış və onların yeni sistemin işti-
rakçısına çevrilməsi, pensiyalarının yeni mexanizmlərlə artırılması təmin edilmişdir.*

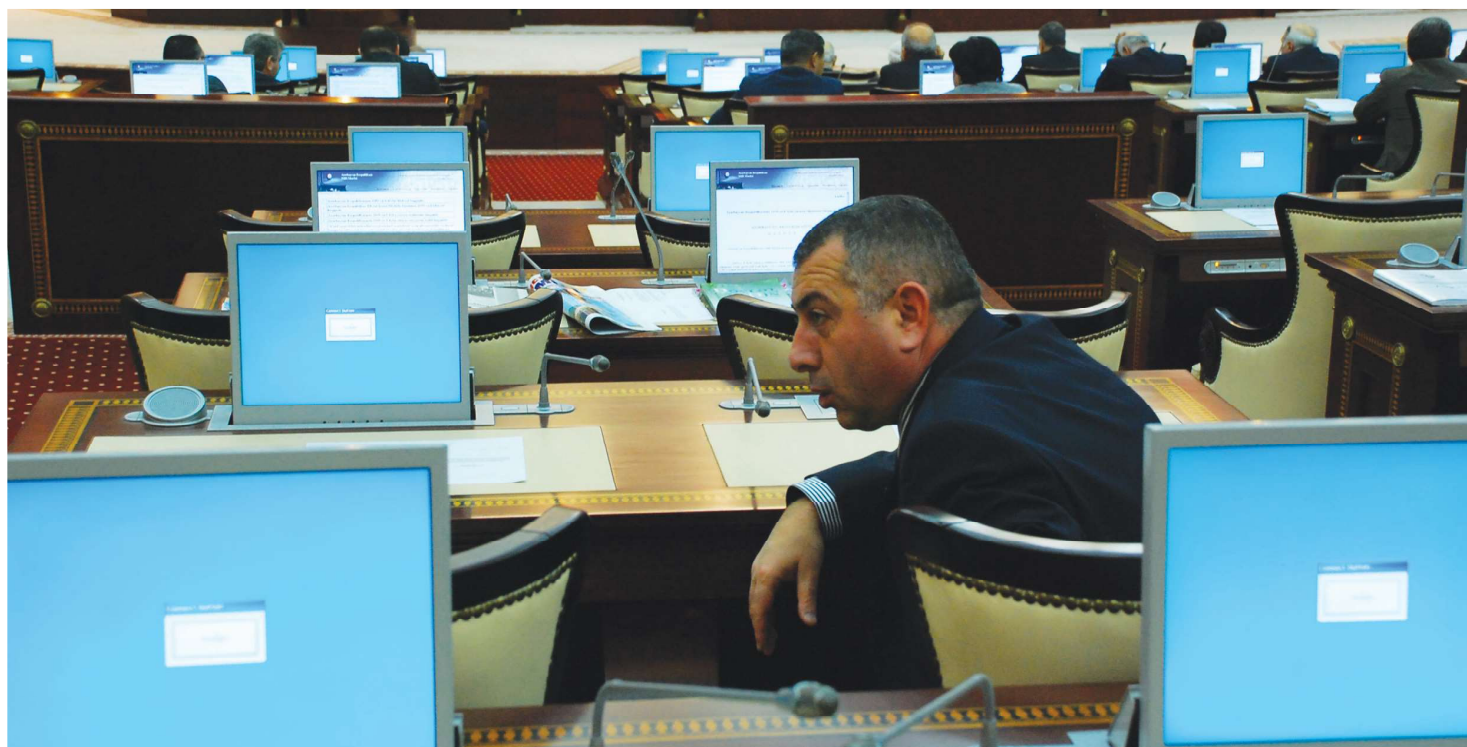
ması ilə bağlıdır. Lakin burada bir cəhətə xüsusi fikir vermək lazımdır ki, pensiya artımlarında diqqətə aldığımız əsas məsələ inflyasiya doğuran amillərdən istifadə etməməkdir. Yeni hansısa mal kütləsi ilə təmin olunmamış pul vəsaitinin pensiya sistemi vasitəsi ilə dövrüyyəyə daxil olması və ya başqa sözlə, bu pensiya artımlarının büdcə transferləri, qrant, kredit hesabına maliyyələşdirilməsi makroiqtisadi baxımdan məqbul deyildir. Ona görə də əsas hədəf daha çox sosial sığorta ödəyicilərini qeydiyyatla almaqla və əməkhaqqının tam leqallaşmasına nail olmaqla sosial sığorta haqlarının məbləğini artırmaqdır.

Məlumat üçün qeyd edirəm ki, 2003-cü ildə 29% dərəcə ilə 223 mln. manat sosial sığorta haqları

iyul tarixinə qeydiyyata alınmış sığortaolunanların sayı 1775 min nəfər olmuşdur ki, bu da 2003-cü ilin göstəricisindən 473 min nəfər, 2007-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən isə 135 min nəfər çoxdur.

Ən əsası isə yeni pensiya sisteminə bazar iqtisadiyyatı imkanlarının pensiyaçıların sosial müdafiəsinə yönəldilməsi mexanizmi tətbiq edilir. Bu mexanizm sığortaolunanların avtomatlaşdırılmış fərdi uçot sisteminin təşkilində ifadə olunur. Bu günədək 1 milyon 460 min nəfərə fərdi şəxsi hesab açılmışdır. Sistemin inkişaf etdirilərək hər bir işləyən şəxsin öz gələcək pensiya təminatına birbaşa təsir etməsi səviyyəsinə çatdırılması əsas məqsədlərdəndir.

HADİ RƏCƏBLİ:

“İNSANI ZƏHMƏT VƏ MƏNƏVİYYAT UCALDIR”

Millət vəkili kimdir sualını versək, müxtəlif cavablar alarıq. Amma ümumi məğz eyni olacaq: millət vəkili xalqın mandat verdiyi, öz səsini etibar etdiyi, problemlərinin həllində hüquqi dəstək istədiyi bir şəxsdir. Seçicilər ən kiçik problemlərinin həlli üçün də deputatlara müraciət edirlər. Bəs deputatlar necə? Onlar xalqın arzu və istəklərini, şikayətlərini yerinə yetirə bilirlərmi? Deputat cəmiyyətin siyasi həyatında hansı yeri tutur? Bu məsələlərə aydınlıq gətirmək üçün Milli Məclisin hər üç çağırışında deputat seçilmiş, Sosial-siyasət daimi komissiyasının sədri Hadi Rəcəbliyə müraciət etdik.

- Hadi müəllim, millət vəkili kimdir?

- Terminoloji baxımdan millət vəkili ifadəsi səhvdir. Bizim mətbuatda da bu sözü tez-tez işlədirlər. Millət vəkili məfhumu Azərbaycan Konstitusiyasında və dövlətçiliyində yoxdur. Milli Məclisin deputatı termini var. Bir vaxtlar Azərbaycanda xalq deputatları olub. Xalq deputatı kim idi? Xalqın

qayğılarını, problemlərini həll edən bir şəxs. O zaman xalq deputatının funksiyalarına hakimiyyətin bir sıra məsələləri də daxil idi. Bu fərqli bir institut idi. Amma Milli Məclisin deputatı isə xalqın səsini qazanan, onu Milli Məclisdə təmsil edən, xalqın mənafeyi baxımından qanunvericiliklə məşğul olan bir şəxsdir. Yəni Milli Məclis deputatının əsas vəzifəsi qanun-

vericiliklə məşğul olmaqdır. Çox təəssüf ki, bu gün də bizim bəzi insanların stereotipləri dəyişməyib. Onlar deputatın fəaliyyətini Qurban bayramında 20 qoyun kəsməsi, məktəb tikdirməsi, yola asfalt çəkdirməsi ilə ölçürlər. Yəni tamamilə yanlış olan bir yanaşmadır.

- Bəzən deputatlar özləri də köhnə stereotiplərə uyğun hərəkət edirlər. Məsələn, seç-

kiqabağı kampaniyada xalqa yolları düzəldəcəklərini, qaz çəkəcəklərini və s. vədlər verirlər.

- Çünki bəzi insanlarımızda siyasi mədəniyyət bir qədər aşağıdır, deputatın hüquq və vəzifələrini tam bilmirlər. Seçim və seçki mədəniyyətinin bizdə hələ də təkmilləşməyə və maariflənməyə ehtiyacı var.

Mənim seçkiqabağı təbliğat plakatında yazılmışdı: "Xalqın istəyi, YAP-ın dəstəyi". Yeni Azərbaycan Partiyası güclü partiyadır. YAP artıq mütərəqqi seçki texnologiyalarından geniş şəkildə istifadə edir. Bu da yarım milyonluq aparıcı partiyanın üzvlərilə yanaşı yüz minlərlə seçicinin seçki mədəniyyətinin əsaslı surətdə yüksəlməsi deməkdir. İndi siyasi mübarizə yalnız demokratik forma və üsullarla aparılır. Sonuncu prezident seçkiləri bunu bir daha əyani şəkildə sübut etdi.

- Sizcə, deputatla seçici arasında münasibət necə qurulmalıdır?

- 10 ildən artıqdır ki, Lənkəranda qəbul otağım var. Mən başqalarından fərqli olaraq nə edirəm? Bütün çıxışlarım, imkan daxilində telegörüşlərim və müsahibələrim videokasetlərə yazılaraq deputat otağıma göndərilir. Seçicim gəlib mənim çıxışlarıma, gördüyüm işlərə baxır. Ayda bir dəfə bülleten buraxıram. Bülletəndə fəaliyyətimin bütün tərəflərini əks etdirməyə çalışıram. Məsələn, burada mənim beynəlxalq görüşlərim, elmi-pedaqoji yaradıcılığım, hətta ailə həyatımın bəzi anları öz əksini tapır. Bunların hamısı ilə seçici maraqlanır. Eyni zamanda seçiciləri qəbul edirəm. Bəzən seçici başqa dövlət instansiyalarına aid ərizələrlə də mənə müraciət edir. Mən onu əvvəlcə diqqətlə dinləyirəm, qanunda onun şikayətinə necə baxılmalı olduğunu başa salıram, sonra ərizəsini müvafiq instansiyalara göndərirəm, ərizəyə baxılmanı nəzarət

tə götürürəm, çalışıram ki, onun işini ədalətlə həll etsinlər.

Eyni zamanda Milli Məclisə daxil olan ərizə və şikayətlərin təxminən 55%-i Sosial siyasət daimi komissiyasının ünvanına gəlir. Bu şikayətlərin yarısında qaldırılan tələblər sırf deputata aid deyil və bəzən də əsassız olur. Sevinirəm ki, müraciət edənlər məndən razı gedirlər. Nəyə görə? Çünki mən onları dinləyirəm, lazımı məsləhətlər verirəm, yol göstərirəm. Seçici deputat münasibətlərində bu məsələlər olduqca vacibdir.

- Deputatın təsir etmək imkanları hansılardır?

- Deputatın təsir etmək imkanları çoxdur. Xüsusən parlamentdə büdcə müzakirə olunanda bu daha qabarıq üzə çıxır. Məsələn, sosial sahəyə vəsaitin ayrılması kimi məsələlərdə mən həmişə

öz sözümlü deyirəm.

Deputatın fəaliyyətinin digər bir istiqaməti də mətbuatdır. Biz daim mətbuatla işləyirik, çıxışlar edirik, yəni cəmiyyətimiz mətbuat vasitəsi ilə bizim fəaliyyətimizdən xəbərdar olur. Deputatla seçicinin görüşləri zamanı hər şeyin, hətta bizim geyimimizin də böyük əhəmiyyəti var. Məsələn, din xadimləri ilə olan görüşlə, fəhlələr və ya tələbələrə aparılan söhbətlərdə fərqlənməlidir, hətta intonasiyada da. Deputat hər auditoriyaya uyğun geyinməli, davranmalı, ünsiyyət qurmalı, eyni zamanda konkret məsələlər ətrafında konstruktiv və beləğətli çıxış etməlidir ki, seçici onu başa düşsün.

- Azərbaycanın sosial-siyasi həyatında deputatın rolunu necə görürsünüz?

- Hakimiyyətin üç qolundan

biri qanunvericilik orqanıdır. Siyasi fəaliyyətdə deputatın rolu danılmazdır. Deputat qanunvericilik yaradıcılığına və təşəbbüsünə malik olan bir şəxsdir. Mən şəhid ailələri üçün dövlət müəssisələrində pulsuz təhsil almaq hüququ verən qanun layihəsi hazırladım və həmin qanun Milli Məclis tərəfindən qəbul edildi. Biz bir neçə dəfə Qarabağ əlillərinə verilən pensiya və müavinətlərlə bağlı məsələ qaldırmışdıq. Əhəlinin sosial müdafiəsini gücləndirən onlarla qanun hazırlamışdıq. Yəni deputatın siyasi hakimiyyətdə az da olsa işinin görünən tərəfi budur.

Milli Məclis ölkədə gedən bütün siyasi proseslərin hüquqi bazasını hazırlayır. Biz bu günə kimi iki minə qədər qanun qəbul etmişik. Bu qanunlar dövlətimizin fəaliyyətinin məcazi mənada desək, lokomotivin irəliləməsi üçün rels rolunu oynayır.

Eyni zamanda deputatların siyasi polemikalarda iştirakı vacibdir. Deputat xarici siyasətdə də fəal iştirak edir. Müasir dövrdə geniş istifadə olunan parlament diplomatiyasında Milli Məclisin deputatlarının yeri və rolu inkaredilməzdir.

- Bir millət vəkili kimi cəmiyyətimizin bugünkü mənəvi dəyərləri sizi qane edirmi?

- Bunu birmənalı müzakirə etmək olmaz. Keçid dövrü bizim bir sıra dəyərlərimizi müəyyən mənada deformasiyalara məruz qoydu. Bəzən olur ki, məsələlərə münasibətdə milli-mənəvi baxışlarımızın forması dəyişsə də, məzmunu dəyişmir. Desək ki, bununla bağlı dövlət siyasəti yoxdur, bu düz olmaz. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev dühasının hər addımı milli-mənəvi dəyərlərdən bəhrələnirdi. Qısa müddət öncə xalqımızın böyük məhəbbətlə, mütləq səs çoxluğu ilə ikinci dəfə seçdiyi Prezidentimizin xalqla gündəlik ünsiyyəti, tarixi abidələrimizin və dini məbədlərimizin bərpa, məktəblərin, xəstəxanaların, yolların, körpülərin tikintisi və yüzlərlə görülən digər işlər bu istiqamətdə həyata keçirilən dövlət siyasətidir. Prezident İlham Əliyev cənablarının gördüyü bütün işlərin mahiyyətində xalqımızın min illərlə formalaşdırdığı milli-mənəvi dəyərlər dayanır.

Bu gün Azərbaycanda bu istiqamətdə gedən proseslərə birmənalı münasibət bəsləmək olmaz. Müasir Azərbaycan vətəndaşı kompüterə, elmə daha çox meyil göstərir, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olur. Amma bununla yanaşı bu gün bizdə xürafata uyan insanlar da tapılır. O cümlədən narkomaniya, QİÇS kimi mənfi halların artımı müşahidə olunur. Yəni biz dünyaya integrasiya edirik. Həmişə olduğu kimi pozitivlər eyni zamanda bəzi neqativlərlə də müşayiət olunur.

Məsələn, biz gözəl toy adət-ənənəsini pozmuşuq. Mən içimdə ağrıyıram ki, deputat dostlarım da bu toy "özbaşnalığını" qıra bilmirlər. Deputat nə etməlidir? Deputat cəmiyyətə mesaj göndərməlidir. Xalqa yüksək insani keyfiyyətləri, hətta geyimi, davranışı ilə nümunə olmalıdır. Milli-mənəvi dəyərləri birinci gərək deputat qorusun. Mən dəfələrlə Milli Məclisdə adət-ənənələrimizə hörmət, azərbay-

cançılıq mövzusunda mükalimələr aparmışam. Hamımızı narahat edən, düşündürən bu vacib məsələ ilə bağlı qeyri-hökumət təşkilatları və hökumət nümayəndələri ilə müzakirələr aparmışıq, çağırışlar etmişik. Təəssüf hissi ilə qeyd etmək istəyirəm ki, cəmiyyətimizdə mərasimlərin keçirilməsi ilə bağlı mənfi tendensiyalar artmaqdadır və bəzən belə halların qarşısını qanunla da almaq çətin olur. Qloballaşan dünyamızda integrasiya prosesləri, açıq cəmiyyət elementləri, kompüterləşmə və internet kimi elementlər bu sahənin tənzimlənməsində çətinlik yaradır. Burada ailə institutunun və örnək insanların üzərinə böyük vəzifələr düşür. Eyni zamanda milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması missiyası cəmiyyətdə aparıcı şəxs olan, xalqı təmsil edən deputatlardan daha çox tələb olunur.

- Siz üçüncü çağırışdır ki, deputat seçilirsiniz. Fəaliyyətiniz dövründə ən yaddaqalan hadisə hansıdır?

- Maraqlı, yaddaqalan, yumo-

ristik, hətta mistik hadisələr həyatımın bu dövründə az olmamışdır. Ancaq bir məsələ daha çox təsadüflə zərurətin bir-birinə bağlı olduğundan xəbər verir. Həyat qəribəliklərlə doludur. Mən Hüseynbala Mirələmovla birinci sinifdən birgə oxumuşam, bir parta arxasında əyləşmişik. İş elə gətirdi ki, 2005-ci ildə Hüseynbala müəllim də ciddi siyasi mübarizədən qalib çıxaraq deputat seçildi və 52 il bir-birimizdən ayrılmadığımız kimi Milli Məclisdə də bir "parta" arxasında oturuq.

Bax bu mənim üçün ən unudulmaz bir hadisə, həm də xoş bir sürpriz oldu!!!

- Siz insanlarda daha çox hansı keyfiyyətləri qiymətləndirirsiniz?

- Mən insanlarda zəhməti və mənəvi keyfiyyətləri daha çox qiymətləndirirəm. Zəhmətkeş insanlar əsasən riyakarlıqdan uzaq, mənən saf olurlar. Zəhmət insanda yüksək mənəvi keyfiyyətlər formalaşdırır. İnsanı ucaldan zəhmət və yüksək mə-nəviyyətdir!!!

2008-ci ildə keçirilən prezident seçkilərində Milli Məclisin üç üzvü - İqbal Ağazadə, Qüdrət Həsənzadə və Fazil Qəzənfəroğlu prezidentliyə namizəd idilər. “Milli Məclis” jurnalının əməkdaşları prezident seçkilərinə qatılan bu millət vəkillərinə iki sualla müraciət etdilər: “Builki prezident seçkilərini necə qiymətləndirirsiniz?”, “İlk dəfə olaraq seçkidə iştirak edən namizədlər yeni seçilmiş Prezidenti təbrik etdilər. Sizcə, bu iqtidar-müxalifət münasibətlərində yeni bir mərhələ ola bilərmi?”

İqbal Ağazadə

- Hesab edirəm ki, seçkilər daha yaxşı keçirilə bilər. Fikrimcə, Azərbaycan Avropa standartlarına uyğun olaraq Cənubi Qafqaza nümunə olacaq bir seçki keçirə bilər. Təəssüf ki, bütün bunların hamısı gerçəkləşmədi.

Bilirsiniz ki, hər seçkidən sonra bir qarşıdurma ab-havası yaranırdı. Bu dəfə bunların heç biri yaşanmadı. Mənim seçkilərdə ikinci yeri tutmuş bir namizəd kimi bu addımı atmaqda məqsədim yeni bir müstəvini formalaşdırmaq idi və hesab edirəm ki, Azərbaycan iqtidarı ilə müxalifəti arasında yeni bir müstəvi formalaşdı. Fikrimcə, bundan cəmiyyət qazanmalıdır. Tərəflər isə öz növbəsində bundan düzgün istifadə etməlidir.

Qüdrət Həsənzadə

- Builki seçkilər öncəki seçkilərdən müsbət mənada xeyli fərqlənirdi. Müəyyən nöqsanlar var idi, lakin buna baxmayaraq, seçkilərin nəticəsinə təsir edə biləcək qanun pozuntuları qeydə alınmamışdır və seçki komissiyasına qanun pozuntusu ilə bağlı heç bir şikayət daxil olmamışdır. Namizədlər seçkilərin nəticələrini qəbul etdilər.

Hesab edirəm ki, bu seçkilər Azərbaycan tarixində yeni bir mərhələnin başlanğıcıdır. Bununla Azərbaycan iqtidarı və müxalifəti arasında yeni münasibətlərin təməli qoyuldu. Azərbaycan cəmiyyəti siyasi həyatın bu yeni mərhələsinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində yeni addımların atılmasını gözləyir ki, bu da Azərbaycanın Qərbi Avropa standartlarına cavab verəcək bir ölkəyə çevrilməsinə yol açacaq. Mən ümid edirəm ki, həm iqtidar, həm müxalifət əlindən gələni edəcək ki, qarşıya qoyduğumuz bütün məqsədlərə çatıq.

Fazil Qəzənfəroğlu

- Hər halda builki seçkilər irəliyə doğru bir addımdır. O baxımdan ki, Azərbaycan müxalifəti bu seçkilərdə daha fərqli iştirak etdi, daha fərqli bir üslub seçdi. Qalib gəlmiş namizədi təbrik etmək də yeni bir qayda idi. Prezident seçilmiş şəxsin digər namizədlərə təşəkkür bildirməsi müxalifət-iqtidar arasında yeni münasibətlərin yaranması üçün yaxşı zəmin yaradır.

İQTİSADI RİSKLƏRİN İDARƏ EDİLMƏSİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ MƏSƏLƏLƏRİ

Xan Hüseyin Kazımlı

*Millət vəkili,
iqtisad elmləri doktoru, professor*

Azərbaycan son illərdə əldə olunan sosial-iqtisadi inkişaf göstəriciləri baxımından dünyanın ən nümunəvi ölkələrindən birinə çevrilmişdir. 2003-2008-ci illər ərzində ümumi daxili məhsulun artım tempi və 2009-cu ilin büdcə göstəriciləri bunu bir daha sübut edir. Şübhəsiz ki, əldə olunan nailiyyətlər sosial-iqtisadi inkişaf istiqamətində qəbul olunan dövlət proqramları və bu proqramların icrası gedişindən daha çox asılıdır. Ona görə də hər bir dövlət proqramının, investisiya layihələrinin, beynəlxalq təcrübə mübadiləsinin həyata keçirilməsində müvafiq iqtisadi risklərin də mövcudluğu inkaredilməzdir. Bu baxımdan da iqtisadi risklərin idarə edilməsi və qiymətləndirilməsi məsələlərinin araşdırılması mühüm aktuallığa malikdir.

Qeyd edək ki, iqtisadi risklər idarə olunaraq qiymətləndirilməklə yanaşı, həm də qiymətləndirilərək idarə olunmaq xassəsini özündə birləşdirir. 2009-cu il dövlət büdcəsinin investisiya yönümlülüüyü kreditlərin verilməsi üzrə beynəlxalq təcrübənin və eyni zamanda iqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi üzrə bir sıra zəruri məsələlərin mənimsənilməsini tələb edir. Belə ki, risklərin hesablanması, proqnozlaşdırılması, habelə iş adamlarının problemli investisiya qoyuluşu təhlükəsindən qorunması risklərin idarə edilməsi və düzgün qiymətləndirilməsindən daha çox asılıdır. Çünki bütün təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələri qəbul olunan qərarların icra edilməsi səviyyəsindən asılı olur. Şübhəsiz ki, investor bu və ya digər niyyətlərini həyata keçirərkən əvvəlcə mövcud qanunların müddəa-

larının müzakirə obyektı olmaları haqqında düşünür. Bu da risklərin təhlükəsizliyinin saxlanılmasının ilkin və əsas şərtlərindən biridir. Daha sonra müəyyən olunmayan, qabaqcadan görünməyən amillər toplusunun öyrənilməsi lazım gəlir. Həmin göstəricilər də qəbul olunan qərarların icrası prosesində onun üzləşə biləcəyi riskləri ehtiva edir.

Təsərrüfatçılıq qərarının təsir dairəsi əsasən istehsal prosesinin əhatəsində özünü göstərir. Ola bilər ki, bu əhatədə ciddi risklərdən söhbət getməsin. Lakin təsərrüfatçılığın geniş təkrar istehsal, investisiya qoyuluşu, beynəlxalq təcrübə mübadiləsi kimi amilləri risklərin ciddi əməl olunması və dəqiq qiymətləndirilməsi zərurətini ortaya qoyur. Bu da daha səmərəli fəaliyyət üçün seçim imkanlarının mövcudluğu şəraitində

mümkün olur. Beləliklə, iqtisadiyyatın inkişafı real alternativlərin sayının çoxalmasına, qərarın qəbul edilməsində müstəqilliyin artmasına gətirib çıxarır ki, bu da risklərin uçotunun dəqiqləşdirilməsi zərurətini yaradır. Həmin vəzifələr müvafiq təhlillərin aparılması qaydasında həyata keçirilir. Bu kimi təhlillər sxem 1-də əks olunan ardıcılıqlarla həyata keçirilir (Sxem №1).

Risklərin müəyyən edilməsi təcrübəsində əsasən iki metoddan daha geniş istifadə olunur. Bunlardan biri risklərin kəmiyyətə, ikincisi isə keyfiyyətə qiymətləndirilməsi metodlarıdır. İlk növbədə risklərin kəmiyyətə qiymətləndirilməsi metodları üzərində dayanmaq daha məqsədəuyğun olardı.

İqtisadi risklərin kəmiyyətə qiymətləndirilməsi metodlarını iki qrupa bölmək olar. Metodla-

rın birinci qrupunun əsasında bu və ya digər vəziyyəti tam və ya qismən formalaşmış prosedurların köməyi ilə ifadə etmək cəhdi dayanır. Bunlar elə prosedurlardır ki, tədqiq edilən hadisələrin inkişaf məntiqini həmin hadisələr arasındakı əlaqəni nəzərə almaq yolu ilə əks etdirir. Bu metodlardan istifadə edilməsi öyrənilən proseslər arasında qarşılıqlı fəaliyyətin mümkün ola bilən xarakterinə dair işçi fərziyələrin irəli sürülməsini, nəzərdən keçirilən hadisələrin inkişafını kəmiyyət baxımından əks etdirən riyazi qanunun və ya qaydalar toplusunun formalaşdırılmasını, mövcud informasiya əsasında model qurulmasını nəzərdə tutur. Bu qrupa aid metodların

tətbiqi mürəkkəb hesablama aparatının mövcudluğu, hesablama və təhlilin əmək tutumunun çox olması ilə seçiyənlər.

İkinci qrup metodlar isə əsasən empirik nəticələrə əsaslanır. Bu zaman gözlənilən riski müəyyənləşdirmək üçün onun keçmiş təcrübə, hadisələr və faktlar bazasında ekstrapolyasiyasından istifadə edilir. Bu qrupa ekspert və statistika metodları daxildir. Ekspert metodları səmərəli qərarlar qəbul edilməsi məqsədi ilə riskin kəmiyyətə qiymətləndirilməsinə dair ekspertlərin ümumiləşdirilmiş fikrinin aşkarlanmasına və formalaşdırılmasına yönəlmişdir. Başqa sözlə, daha çox mümkün olan yolverilən, ağır, fəlakətli itkilərin göstə-

riciləri (onların səviyyələri və ehtimalları) müəyyənləşdirilir. Təhlilin və proqnozlaşdırmanın statistik metodlarından o hallarda istifadə edilir ki, lazımi informasiya öyrənilən hadisələrin müəyyən dövr ərzində vəziyyətinə dair konkret məlumatların işlənilməsi və təhlili əsasında əldə edilsin. Onların köməyi ilə riskin mövcudluğunu şərtləndirən ən mühüm amillərin aşkara çıxarılması məsələləri həll edilir.

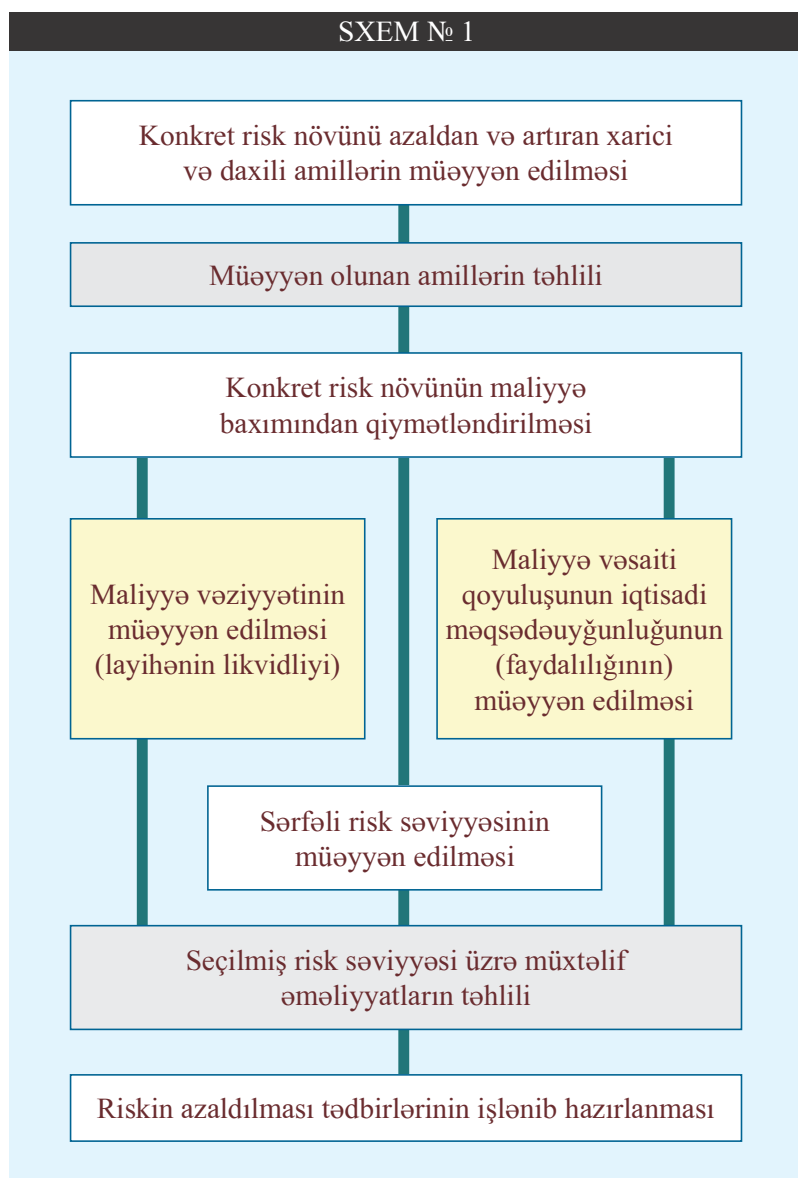
Bəzən riskin dərəcəsi uğursuzluq ehtimalı və bu halda baş verə biləcək əlverişsiz nəticələr dərəcəsinin nisbəti vasitəsi ilə müəyyənləşdirilir. Bir sıra hallarda isə risk dərəcəsi gözlənilən ziyanla onun baş verməsi ehtimalının hasili kimi müəyyənləşdirilir. Seçilən qərarın risk ölçüsü həmin qərarın vura biləcəyi ziyan və ziyanın vurulmasının aşkarlığı arasında qarşılıqlı əlaqənin müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı ehtimal edilir ki, ən yaxşı qərar minimum riskli qərardır.

Amerika iqtisadçılarının texniki yenilikləri qiymətləndirmək üçün təklif etdikləri yanşma risk dərəcəsinin (texniki və kommersiya uğurunun ehtimalı kimi) aydınlaşdırılması istiqamətində müəyyən maraq doğurur. Bu yanaşmanın dəyərli cəhətləri qeyri-müəyyənlik şəraitində gözlənilən nəticənin ehtimalı xarakterindən və bütün məsrəflərlə bərabər gözlənilən səmərəni nəzərə almaq niyyətindən ibarətdir.

Texniki və kommersiya uğurunun ehtimalı, riskin nəzərə alınması və onun dərəcəsinin qiymətləndirilməsi yeniliyin tətbiqi nəticəsində əldə edilməsi nəzərdə tutulan məhsulun xarakterindən və digər amillərdən asılı olaraq müəyyənləşdirilir.

Risk dərəcəsinin müəyyənləşdirmək və optimal qərarı seçmək üçün çox zaman "qərarlar ağacı" metodikasından istifadə edilir. Bu, qəbul edilə biləcək müxtəlif variantların qrafik şəkildə qurulmasını tələb edir.

SXEM № 1

Bəzən “risk” anlayışından ekstremal idarəetmə həyata keçirilərkən və bu zaman idarəetmə obyektindən daha az fərqlənən model yaradılarkən istifadə edilir. Obyektin dəqiq olmayan modelinin son məqsəd baxımından nəyə başa gələcəyini aydınlaşdırmaq üçün “öyrənmə riski” metodundan istifadə edilir. İdarəetmənin qüsurluluğu ilə bağlı olmaqla obyektin həmin məqamədə məlum olan xassələrinin qeyri-dəqiqliyindən irəli gələn itkilər “fəaliyyət riski” ilə ifadə edilir və iqtisadi ədəbiyyatda bu çox zaman R -lə işarə olunur. Bu risklərin cəmi idarəetmənin indiki və gələcəkdəki orta itkilərini göstərir. Orta itkilər isə R^* kimi işarə edilir və aşağıdakı düsturla hesablanır:

$$R^* = R + R$$

Beləliklə, itkiləri minimuma endirən idarəetmə optimal idarəetmə sayılır.

Riskin kəmiyyətə qiymətləndirilməsinin başqa metodları da vardır. Məsələn, portfel riskinin (bu risk qiymətli kağızların ayrı-ayrı növləri və ya ssudaların bütün kateqoriyası üzrə itkilər ehtimalından ibarətdir) ölçülməsi metodlarından biri “portfel” metodu (“portfel” nəzəriyyəsi)

icərisində ən optimal olanı seçilir. Risk vəziyyətində kəmiyyət yanaşması baxımından optimal variant aşağıdakı tələblərə cavab verən variant hesab edilir.

Risk vəziyyətində seçilən qərar ilk növbədə nəzərdə tutulan nəticənin əldə edilməsi və qarşıya qoyulmuş məqsəddən mümkün ola bilən kənarlaşma ehtimalı baxımından qiymətlən-

dir. Risk nəticəsində dəymiş ziyanla həmin qərarın həyata keçirilməsinə çəkilməmiş xərclərin cəmi kimi müəyyənləşdirilə bilər. Risk dəqiq məlumatların olduğu şəraitdə edilən hərəkətlərin gözlənilən nəticəsi ilə həmin məlumatların müəyyənləşdirilmədiyi halda edilən hərəkətlərin nəticəsi arasında fərq kimi hesablanır.

İkincisi, həmin şəraitdə minimum xərclər çəkməklə lazımı nəticənin əldə olunmasını təmin edən qərar optimal olacaqdır.

Diqqəti cəlb edən mühüm cəhətlərdən biri də iqtisadi risklərin keyfiyyətə qiymətləndirilməsidir. Riskin müəyyənləşdirilməsində yalnız kəmiyyət meyarlarının əsas götürülməsi iqtisadiyyatın idarə edilməsində sırf texnokrat yanaşmaya gətirib çıxara bilər. Odur ki, iqtisadi riskləri yalnız kəmiyyət deyil, həm də bir neçə aspektdən ibarət olan keyfiyyət xarakteristikalarının köməyi ilə qiymətləndirmək son dərəcə vacibdir.

Nəzərdə tutulan müsbət nəticələr mümkün ola bilən iqtisadi, psixoloji, siyasi və başqa nəticələrlə müqayisə edilməlidir. Öz qərarlarının həyata keçirilməsi-

2009-cu il dövlət büdcəsinin investisiya yönümlüliyü kreditlərin verilməsi üzrə beynəlxalq təcrübənin və eyni zamanda iqtisadi risklərin qiymətləndirilməsi üzrə bir sıra zəruri məsələlərin mənimsənilməsini tələb edir.

ola bilər. Bu metod konkret düsturların surətlərinin və məxrəcələrinin strukturunun statik və dinamik təhlilə əsaslanır.

İnvestor tərəfindən verilən qərarın müxtəlif variantları üçün risk dərəcəsi müəyyənləşdirildikdən sonra bütün variantlar

dirilməlidir. Bu əməliyyat üçün statistika qərarları nəzəriyyəsinin üsullarından istifadə edilə bilər. Seçilən qərarın nə qədər sərfəli və optimal olduğu həmin üsulların köməyi ilə müəyyənləşdirilir. Ayrıca bir halda müəyyən qərara aid olan risk yanlış

26-27 noyabr 2008-ci il tarixində Azərbaycan Qiymətləndiricilər Cəmiyyətinin və IFC-in təşkilatçılığı ilə "Azərbaycan iqtisadiyyatının modernləşdirilməsi şəraitində əmlak bazarı və qiymətləndirmə fəaliyyətinin inkişaf potensialı və onun beynəlxalq mübadiləsi" mövzusunda Bakıda keçirilən beynəlxalq konqres

nin nəticələrini ölçülü-biçili və məsuliyyətli şəkildə qiymətləndirməyi bacaran və arzulayan rəhbərə, təəssüf ki, nadir hallarda rast gəlmək olar. Qərarı onun nəticələrini nəzərə almadan seçənlər, adətən yanlış hərəkət etmiş olurlar. Bu gün qəbul edilən global qərarların da nöqsanı onların nəticələrinin proqnozlaşdırılmamasından ibarətdir. Yalnız ani faydaya istiqamətlənmiş qərarlar müvəffəqiyyətli hesab oluna bilməz.

Riskin keyfiyyətə qiymətləndirilməsinin başqa bir aspekti mövcud alternativlərin təsərrüfat həyatı subyektlərinin maraqlarına mümkün ola bilən təsirinə aşkara çıxarılması ilə bağlıdır. Bu zaman müxtəlif maraqların tarazlaşdırılmasını, uzlaşdırılmasını təmin edən, yoxsa onlar arasında uyğunluğun pozulmasına gətirib çıxaran qərarların seçilməsindən söhbət gedə bilər. Məsələnin bu cür qoyuluşu sadəlövhlik kimi qəbul edilməməlidir. Belə ki, iqtisadi həyatda istehlakçının maraqları ilə müəssisənin maraqları daim toqquşur.

İstehlakçının maraqlarını qanunlar qoruyur, müəssisənin maraqlarını isə təsərrüfat rəhbəri müdafiə edir. Nə qədər ki, müəssisənin maraqları istehlakçının (cəmiyyətin) maraqlarına uyğundur, onların arasında ziddiyyət yaranmır.

İctimai həyat daimi hərəkətdə, inkişafdadır. Ona görə də cəmiyyətin inkişafının müəyyən məqamında onun maraqları ilə qüvvədə olan qanunvericilik sistemi arasında ziddiyyətin yaranma bilməsi tamamilə mümkündür. Bu problem adətən müvafiq qanunların və hüquq normalarının dəyişdirilməsinin, dəqiqləşdirilməsinin köməyi ilə həll edilir. Bu bir həqiqətdir ki, risk təkə istehsalçıya deyil, həm də istehlakçıya, yəni bütün cəmiyyətə fayda gətirdiyi halda məqsəduyğundur. Qeyd etmək lazımdır ki, fayda təkə maddi, yəni dəyər mənası daşımır, həm də zaman amili, təhlükəsizlik, etibarlıq, sabitlik dərəcəsi kimi çıxış edir.

Beləliklə, əsaslı risk alternativini həmin şərait üçün daha az məcmu məsrəflər çəkməklə və

bütün subyektlərin maraqlarının əhəngdar uzlaşmasını gözləməklə lazımi nəticənin əldə olunmasını nəzərdə tutmalıdır. Daha doğrusu əsaslı risk alternativini dedikdə, əldə olunan praktik faydaların mümkün ola bilən mənfi nəticələrlə müqayisəsi, həmin alternativin səmərəliliyinin onun həyata keçirilməsindən gözlənilən ziyanla tutuşdurulması, iqtisadi, siyasi, mədəni xarakterli maraqlara ehtimal edilən təsirin nəzərə alınması əsasında optimal zaman müddətində seçilmiş variantı nəzərdə tutulur.

Qeyd etmək olar ki, risklərin idarə edilməsi və qiymətləndirilməsi bazar münasibətlərinə xas olmaqla yanaşı, Azərbaycanda müvafiq mərhələlərlə və tədricən inkişaf etməkdədir. Bu, eyni zamanda, qiymətləndirmə elminin tərkib hissəsi olaraq peşəkar qiymətləndiricilər tərəfindən həyata keçirilir. Ona görə də hazırda ölkəmizdə peşəkar qiymətləndirmə fəaliyyətinin və eyni zamanda risklərin qiymətləndirilməsinin sığortalanmasına böyük ehtiyac vardır.

Azərbaycanın inkişaf strategiyası və işsizlik probleminin həll edilməsi

Məşhur jurnalist Oleq Tsıqanovun Rusiyanın "İzvestiya" qəzetinin 2008-ci il 17 oktyabr nömrəsində "İlham Əliyev: ümidlər və əminlik" adlı məqaləsi çap olunub. Məqalədə yazılır: "İlham Əliyev ikinci prezidentlik müddətinə xalqın etimadını qazanmaqla tam mənada tarixi şəxsiyyətə çevrilir, özü də təkcə Qafqaz miqyasında yox... Gözlərimizin qarşısında yaranan nadir liderlik fenomeni barədə danışa bilərik... İlham Əliyevin ikinci müddətə prezident seçilməsi təkcə toplanmış səslerin hesablanması nəticələri, seçicilərin fəallığının göstəricisi, onların İlham Əliyevin həyata keçirdiyi xətti dəstəkləməsini ifadə edən faizlər deyil. Həm də Azərbaycan xalqının ölkənin sabit inkişafına və tərəqqisinə ümidlərinin, bu planların hökmən gerçəkləşəcəyinə əminliyinin ifadəsidir".

Rövsən Muradov
Milli Məclisin
İqtisadi qanunvericilik
şöbəsinin sektor müdiri

Bunlar sadəcə xoş sözlər deyil, həm də kənar tərəfdən ölkəmizin həyatında baş verən keyfiyyətə yeni dəyişikliklərə bir ziyalı baxışıdır. Həqiqətən də İlham Əliyevin Ulu öndər Heydər Əliyevin ideyalarına söykənərək həyata keçirdiyi köklü islahatlar nəticəsində Azərbaycanın siması tə-

mamilə dəyişmiş və indi o, dünyanın ən sivil ölkələri ilə bir sırada durmaq iqtidarındadır. Son beş il ərzində ölkə başçısının həyata keçirdiyi ən mü-

hüm tədbirlərdən biri də respublikamızın ən böyük problemlərindən biri olan işsizlik problemini uğurla həll etməsidir.

Cənab İlham Əliyev hələ 2003-cü ilin prezident seçkilərinə qatılanda ölkədəki ən kəskin problemlərdən birini təşkil edən işsizliyin həllini dövlət əhəmiyyətli vəzifə kimi gündəmə gətirərək prezident seçiləcəyi halda beş il ərzində ölkədə 600 min yeni iş yerinin açılmasına nail olacağını bəyan etmişdi. Bu heç də təsadüfi deyildi. Çünki əmək ehtiyatlarından səmərəli istifadə ölkə iqtisadiyyatının sürətlə inkişafı və əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinin mühüm amillərindən biridir. Cənab İlham Əliyev prezident seçildikdən az sonra (noyabrın 24-də) ölkəmizin gələcəyi üçün çox böyük tarixi əhəmiyyəti olan “Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında” fərman verdi. Həmin fərmanda irəli sürülən

bir sıra mühüm vəzifələrlə yanaşı ölkədə işsizliyin azaldılması və əhəlinin, xüsusilə gənclərin faydalı əməklə məşğulluğunun artırılmasına yönəldilmiş bir sıra tədbirlər də öz əksini tapmışdı.

Ölkə başçısının işsizlik probleminin həllinə xüsusi diqqət yetirməsi zərurətdən irəli gələn bir məsələ idi. Çünki ölkə iqtisadiyyatının bazar münasibətləri sistemə keçməsi başqa sahələrdə olduğu kimi, məşğulluq sahəsində də bir çox çətinliklərin və ilk növbədə həlli zəruri olan məsələlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdu. Belə ki, keçid iqtisadiyyatlı ölkələrdə ilk başlanğıcda iqtisadiyyatda baş verən gerilik əmək bazarının səmərəliliyinin aşağı düşməsi ilə müşayiət olunur. Buna uyğun olaraq bazar iqtisadiyyatına keçən ölkələrin qarşısında ilk öncə iki vəzifə durur: birincisi, məşğulluğun optimallaşdırılması prosesində dövlət tənzimlənməsinin rolunun artırılması və ikin-

cisi, iş qüvvəsinin artıq olduğu regionlardan və sahələrdən onun az olduğu ərazilərə və sahələrə axınının stimullaşdırılması. Çünki regional əmək bazarı mexanizminin formalaşması və inkişafı ayrı-ayrı ərazilərdə əhəlinin məşğulluğunun səmərəli nizamlanması aləti olub, uzunmüddətli, mürəkkəb prosesdir. Bu son vaxtlaradək əmək ehtiyatlarının sürətlə artdığı ölkəmiz üçün, ələlxüsus da onun əhalisi və əmək ehtiyatları çoxalan regionları üçün xüsusi aktualıq kəsb edir. Aparılan proqnoz hesablarına əsasən yaxın 15-20 il ərzində bütünlükdə respublikamızda və onun əksər regionlarında əhəlinin və əmək ehtiyatlarının artım sürətinin nisbətən aşağı düşəcəyinə baxmayaraq, onların mütləq sayı indikinə nisbətən xeyli çox olacaqdır. Buna görə də onların əmək fəaliyyətinə cəlb edilməsi və əmək səmərəliliyinin artırılması dövlət səviyyəsində mühüm tədbirlərin işlənilib hazırlanmasını və həyata keçirilməsini tələb edir. Bu baxımdan Prezident İlham Əliyevin 2004-cü il 11 fevral tarixində imzaladığı “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı (2004-2008-ci illər) Dövlət Proqramı”nda nəzərdə tutulmuş tədbirlərin müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsi 2003-cü ildən başlayaraq Azərbaycan iqtisadiyyatının keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoyması və bütün başqa sahələrdə olduğu kimi əhəlinin məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi, onun sahə və ərazi quruluşunun təkmilləşdirilməsi, işsizlərin sayının azalması sahəsində qarşıya qoyulmuş vəzifələrin uğurla yerinə yetirilməsi ilə nəticələnmişdir. Belə ki, 2003-cü ilin oktyabr ayından keçən beş il ərzində respublikamızda 741 min yeni iş yerləri açılmışdır. Onların 531 minini və ya 71,6%-ni daimi iş yerləri təşkil edir. Yeni açılmış iş yerlərinin 79,8%-i, o cümlədən daimi iş yerlərinin isə 72,1%-i regionla-

rın payına düşür. Təsadüfi deyildir ki, 1995-2003-cü illəri əhatə edən 8 il ərzində ölkə iqtisadiyyatında məşğul olan əhəlinin sayı hər il orta hesabla 16,7 min nəfər çoxalaraq 3747,0 min nəfərə, 2003-2007-ci illəri əhatə edən dövr ərzində isə hər il orta hesabla 66,8 min nəfər artaraq 4014,0 min nəfərə çatmışdır. Başqa sözlə, 2003-2007-ci illərdə respublika iqtisadiyyatında məşğul olanların sayı 1995-2003-cü illərlə müqayisədə təqribən 2 dəfə (93,3%), orta illik artım sürəti isə 4 dəfə yüksək olmuşdur. Ölkəmizdə aparılan köklü iqtisadi islahatlar nəticəsində 1995-2007-ci illərdə dövlət müəssisələrində çalışanların sayı 39,1% azalaraq 1234,6 min nəfərə və ölkə iqtisadiyyatında məşğul olanlar arasındakı xüsusi çəkisi 56,1%-dən 30,8%-ə düşmüş, qeyri-dövlət sektorunda məşğul olanların sayı isə 75,3% artaraq 2779,5 min nəfərə və ölkə iqtisadiyyatında məşğul olanlar arasındakı xüsusi çəkisi isə 43,9%-dən 69,2%-ə qalxmışdır. Həmin dövrdə xüsusi təsərrüfatda çalışanların sayı iki dəfədən çox artaraq 1975,9

min nəfərə, sərbəst məşğul olanların sayı isə 15,9% artaraq 697,3 min nəfərə çatmışdır.

Müqayisə edilən dövrdə ölkə iqtisadiyyatında məşğulluğun artmasına bir çox amillər təsir etmişdir. Bunlara ölkə ərazisində kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı, tikinti, nəqliyyat və rabitə şəbəkələrinin genişləndirilməsi, yeni sənaye müəssisələrinin yaradılması, idman komplekslərinin, səhiyyə ocaqlarının, təhsil müəssisələrinin artması, neft-qaz boru kəmərlərinin çəkilməsi və s. daxildir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, 1995-2007-ci illərdə ölkəmizdə fəaliyyət göstərən kiçik müəssisələrin sayı 86,4% artaraq 13465-ə, xarici və müştərək müəssisələrin sayı isə 4 dəfə artaraq 1163-ə, müvafiq surətdə həmin müəssisələrdə işləyənlərin sayı isə 67,2% artaraq 99,3 min nəfərə və 8,8 dəfə artaraq 62,2 min nəfərə çatmışdır. Həmin illərdə respublikada fəaliyyət göstərən sənaye müəssisələrinin sayı 2421-dən 2759-a, orada çalışan işçilərin sayı isə 170,9 min nəfərdən 194,5 min nəfərədək artmışdır.

Qeyd edilən dövrdə məşğulluq sahəsində əldə edilmiş bu nailiyyətlərin əsas səbəblərindən biri də ölkə iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşu ilə bağlıdır. Bütövlükdə götürüldükdə müstəqillik illərində Azərbaycan iqtisadiyyatına 57 milyard ABŞ dolları həcmində investisiya qoyulmuşdur ki, onun da 44 milyardı və ya 77%-i son beş ilin payına düşür. Müqayisə edilən dövrdə respublikamızda adambaşına düşən əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların həcmi isə 1,9 dəfə artaraq 466,6 manatdan 883,6 manata çatmışdır. Müsbət hal kimi onu da qeyd etmək lazımdır ki, 1995-ci ildə ölkəmizdə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların 54,7%-i istehsal təyinatlı, 45,3%-i isə qeyri-istehsal təyinatlı obyektlərə yatırılmışdır. 2007-ci ildə bu nisbət dəyişərək müvafiq şəkildə 77,9% və 22,1% təşkil etmişdir. Həmin ildə ölkənin iri və orta müəssisələri tərəfindən əsas kapitala qoyulan investisiyaların 63,8%-i sənayeyə, 12,7%-i nəqliyyat, anbar təsərrüfatı və rabitəyə, 3,4%-i isə kənd təsərrüfatı, ovçu-

luq və məşə təsərrüfatına yönəldilmişdir.

Bütün bunlar isə öz növbəsində respublikada və onun ayrı-ayrı regionlarında əhalinin məşğulluq səviyyəsinə, quruluşuna öz müsbət təsirini göstərmişdir. Elə bunun nəticəsidir ki, 2003-2007-ci illərdə respublika miqyasında iqtisadiyyatda müddə ilə işləyənlərin sayı 12,2%, o cümlədən Aran iqtisadi rayonunda 13,8%, Yuxarı Qarabağda 12,6%, Naxçıvan iqtisadi rayonunda 36,5% və s. artmışdır.

Son illərdə respublikanın müxtəlif regionlarında əhalinin məşğulluq səviyyəsi və quruluşunda baş verən bu müsbət dəyişikliklərin əsas səbəblərindən biri də istehsal və emal sahələrinin fəaliyyətinin yenidən bərpa edilməsi, iqtisadiyyatın balanslaşdırılmış inkişafının təmin olunması, sahibkarlara verilmiş güzəştli kreditlər, yeni müəssisələrin açılmasına lazımi şəraitin yaradılmasıdır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, son beş ildə qeyri-neft sektorunda yaradılmış iş yerlərinin ən çoxu Aran (23,7%-i), Gəncə-Qazax (12,2%-i) və Lənkəran (9,6%-i) iqtisadi rayonlarının payına düşmüşdür. Bu isə o deməkdir ki, qeyd edilən dövrdə respublikamızın bütün regionlarında görülən böyük quruculuq işlərinə baxmayaraq, hələ də iqtisadiyyatda müddə ilə işləyənlərin 48,4%-i, yaradılan yeni iş yerlərinin 25,1%-i, o cümlədən daimi iş yerlərinin 30,9%-i Bakı şəhərinin və Abşeron iqtisadi rayonunun payına düşür. Halbuki, 2007-ci ildə məşğulluq xidməti orqanlarında işsizlik statusu almış 50,6 min nəfərin cəmi 22,5%-i bu regionun payına düşmüşdür. Burada daha bir müsbət hal respublikada qeyd edilən dövrdə yeni yaradılmış iş yerlərinin 86,2%-nin qeyri-dövlət sektorunun və cəmi 13,8%-nin dövlət sektorunun, yeni açılmış daimi iş yerlərinin isə 42,0%-nin maddi istehsal sahələrinin, 58,0%-nin isə xidmət sahələrinin payına

düşməsidir. Fikrimizcə, gələcəkdə ölkəmizin bütün regionlarında əhalinin səmərəli məşğulluğunun təmin edilməsi üçün istehsal sahələrinin, xüsusilə elm və əmək tutumlu sahələrin inkişaf etdirilib düzgün yerləşdirilməsi daha doğru olardı. Lakin buna baxmayaraq, hələ də həmin sahələrin inkişafına ölkənin müxtəlif iqtisadi rayonlarında eyni səviyyədə qayğı ilə yanaşılır və bu regionlarda mövcud olan əmək ehtiyatlarının iqtisadiyyata cəlb edilməsi imkanları lazımi dərəcədə aşkara çıxarılıb düzgün qiymətləndirilmir. Bu baxımdan gələcəkdə ayrı-ayrı iqtisadi rayonlarda orta və kiçik sahibkarlığın inkişafının da daha çox maddi nemətlər istehsal edən sahələrə yönəldilməsi həm iqtisadi, həm də sosial səmərəlilik baxımından məqsədəuyğundur. Belə olarsa, yaxın gələcəkdə ölkəmizin bütün regionlarında əhalinin məşğulluğunun səmərəliliyinin artırılmasına və xalqın həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə daha asanlıqla nail olmaq olar.

Ölkəmizdə və onun ayrı-ayrı regionlarında əhalinin səmərəli məşğulluğunun həll edilməsi müəyyən dərəcədə də məşğulluq sahəsində gender bərabərliyinin təmin edilməsindən asılıdır. 2008-ci ilin əvvəlinə olan məlumatlara əsasən ölkə əhalisinin 50,7%-ni, iqtisadi fəal əhalinin 49,0%-ni, məşğul əhalinin 49,4%-ni, işsiz əhalinin 41,7%-ni, işsizlik statusu alan əhalinin isə 50,0%-ni qadınlar təşkil etdiyi halda regionlarda iqtisadiyyatın bəzi sahələrində, xüsusilə də qadın əməyinin üstünlüklə tətbiq edilməsi tələb olunan sahələrdə və iş yerlərində hələ də onların xüsusi çəkisi aşağı olaraq qalmaqdadır. Bunun üçün iqtisadiyyatın bütün müvafiq sahələrində, o cümlədən də elm, təhsil, mədəniyyət, incəsənət, dövlət qulluğu və başqa sahələrdə qadınlarla kişilərin optimal nisbətdə fəaliyyət göstərmələrinə nail olmaq lazımdır. Yəni, gələcəkdə əhali-

nin məşğulluğunun təmin edilməsində gender bərabərliyinə xüsusi diqqət yetirilməli və bu sahədə tarazlıq yaranan siyasət yeridilməlidir.

Gələcəkdə əhalinin səmərəli məşğulluğunun təmin edilməsi onların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsindən, əhalinin qeyri-səmərəli və qeyri-mütəşəkkil miqrasiyasının qarşısının alınmasından, bütün regionlarda əhalinin normal təbii-təkrar istehsalı prosesinin tənzimlənməsindən, hər bir ərazidə mövcud olan və yeni yaradılan iş yerləri ilə mövcud əmək potensialının kəmiyyət-keyfiyyət tərkibi, iş yerlərinə olan tələb və təklif arasındakı qeyri-mütənasibliyin aradan qaldırılması mexanizminin işlənilməsindən və həyata keçirilməsindən də çox asılıdır. Bunun üçün respublikamızın müxtəlif ərazilərində xarici investisiyalı və birgə müəssisələrin, xüsusən kiçik biznesin inkişafına diqqət yetirilməli və onlara dövlət qayğısı daha da artırılmalıdır.

Ölkəmizdə əhalinin səmərəli məşğulluğunun təmin edilməsi siyasətinin ardıcıl surətdə həyata keçirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 26 oktyabr 2005-ci il tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasının məşğulluq strategiyası (2006-2015-ci illər)" və 15 may 2007-ci il tarixli sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasının məşğulluq strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər)" təsdiq edilmişdir. Bu mühüm dövlət sənədlərində irəli sürülən tədbirlərin həyata keçirilməsi ölkəmizdə (xüsusən regionlarda) işləmək arzusunda olan bütün əhalinin işlə təmin edilməsinə, onların həyat səviyyəsinin daha da yüksəlməsinə və Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsinin artmasına, dövlətimizin iqtisadi güdrətlənməsinə böyük təsir göstərəcəkdir.

BMT-nin elektron hökumətin (e-hökumət) dünyada yayılması səviyyəsi ilə bağlı 2008-ci ilin hesabatına görə, ABŞ, Kanada, Finlandiya, Cənubi Koreya kimi dövlətlər bu sahədə öz əvvəlki üstün mövqelərini qoruyub saxlayırlar. Keçmiş sovet respublikaları arasında isə Baltıqyanı ölkələr e-hökumətin tətbiqində böyük nailiyyətlər əldə ediblər. Burada e-hökumət quruculuğu üzrə öz təcrübəsini artıq xarici ölkələrə də yayan Estoniyanın müvəffəqiyyətləri xüsusi qeyd edilməlidir. Hesabatda bildirilir ki, 2005-ci illə müqayisədə öz mövqeyini xeyli yaxşılaşdıran Azərbaycan regional qonşularını - Gürcüstanı, Ermənistanı, İranı geridə qoyaraq regionda birinci yerə çıxıb.

AZƏRBAYCAN ELEKTRON HÖKUMƏT QURUCULUĞUNDA REGIONDA BİRİNCİDİR

Qeyd edək ki, Azərbaycanda İKT-nin inkişafı Prezident İlham Əliyevin xüsusi diqqət yetirdiyi əsas prioritet sahələrdəndir və bu cəhətdən bir sıra dövlət informasiya layihələri, bir qayda olaraq, ictimai inkişafı qabaqlayır və gələcəyə yönəlibdir. Bu da öz növbəsində İKT ilə bağlı qanunvericiliyin yaradılması və təkmilləşdirilməsini aktual edir. Artıq bir sıra qanunlar ("Elektron ticarət haqqında", "Elektron imza və elektron sənəd dövriyyəsi haqqında", "İnformasiya əldə etmək haqqında" və s.) qəbul edilib. Lakin İKT mühitinin davamlı inkişafı və onun ictimai həyatın bütün sahələrinə tətbiqini nəzərə alsaq, görürük ki, bu sahədə qanunvericilik prosesi hələ başa çatmayıb. Bu, xüsusilə kibercinayətə qarşı mübarizə, elektron kommersiyanın inkişafı, elektron hökumət institutunun təkmilləşdirilməsi ilə bağlı məsələlərə aiddir.

Bu gün elektron dövlət haqqında qanunun yaranması xüsusi aktualıq kəsb edir. Elektron dövlət hər şeydən əvvəl dövlət-vətəndaş, dövlət-biznes, dövlət-dövlət arasında yeni virtual münasibətlər formasıdır. Yəni, elektron dövlət əhalinin dövlət orqanları ilə interaktiv ünsiyyətini asanlaşdırır, onları bir-birinə daha da yaxın edir. E-hökumətdə vətəndaşların müraciət etməsi indiki kimi yalnız əmək qanunvericiliyinin təyin etdiyi 8 saatlıq iş günündə deyil, həm də günün 24 saati, həftənin 7 günü özü də təlimatlar ilə təmin edilmiş qaydada müraciət edə bilməsi ilə seçilir. Elektron hökumətin qurulması proqram təminatı və ya kompüter avadanlığının alınması ilə bitmir. Bu uzun sürən mürəkkəb bir prosesdir. Və artıq ölkəmizdə bu prosesin müəyyən şərtləri yaradılmışdır. Xüsusilə də ayrı-ayrı dövlət orqanlarında real nailiyyətlər əldə edilmişdir. Bu isə onun-

Rəşad Əzizov
Milli Məclisin İnformasiya
məsələləri sektorunun müdiri

la bağlıdır ki, hələ 2003-cü ildə Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə İKT üzrə Milli Strategiyası (2003-2012-ci illər)” dövlət sənədində bu sahənin inkişaf istiqamətləri və bir çox mühüm tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulur. Bu mühüm sənəddə təsbit edilən direktivlər Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi dövlət siyasətinin başlıca prioritetləri kimi təyin edilmişdir. Nəticədə ölkəmiz İKT sahəsində regionda birinciliyi ələ almışdır. Bu ümidverici perspektivlər həm də yerlərdə düzgün koordinasiya da asılıdır. Əvvəla, nəzərə almaq lazımdır ki, İKT-nin dövlət inzibatchılığına tətbiqi hər yerdə eyni üsullarla getmir. Bu gün təxirəsalınmaz məsələ prosesin əlaqələndirilməsidir. Prosesin əlaqələndirilməsi üçün də həmin sahənin müvafiq qanunvericiliyi yaradılmalıdır. Söhbət konkret bir qanundan deyil, bir sıra normativ aktlardan gedir. Azərbaycanda bu istiqamətdə işlər bir neçə ildir ki, aparılır. Belə ki, “Azərbaycan Respublikasının inkişafı naminə İKT üzrə Milli Strategiyası”, “Elektron Azərbaycan” sənədləri və bir sıra qanunlar qəbul edilmişdir. O cümlədən Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi tərəfindən internet şəbəkəsinə keçidin kompüter texnologiyalarının tətbiqi sahələrinin genişləndirilməsi kimi bir çox ümummilli və regional layihələri həyata keçirilmişdir. İndi layihə yeni mərhələyə qədəm qoyur. Əhalinin sosial reyestrinin formalaşdırılması layihəsi başa

çatdırılmaq üzrədir. Artıq əhalinin elektron imzalarının sertifikatlaşdırılması mərkəzinin yaradılması ilə bağlı tender keçirilmişdir. Bu institutlar elektron hökumət sisteminin informasiya nüvəsi kimi çıxış edir, çünki vətəndaşın məsafədən virtual eyniləşməsini mümkün edir, müxtəlif nazirliklər və idarələrin verilənlər bazasının universallaşmasına imkan yaradır. Bu yaxınlarda Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyev “İcra hakimiyyəti orqanlarının Mərkəzləşdirilmiş İnformasiya Təminatı Sisteminin yaradılması haqqında” sərəncam imzalamışdır ki, bu da dövlət idarələri arasında informasiya mübadiləsini sürətləndirəcək, bir sıra hallarda isə məlumatın əldə edilməsi və hazırlanması prosesini tamamilə avtomatlaşdırmağa imkan verəcəkdir.

Bu gün təbii ki, belə bir sual meydana çıxa bilər ki, elektron hökumət vətəndaşa nə kimi imtiyazlar verir?

İnformasiyanın vətəndaşlara çatdırılması bir qayda olaraq passiv və qeyri-müntəzəm xarakter daşıyır. Əsasən onun KİV vasitəsilə yayılması ilə kifayətlənirlər. İnsanlar yeni qanunlar, hökumət sərəncamları ilə bağlı qəzet, televiziya və s. vasitəsilə məlumat alırlar. Lakin lazım gəldikdə bu sənədlərlə daha yaxından tanış ola bilmirlər. Bu məlumatları istənilən anda elan lövhəsində tapmaq mümkün olmur və vətəndaşlar məsləhət üçün dövlət qulluqçularına müraciət etmək məcburiyyətində qalırlar. Bu bəzən uzun növbələrdə gözləməklə müşayiət olunur. Bununla belə hər

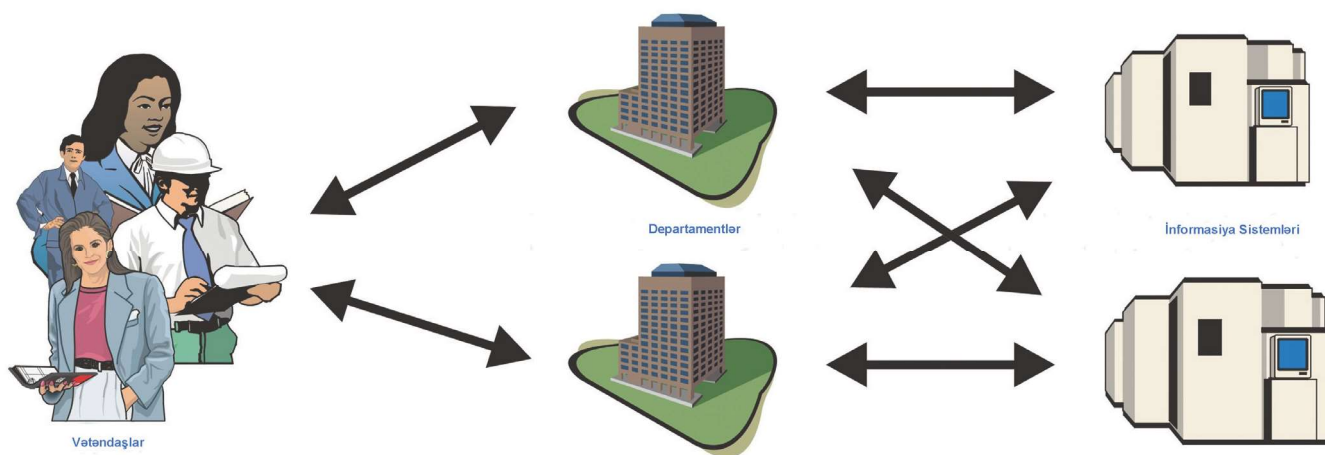
kəs otaq-otraq dolaşmaq imkanına malik deyildir. Xidmətlərin internet vasitəsilə göstərilməsi, şübhəsiz, qəbullarda gözləməkdən daha yaxşıdır. İnformasiyanın əlçatmazlığı və dövlət işçilərinin belə xidmətlərin göstərilməsinə laqeydliyi səbəbindən vətəndaşlar qanuni haqlarından çox vaxt istifadə edə bilmirlər. Vətəndaşların bəziləri hətta dövlətin onlar üçün nəzərdə tutduğu güzəştlər və kompensasiyalardan məlumatsızdırlar.

Vətəndaşların maksimum faydalanması məqsədilə dövlət hər kəs üçün istənilən yerdə və istənilən zaman əlçatan olmalıdır. Elektron hökumətin əsas qayəsi də elə bundan ibarətdir: coğrafi sərhədlərə və mövsümi fərqlərə baxmayaraq, vətəndaşlarla daimi qarşılıqlı əlaqə qurmaq.

Ölkədə elektron cəmiyyət yaranarkən belə informasiyalar standartlaşdırılmalı və internet saytlarda yerləşdirilməlidir. Lakin e-hökumət internet vasitəsilə informasiya mübadiləsi sistemi deyil, bu, sistem vasitəsilə hökumət tərəfindən xidmətlərin göstərilməsidir.

Demək lazımdır ki, e-hökumət hökumət məlumatlarının vətəndaşa (və əksinə) çatdırılmasında informasiya texnologiyalarından, xüsusilə də internetdən istifadəni nəzərdə tutan daha əlverişli qarşılıqlı təsir vasitəsidir. Belə olan təqdirdə e-hökumətin qarşısında duran əsas vəzifələr bunlardır:

- əhaliyə və biznesə hökumət xidmətlərinin göstərilməsinin optimalaşdırılması;

İnformasiya əlaqələndirməsinin köhnə modeli

- ölkənin idarə olunması proseslərində bütün seçicilərin iştirak səviyyəsinin yüksəldilməsi;

- vətəndaşların özünəxidmət imkanlarına dəstək verilməsi və genişləndirilməsi;

- vətəndaşların texnoloji məlumatlılığının və peşəkarlığının artırılması;

- coğrafi yerləşmə amilinin təsirinin azaldılması.

Beləliklə, e-hökumətin yaranması nəinki daha effektiv və az xərcli inzibatçılıq, həm də cəmiyyətlə hökumət arasında qarşılıqlı münasibətlərdə əsaslı dəyişikliklər vəd edir. Elektron hökumət vətəndaşların hakimiyyətlə, müxtəlif sosial xidmətlər, komitələr və idarələrlə, ən nəhayət, istənilən rütbə və status sahibi müdirlərlə birbaşa və açıq dialoqunu təmin etməlidir. Bu da elektron hökuməti nəinki əlçatan, həm də interaktiv edir.

Mahiyət etibarı ilə e-hökumət subyektiv amillərin təsirini azaldaraq məmuru vətəndaşa yaxınlaşdırma üsuludur. Məmurla vətəndaşın bir-birini görmədən qurulan, eyni zamanda nəzarət edilən və vətəndaşa verdiyi sorğunun həll edilməsi prosesini izləmək imkanı yaradan ünsiyyət - budur e-hökumətin yaradılmasının ümdə məqsədi və

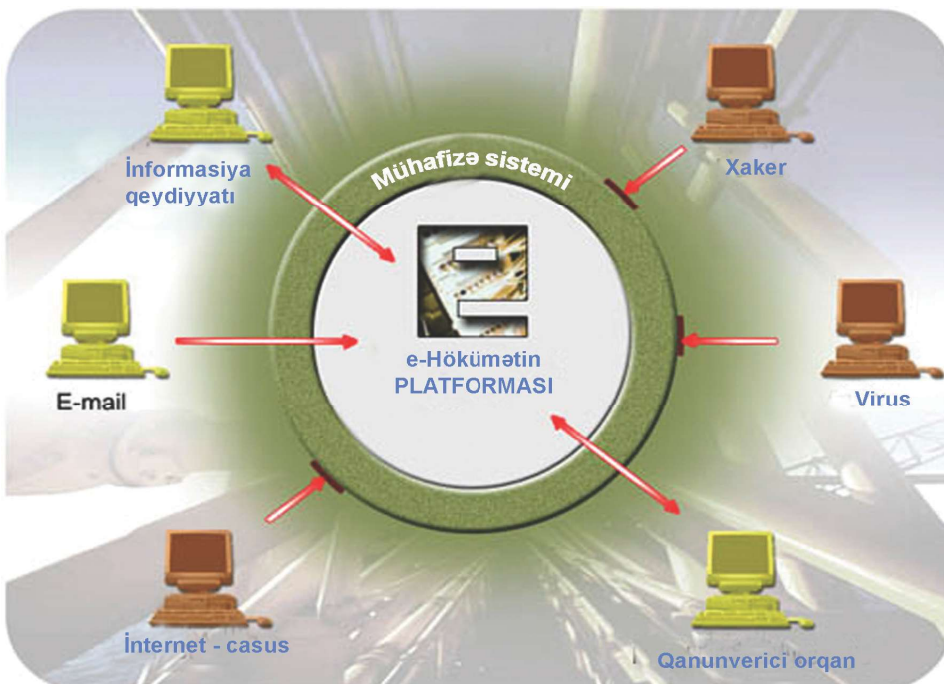
vergiödəyicinin də əsas arzusu. Cəmiyyətin bundan götürəcəyi minimum fayda isə korrupsiya və rüşvətxorluğun azalması ola bilər.

Dövlət orqanlarının saytlarının layihələri icra olunarkən "üç klik konsepsiyası"nın prinsiplərinə əməl olunması vacibdir. Belə ki, bu zaman istifadəçi düyməni üç dəfə basmaqla istənilən informasiyanı ala bilər. Şəbəkədəki informasiya resurslarının nadir xüsusiyyətlərini nəzərə alsaq, bu konsepsiya saytın funksionallığını maksimum həddə çatdırır və onu kompüter savadından asılı olmayaraq, ən sadə istifadəçi üçün də açıq edir. Bu isə öz növbəsində əhəlinin müxtəlif təbəqələri arasında rəqəmsal qeyri-bərabərliyi azaldır.

Bu gün dünyanın bir çox ölkələri İKT-nin inkişafının dəqiq strategiyasına malikdir. Onlar İKT sahəsində hüquqi doktrina işləyib hazırlayaraq informasiya cəmiyyətinin formalaşması ilə meydana çıxan ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi prinsiplərinə - şəbəkədə vətəndaşların hüquqi münasibətləri, kibercinayətlə mübarizə, dövlətin elektron xidmətləri, elektron kommersiya azadlığı kimi məsələlərə aydınlıq gətiriblər. Lakin

bu sahədə yanaşmalar bir-birindən köklü şəkildə fərqlənir. Məsələn, Qərbdə liberal yanaşma qəbul edilir, qanunla qadağan olunmayan hər şeyə icazə verilir, söz azadlığı təmin edilir, dövlət total nəzarəti minimuma endirilir, şəbəkədə siyasi fəallıq stimullaşdırılır.

lir. Digər tərəfdən, Çin kimi dövlətlərdə şəbəkə daxilində fərqli siyasi düşüncələr qadağan edilir. Şəbəkədə nəinki qanunsuz, həm də zərərli informasiyalara qadağa qoyulur. Bununla belə elektron ticarəti stimullaşdırılır, elektron idarəçiliyin keyfiyyəti artırılır, yüksək texniki təhlükəsizliyə diqqət yetirilir.

Bir tərəfdən kiberməkanda liberal idealların müdafiə edildiyi, digər tərəfdən isə "Vətənpərvərlik aktı"na istinad edərək informasiyanın məxfilik prinsiplərinin gizli (və ya açıq) şəkildə pozulduğu ABŞ təcrübəsini xüsusi qeyd etmək lazımdır.

Lakin dövlətin bu hərəkətlərinə Amerika cəmiyyətində mövcud olan konsensusla bəraət qazandırılır və bu xüsusən də terrorizmlə mübarizədə əhəmiyyətli nəticələr verir. Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət tənzimləmə metodlarının bütün hallarda düzgün və səmərəli şəkildə tətbiq olunması üçün əvvəlcə informasiya-kommunikasiya münasibətlərinin məzmunu elmi-hüquqi baxımdan dərinlən tədqiq edilməli, milli seqmentin mentallığı, tarixi ənənələr, şəbəkə resurslarından istifadənin mövcud praktikası araşdırılmalıdır. Hüquqi informasiya doktrinası kiberməkanın universal və qlobal xarakterini nəzərə alaraq transmilli əlaqələrin inkişafına imkan yaratmalı, eyni zamanda hüquqi kolliziyların və ictimai ziddiyyətlərin meydana gəlməsinin qarşısını almalıdır. Məsələn, Çinin nümunəsi onun tarixi təcrid ənənəsinə və ölkənin dövlət-siyasi doktrinasına əsaslanır. Ona görə də Çin cəmiyyəti tərəfindən bu, təbii qarşılıdır. Digər tərəfdən, Tacikistan, Türkmənistan kimi ölkələrin informasiya-kommunikasiya təcridi bu ölkələrin ziyanına işləyir, İKT-nin və müəyyən dərəcədə bütün iqtisadiyyatın inkişafına əngəl törədərək beynəlxalq iqtisadi

sadi cəmiyyətə bərabər hüquqlu inteqrasiyanı məhdudlaşdırır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorunun inkişafında məhz informasiya-kommunikasiya texnologiyalarını əsas prioritet sahə kimi müəyyən etmişdir. Ölkə rəhbərliyinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən bir sıra layihələr isə artıq qeyd etdiyimiz kimi çox vaxt cəmiyyətin rəqəmsal texnologiyalara hazırlıq səviyyəsini qabaqlayır. Başqa sözlə desək, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin bəzi direktivləri ictimai inkişafdan öndə gedərək, gələcəyə, perspektivə yönəlmişdir. Baxılan məsələlərin yalnız texniki icradan ibarət olmayıb, həm də formalaşan informasiya cəmiyyətində qarşılıqlı ictimai münasibətlər prosesinə aid olduğunu nəzərə alsaq, ictimai münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi səlahiyyətlərinə malik olan qanunvericilərin vaxtında adekvat reaksiyası zəruridir.

Bütün bunları nəzərə alaraq qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda da informasiya cəmiyyətinin qanunvericilik bazasının və hüquqi doktrinasının işlənib hazırlanması uğurla həyata keçirilir.

BUZLARIN ALTINDA YATAN SƏRVƏTLƏR

Qlobal istiləşmə Arktika uğrunda mübarizəni qızıdırır

Anar Əkbərov

*Analitik informasiya şöbəsinin
böyük məsləhətçisi*

XX əsr dövlətlər arasında Afrika uğrunda mübarizə, Qara qitədəki “ağ ləkələr”ə sahib olmaq üçün müstəmləkə yarışı ilə nəticələndi. XXI əsr isə Arktika uğrunda mübarizə ilə başlayır. Beynəlxalq münasibətlər sistemində baş verən prosesləri izləyən təhlilçilər dünyanın yeni “soyuq müharibə” deyil, “buzlaq müharibəsi” astanasında olduğunu qeyd edirlər. Onların fikrincə, Arktikanın zəngin ehtiyatları yalnız biznes dairələrini deyil, həm də siyasilərin marağını özünə çəkməklə, dövlətlərarası mübahisə və münaqişələrə səbəb olmaqdadır. Dünyanın digər məkanlarındakı neft və təbii qaz ehtiyatları tükənməkdə olduğundan, Şimal Qütb Dairəsinin ehtiyatları daha cazibədar təsir bağışlayır.

İqlim dəyişkənliyi nəticəsində Arktika buzlaqları sürətlə əriyir. Buzların altından üzə çıxan təbii (xüsusən enerji) ehtiyatlara bir çox dövlətlər iddia edir. Bu ehtiyatlar uğrunda mübarizə maraqlı dövlətlər arasında münasibətləri durmadan kəskinləşdirir. Təhlilçilərə görə Arktika ehtiyatları uğrunda qarşıdurmada əsas rəqiblər Rusiya ilə Qərb dövlətləridir.

Qloballaşma Problemləri İnstitutunun elmi rəhbəri Mixail Delyaqin qeyd edir ki, Arktika ətrafında ajiotajın yüksəlməsinin başlıca təşəbbüskarı Rusiyanın özüdür. Ekspertlərə görə, Şimal Qütbündə Rusiya öz bayrağını yerləşdirməklə və geniş elmi ekspedisiya təşkil etməklə rəsmi Moskva Arktikanın zəngin ehtiyatlarından öz payını almağa çalışan dövlətləri "yuxudan ayıltı". Təhlilçilər bildirirlər ki, Arktika mübarizəsini başlayan rusiyalı rəsmilər onu layiqincə davam etdirə bilmədilər. Belə ki, PR aksiya səviyyəsində görülən işlər real siyasətə keçid ala bilmədi. Bəzi rusiyalı təhlilçilərin fikrincə, Rusiya hökumətində təmsil olunanların böyük əksəriyyəti Arktikanın nə olduğunu və orada iş aparılmasının nə qədər çətin və böyük həcmdə pul tələb etdiyini anlamırlar. Bu fikirləri səsləndirənlərin qənaətinə görə, Arktika araşdırmaları böyük həcmdə hərbi və maliyyə qüvvələri tələb etdiyindən Rusiya qarşıdakı yaxın illərdə bu istiqamətdə nəzərəcarpacaq irəliləyişə nail ola bilməyəcək.

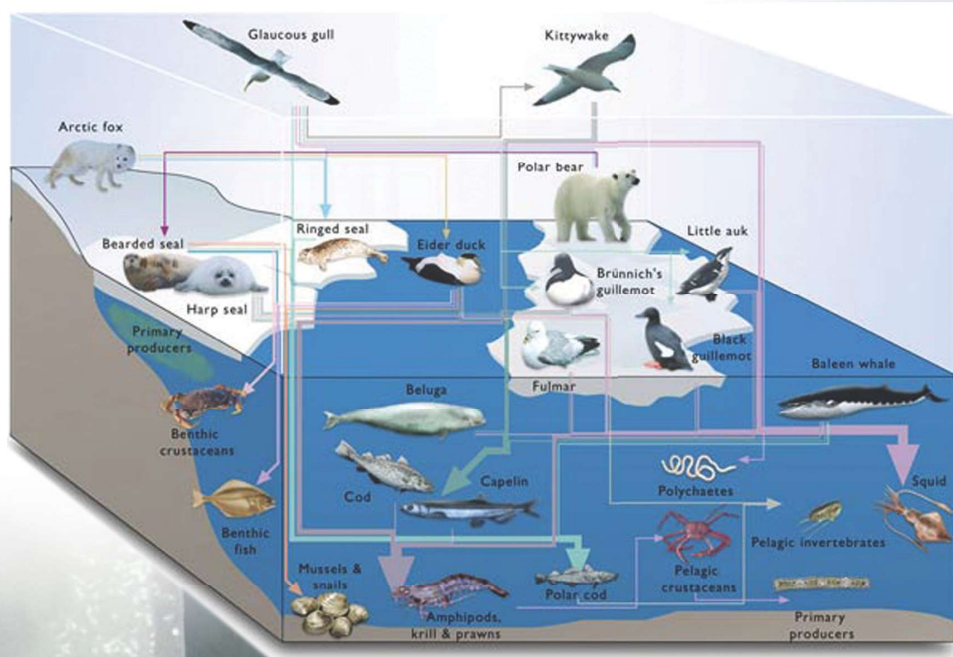
Rusiya Federasiyası dünya ölkələri arasında ilk dəfə olaraq 2001-ci ildə arktik şelfə iddia irəli sürüb. 2002-ci ildə BMT-nin müvafiq komissiyası tərəfindən Rusiyanın bu tələbinə baxılmışdır. Hazırda Rusiya qeyd olunan ərazilərə iddiasının əsaslı olduğunu sübut etmək üçün fakt və materialların toplanması ilə məşğuldur. 17,1 mln. kv.km. əraziyə malik Rusiyanın iddia etdiyi kontinental şelfin ümumi sahəsi

Fransa (547 026 kv. km), Almaniya (357 min kv. km) və İtaliyanın (301 min kv. km) ümumi sahəsinə bərabərdir. Ekspertlərin ehtimallarına görə, Rusiya Arktika uğrunda iqtisadi mübarizəni başlasa da, son nəticədə məğlub ola bilər. Hazırda Arktika Rusiyanın milli gəlirlərinin təxminən 11%-ni, ixracının isə 22%-ni təmin edir. Bu regionda dünyadakı nikel və kobaltın 90%-i, misin 60%-i, platinoidlərin 96%-i hasil olunur.

Təbii ki, Arktikanın başlıca sərvəti neft və qazdır. Arktika dairəsində aparılan yeni tədqiqatlar göstərir ki, orada dünyanın ehtiyaclarını 3 il ödəyə biləcək qədər neft var. ABŞ Geoloji Tədqiqatlar Qurumu Arktikada potensial neft və qaz ehtiyatları barədə ətraflı qiymətləndirmə sənədi dərc edib. Geoloji Tədqiqatlar Qurumu ərazidə 47,2 trilyon kubmetr təbii qaz (kəşfiyyatı aparılmamış təbii ehtiyatların 27%-i) və 90 milyard barel neft (dünyanın kəşfiyyat aparılmamış təbii ehtiyatlarının 13%-i) olduğunu bildirir. Rusiya Neft və Qaz Problemləri İnstitutunun direktoru Anatoli Dmitriyevskinin sözlərinə görə, Rusiya 2030-cu il üçün özünün arktik şelfində ildə 30 mln. ton neft və 130 mlrd.

kubmetrə qədər qaz hasil etmək niyyətindədir.

Təəccüblü deyil ki, zəngin ehtiyatlar bu sərvətlərə sahib olmağa hər hansı bir hüququ olan bütün dövlətlərin diqqətini özünə çəkir. Hal-hazırda Arktika səthinə 5 dövlət iddia edir - ABŞ, Kanada, Danimarka, Norveç və Rusiya. Beynəlxalq hüquq dövlətlərə dənizdibi ərazilərinin onların kontinental şelflərinin davamı olduğunu sübut edə bildikləri halda adi sərhədlərindən kənar dənizdibi ərazilərini öz nəzarəti altına almaq hüququnu verir. İlk dəfə 2001-ci ildə Rusiya Lomonosov silsiləsinə iddia irəli sürür. Bundan sonra 2007-ci ildə Rusiya özünün kontinental şelfinin sərhədlərini tədqiq edərək, Şimal Buzlu Okeanın dibinə öz bayrağını sancır. Rusiyanın bu hərəkəti qonşuları tərəfindən Arktika yataqlarının tədqiq edilməsinə eksklüziv hüquqlara sahib olmaq niyyəti kimi qiymətləndirilir. Rusiyanın ardınca kanadalı, daha sonra isə danimarkalı alimlər tədqiqatlar aparaq Şimal Qütbünün altından keçən Lomonosov silsiləsinin Şimali Amerika və Qrenlandiya platoları ilə bağlı olduğunu bildirirlər. Bu arada ABŞ da şelfə iddia irəli sürür. Hətta bəyanatın

2010 - 2030

2040 - 2060

kəsərini artırmaq üçün ABŞ Alyaskada hərbi təlimlər də keçirir.

ABŞ rəsmiləri müxtəlif dövlətlərin Arktikanı bölməsinə tamaşa etmək niyyətində olmadıqlarını bildirirlər. Hətta ABŞ dövlət katibinin baş hüquq müşaviri Con Bellincer Arktikanın böyük hissəsinə qarşı Moskvanın iddia etdiyi sahiblik haqqını Vaşinqtonun tanımadığını açıq şəkildə bəyan edir. C.Bellincerin dediyinə görə, ABŞ Alyaskadan Şimal Buzlu Okeanına doğru 600 mil, yəni təxminən 1000 km uzanan sahil zonasına nəzarətlə bağlı BMT-yə müraciət etmək niyyətindədir.

Qeyd edək ki, Kreml elitası Arktika ekspedisiyası zamanı ölkənin çox zəngin təbii ehtiyatlar qaynağına malik olacağı barədə nəticələri açıqlayanda ABŞ "ayılb". Moskvadakı Elmi-Tədqiqat Okeanologiya İnstitutunun direktoru Valeri Kamınskinin başçılıq etdiyi alimlər qrupunun uğurlarından sonra amerikalılar da Arktikadakı neft, qaz, marqans, nikel, qurğuşun, platin, qalay, minerallar, qızıl və almaz yataqlarından ibarət "yağlı

kökə"dən pay almaq istəyirlər. Lakin ekspertlər amerikalıların problemlərlə üzləşə biləcəyini bildirirlər. ABŞ dəniz şelfindəki bütün hüquqi münasibətləri tənzimləyən BMT-nin 1982-ci il "Dəniz hüququ haqqında" konvensiyasını ratifikasiya etmədiyindən hələlik sərhədlərin bölünməsi prosesində iştirak edə bilmir. Konvensiya dövlətlərin 12 millik ərazi suları hüququnu təsdiqləyir və bildirir ki, "dövlət bütün uzunluğu boyunca kontinental şelflə bağlı bütün hüquqlara malikdir". BMT-nin "Dəniz hüququ haqqında" konvensiyasını ratifikasiya etməyən ABŞ 1984-cü ilin avqustunda Böyük Britaniya, Fransa, İtaliya, AFR, Belçika, Niderland və Yaponiya ilə birgə müqavilə imzalayır. Müqaviləyə əsasən adları çəkilən dövlətlər digər dövlətlərə münasibətdə və "Dəniz hüququ haqqında" konvensiyanın qərarları qarşısında heç bir öhdəlik daşımır və dəniz dibindən təbii ehtiyatlar hasil etmək hüququna sahibdirlər.

Hazırda ABŞ "Dəniz hüququ haqqında" konvensiyaya qoşulmağa hazırlaşır. Çünki bunsuz

Arktikanın sərvətlərinə dair "təndər"də iştirak etmək mümkün deyil. Hüquqi prosedurların həllinə çalışan Vaşinqton tez bir zamanda konvensiyanı ratifikasiya etmək niyyətindədir. Hələlik rəsmi Vaşinqton qüvvə toplayır: təcili şəkildə iki yeni ağır buzqırان gəmi inşa etməyi planlaşdırır. Yaxın aylarda isə Alyaskanın şimalındakı Barrou şəhərində sahil mühafizəsi bazasının açılacağı proqnozlaşdırılır.

Kanada da Arktikada öz hərbi forpostunu inşa etmək niyyətindədir. Bundan başqa, böyük gəmilərin daxil ola biləcəyi dərin sululu limanın tikintisi də planlaşdırılır. Kanadanın baş naziri Stiven Harperin vəd etdiyi kimi, yaxın illərdə ölkənin şimal-qərbini altı patrul gəmisi qoruyacaq. Diqqəti çəkən əsas məqamlardan biri iddiaçı dövlətlərin elmi-tədqiqat prosesləri ilə paralel, hərbi qüdrətlərinin artırılması istiqamətində reallaşdırdıqları layihələrin sayının çoxalmasıdır.

Təsadüfi deyil ki, ABŞ administrasiyası Arktikanın təbii ehtiyatları uğrunda müharibənin mümkünliyünü istisna etmir. ABŞ-ın hərbi-dəniz dövləti kimi

2070 - 2090

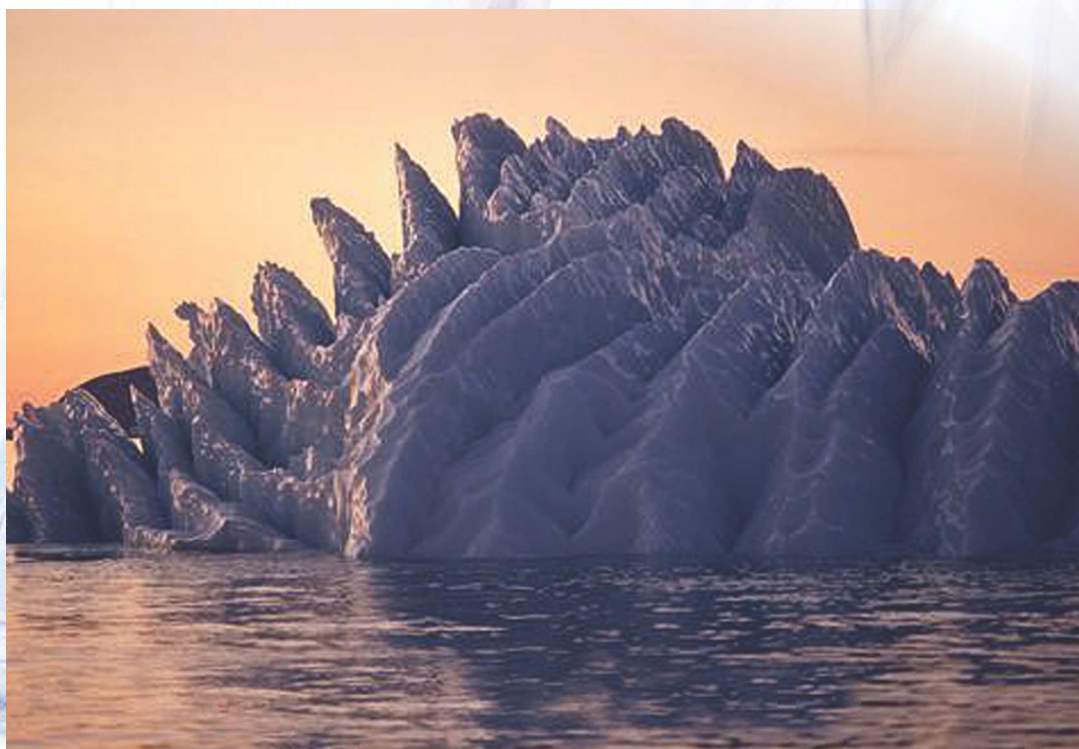
inkışafının konseptual planı olan “XXI əsrin hərbi-dəniz qüvvələri strategiyası”nda bildirilir ki, “iqlim dəyişiklikləri tədricən Arktika məkanını nəinki yeni ehtiyatların hasilatı, həm də qlobal nəqliyyat sistemini dəyişdirə biləcək yeni gəmiçilik marşrutları üçün açır, bu isə maraqlar ziddiyyəti yaradır”.

Arktika uğrunda mübarizə son illər gündəmə gəlsə də, əslində bu su hövzəsi və şelf uğrunda mübarizə 3 əsrə yaxındır ki, davam edir. Hələ 1867-ci il mayın 3-də Peterburqda Rusiya və Şimali Amerika Birləşmiş Ştatları arasında imzalanmış müqaviləyə əsasən Rusiya Şimali Amerika müstəmləkələrini (Alyaska) güzəştə getsə də, bu müqavilənin şərtləri dəniz sularına şamil edilmirdi və iki dövlət arasındakı sərhədlər konkret olaraq müəyyən olunurdu. Dəniz sularında dövlət sərhədlərini müəyyən edən ilk Rusiya-ABŞ müqaviləsi 1990-cı ildə imzalanmışdır. Sovet İttifaqı müqaviləni imzalasa da, onu ratifikasiyadan keçirmədi. SSRİ-nin varisi olan Rusiya Federasiyası 1990-cı il müqaviləsi üzrə öhdəlik daşıma-

dığından ABŞ Bering dənizindəki mübahisəli əraziləri qanunsuz olaraq istismar edir.

Arktika şelfinə iddialı olan digər dövlətlər də əllərini yanlarına salmaq niyyətində deyillər. Nə qədər paradoksal olsa da, şelfə təkcə “Arktika klubu” ölkələri iddia etmir. Ötən il bu regiona ekspedisiyalar təşkil etmiş Alma-

niya da, Çin də, Cənubi Koreya da, Fransa da, Niderland da, ümumiyyətlə, 20-dən çox ölkə ona açıq-aşkar maraq göstərir. Analitiklər Arktika uğrunda mübarizəni Rusiya-Qərb qarşıdurması kimi təqdim etməyə çalışsalar da, Şimal Qütbünün ehtiyatlarına iddia edən dövlətlər (Rusiyanı çıxmaqla) arasında ərazi mübahisələri də gərginliyin artmasına şərait yaradır. Belə ki, Hanza adasına sahibliklə bağlı Danimarka və Kanada arasında mübahisə gedir. Vəziyyət o yerə çatıb ki, Kanada mübahisəli ərazidə hərbi təlim bazası yaratmaq haqqında qərar qəbul edib. Kanadanın Baffin Torpağı adasında dəniz limanı inşa etmək niyyəti isə ABŞ-ın ürəyincə deyil. Unutmaq lazım deyil ki, Arktik buzlaqların əriməsi zəngin enerji ehtiyatlarına sahib olmaqla yanaşı, dünya gəmiçiliyində yeni vəziyyətin yaranması ilə nəticələnəcək dəniz yollarının açılmasına da şərait yaradacaq. Bu addan keçəcək yol Panama kanalından keçən dəniz yolları ilə müqayisədə, Sietldən Roterdamadək olan yolu yarım dəfəyə qədər azaldır. Reallığı dərk edən Kanada hökuməti bu sulardan

keçən gəmilərin ölkənin sahil mühafizə xidmətində məcburi qeydiyyatdan keçməsinə dair qərar qəbul edib.

Britaniyalılar da Arktika şelfinə, daha doğrusu, Şimali Atlantikdə diametri cəmi 27 metr olan Rokala - kiçik qranit qayasına iddia edirlər. Hələ 1955-ci ildə Böyük Britaniya bu kiçik adanı tutmuşdu. Bu Böyük Britaniya imperiyasının son ərazi işğalıdır. Lakin indi adaya Danimarka, İrlandiya və İslandiya da iddia edir. Çünki Rokala ələ keçirməklə dəniz sərhədini dəyişdirib Arktika xəzinələrinə doğru məsafəni 150 mil yaxınlaşdırmaq mümkündür. Londonun tələbnaməsinə BMT komissiyası gələn ilin mayınadək baxmalıdır.

“Arktika həyəcanına” tutulmuş dövlətlərin qarşı tərəfin gətirdiyi arqumentləri diqqətə belə almaması vəziyyətin hər an nəzarət altından çıxma biləcəyi təəssüratını yaradır. Ekspertlər hərbi, hüquqi münaqişələrə hazırlaşan tərəflərin beynəlxalq hüquq normaları əsasında razılığa gələcəklərini az inandırıcı hesab edirlər.

2008-ci ilin may ayında Qrenlandiyanın üçüncü ən böyük şəhəri - İllulissatda Şimal Buzlu Okeana çıxışı olan 5 dövlətin nümayəndələrinin iştirakı ilə konfrans keçirildi. Konfrans çərçivəsində Rusiya, Kanada, Danimarka, Norveç və ABŞ nümayəndələri regiondakı ərazi mübahisələrinin hüquqi tərəflərini müzakirə etdilər. Bu beynəlxalq forumda əldə edilən razılıqlar əsasında konfrans iştirakçıları Arktikaya daxil olan bu və ya digər ərazinin mənsubluğu ilə bağlı mümkün diskussiyaları konstruktiv məcrada reallaşdıracaqlarına dair deklarasiya imzaladılar. Deklarasiyaya əsasən iştirakçı dövlətlər obyektiv anlaşılmazlıqlar üzündən yaranmış münaqişəni gərginləşdirməyəcəklərinə dair öhdəlik göturdülər.

Arktik yataqların istismarına dair Kanada, Danimarka, Norveç, ABŞ və Rusiyanın tələbləri Şimal xalqlarını da narahat etməkdədir. Onların məsələyə dair münasibətini açıqlayan 150 mindən çox insanı təmsil edən Şimal Qütb Dairəsi arxasında yaşayan İnuitlər Birliyinin rəhbəri Akkaluk Lenqe bildirib ki, “eskimosların regiona beynəlxalq müdaxilədən öz müqəddəratlarını təyin etmək və müstəqillik hüququ vardır”.

Arktika təbii ehtiyatları uğrunda gündən-günə kəskinləşməkdə olan mübarizə Avropa Birliyi ölkələrini də narahat edir. Avropa Birliyinin 2008-ci ilin martında keçirilmiş sammitində Avropa Birliyinin xarici əlaqələr və müdafiə məsələləri üzrə səlahiyyətli nümayəndəsi Xavyer Solana və xanım Benita Ferrero Valdner tərəfindən təqdim olunmuş məruzədə açıq-aşkar deyilir ki, AB ölkələri Arktikanın enerji ehtiyatları ucbatından Rusiya ilə münaqişəyə hazırlaşmalı və bu məsələdə vahid siyasət işləyib hazırlamalıdır. Məruzədə bildirilir ki, bundan sonra Avropa Birliyi iqlim dəyişkənliyi ilə əlaqədar Rusiya ilə quracağı münasibətlərdə ABŞ, Çin və Hindistanın mövqeyini də nəzərə almalıdır. Çünki Rusiya son illər Arktikaya xüsusi diqqət yetirir. Son bir neçə ildə “Arktika klubu”na daxil olan dövlətlər tərəfindən yeni ərazilərdə nəzarəti ələ alan dəniz donanmaları yaradılır. Təkcə bunun üçün Rusiya ilə ABŞ 5 milyard dollar pul xərcləyiblər. ABŞ-ın xarici əlaqələr üzrə tanınmış eksperti Skott Borsersonun hesablamalarına görə, dünyanın mineral ehtiyatlarının 25%-i Arktikada toplanıb və bu ehtiyatlar uğrunda mübarizənin beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində həyata keçiriləcəyinə ümid etmək sadəlövhlükdür. Arktikadakı yataqların istismarı isə yalnız buzların əriməsindən sonra mümkündür. Məruzə müəllifləri qeyd edirlər ki, artıq

Şpisbergen adasının kimə məxsus olması və oradakı sərhədlərlə bağlı Rusiya ilə Norveç arasında ciddi mübahisələr var. AB komissarları bildirirlər ki, Norveçlə Rusiya arasında Şpisbergen adası ətrafında münaqişə dərinləşərsə, bu zaman ABŞ, Kanada və Danimarka da toqquşmaya cəlb olunacaq. Həmçinin qeyd olunur ki, Avropa Birliyi bu münaqişəyə hazır olmalı və NATO üzrə müttəfiqlərini dəstəkləməlidir.

Bu mövzuya NATO-nun bu yaxınlarda keçirilmiş Buxarest Sammitində müzakirə olunmuş “yeni manifest”ində də toxunulur. Skandinaviya ölkələrinin və Finlandiyanın baş nazirlərinin iştirakı ilə İsveçin Riksgäsen şəhərində təşkil olunmuş globallaşma üzrə forumda da bu barədə söhbət getmişdir. İqlim dəyişiklikləri nəticəsində dünyada gedən istiləşmə problemlərini araşdıran ekoloqlar da məsələ ilə bağlı həyəcan təbili çalırlar. Onlar Arktikaya münasibətdə Antiarktika üçün qüvvədə olan faydalı qazıntıların hasilatı və hərbi fəaliyyətlə bağlı qadağanın

tətbiq edilməsinə çalışırlar.

Ümumiyyətlə, okean şelfi uğrunda mübarizənin şiddətlənməsi göz qabağındadır. Növbəti Arktika mövsümünün yaxınlaşması ilə əlaqədar olaraq məsələ ilə bağlı ehtiraslar yenidən alovlanır. Buz əridikcə “şimal cəbhələri”ndə münasibətlərin daha da qızışmasını gözləmək mümkündür. Hətta çox ehtimal olunur ki, Rusiyanın yeni yürüşünə cavab olaraq digər iddiaçılar Şimala yeni ekspedisiyalarını göndərəcəklər. BMT komissiyası isə 2020-ci ilədək Arktikaya nəzarətlə bağlı qərar qəbul etməlidir. Lakin o vaxta qədər proseslərin hansı məcrada davam edəcəyini proqnozlaşdırmaq hazırda olduqca çətinidir.

Bu qədər dövlətin iştirak etdiyi “Arktika oyunun”da bütün iştirakçılar gözəl başa düşürlər ki, Şimal buzları altından çıxan “kökə”dən babat hissə ələ keçirən ölkə bir neçə on il üçün özünə yaxşı gələcək təmin edə biləcək. Britaniyada çıxan “Observer” həftəliyinin qeyd etdiyi kimi, “kim neftə və suya nəzarət edirsə, o, dünyaya da nəzarət edir”.

■ BELÇİKA

Ölkədə qanunverici hakimiyyət krala və ikipalatalı parlamentə məxsusdur. Hər iki palatanın üzvlərinin səlahiyyət müddəti 4 ildir.

Yuxarı palata - Senat 71 senatordan ibarətdir. 40 nəfər senatorun 25-i flamand, 15-i vallon əhalisindən olmaqla, proporsional sistem üzrə seçilir. 21 senator (10-u flamand, 10-u vallon, 1-i almandilli əhalidən) birlik şuralarından seçilir. Bu seçilən senatorlar Senatın yerdə qalan 10 üzvünü (6 nəfər niderlanddilli, 4 frankdilli) kooptasiya yolu (seçili orqanın öz heyətinə seçkisiz yeni üzv təyin etməsi) ilə təyin edirlər. Senatorların ən azı 1 niderlanddilli və 6 frankdilli olmaqla paytaxt Brüssel regionunun rezidentləri olmalıdır.

Konstitusiyaya görə, kralın övladlarının (övladı olmadığı halda sülalənin şahzadələri) 18 yaşından Senat üzvü olmaq hüququ var. Onlar yalnız 21 yaşından sonra Sena-

tın iclaslarında iştirak etmək və səsvermək hüququna malikdirlər.

Aşağı palata - Nümayəndələr Palatası 150 nəfərdən ibarətdir və deputatlar proporsional sistem üzrə seçilir.

Tarix. 1830-cu ildə Belçika müstəqillik əldə edənə qədər hələ vahid Niderland Krallığı tərkibində parlament sisteminə malik idi. 1914-1919-cu illərdə I Dünya müharibəsi ilə əlaqədar parlamentin fəaliyyəti dayandırılıb. 1919-cu ildə kişilər üçün ümumi seçki hüququ tətbiq olunub. 1940-1945-ci illərdə II Dünya müharibəsi ilə əlaqədar parlamentin fəaliyyəti yenidən dayanıb. 1948-ci ildə qadınlara səsvermə hüququ verilib.

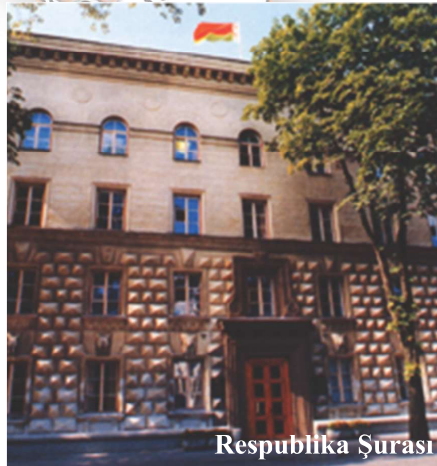
Parlamentin rəsmi saytı: www.fed-parl.be.

■ BELORUSİYA

İkpalatalı Milli Məclis. Belorusiya parlamenti ikipalatalıdır: Respublika Şurası və Nümayəndələr Palatası. Deputatların səlahiyyət müddəti 4 ildir.

Yuxarı palata - Respublika Şurası 64 nəfərdən ibarətdir. Onlardan 56-ı regional qanunverici orqanlar tərəfindən seçilir, 8 nəfəri isə prezident tərəfindən təyin olunur.

Aşağı palata - Nümayəndələr Palatasının 110 nəfər üzvü var. Deputatlar majoritar sistem üzrə birmandatlı ərazilərdən seçilir.

Respublika Şurası

Tarix. Belorusiyanın müstəqilliyi 1991-ci ildə elan olunub. 1995-ci ildə Ali Şuraya keçirilən seçkilər seçicilərin passivliyi üzündən baş tutmayıb. 1996-cı ildə Ali Şura ikipalatalı Milli Məclis ilə əvəzlənib.

Respublika

Şurasının rəsmi saytı:

www.sovrep.gov.by

Nümayəndələr

Palatasının rəsmi saytı:

www.house.gov.by

Nümayəndələr Palatası

■ BENİN

Birpalatalı Milli Assambleya. Benin parlamenti 83 deputatdan ibarətdir. Deputatlar proporsional siyahı üzrə seçilir. Onların səlahiyyət müddəti 4 ildir.

Daqomeyedə (Benində) ilk parlament seçkiləri 1945-ci ildə Fransanın Müəssislər Məclisinə keçirilib. 1952-ci ildə isə ərazi qanunvericilik yığıncaqlarına ilk seçkilər keçirilib. 1960-cı ildə Daqomeyenin müstəqilliyi elan olunub. 1975-ci ildə isə ölkənin adı dəyişdirilərək Benin adlandırılıb və birpartiyalı sistem yaradılıb. 1999-cu ildə ilk dəfə olaraq çoxpartiyalı parlament seçkiləri keçirilib.

Parlamentin rəsmi saytı:

www.afrikinfo.com/lois/assembly

■ BANQLADEŞ

İkipalatalı parlament. Banqladeşin 330 yerdən ibarət birpalatalı milli parlamenti Catya Sanqsada adlanır. Parlamentin 300 üzvü majoritar sistem üzrə birmandatlı seçki dairələrindən seçilir. Qalan 30 yer qadın deputatlar üçün ayrılır. Həmçinin, 2004-cü ildə qəbul edilən yeni qanuna görə palatada qadın deputatlar üçün nəzərdə tutulan yerlərin sayı 10 il müddətinə 45-ə çatdırılmalıdır.

Deputatların səlahiyyət müddəti 5 ildir.

Tarix. 1971-ci ildə Şərqi Pakistan (Banqladeş) özünü müstəqil, parlamentli respublika elan etdi. Bu idarəetmə forması 1972-ci ildə qəbul edilən müvəqqəti konstitusiyada da təsbit olunub. 1973-cü ildə ilk parlament seçkiləri keçirilib. 1975-ci il konstitusiyasına görə ölkədə bir partiyalı prezidentli respublika idarəetmə forması qəbul edilib. Lakin həmin ildə ölkədə hərbi çevriliş baş verib. Hakimiyyətə gələn hərbiçilər 1979-cu ildə çoxpartiyalı parlament seçkiləri keçiriblər. Növbəti hərbi çevriliş nəticəsində 1982-1986-cı illərdə parlamentli demokratiya institutları ləğv edilib. 1991-ci ildə seçkilərin aşağı fəallığı ilə də olsa parlament seçkiləri keçirilib. Bugünkü parlamentin tərkibi 2006-cı ildə formalaşmış.

Rəsmi internet saytı: www.parliamentofbangladesh.org

■ BELİZ

İkipalatalı Milli Şura. Beliz parlamenti iki palatadan - Senat və Nümayəndələr Palatasından ibarətdir. Milli Şura deputatlarının səlahiyyət müddəti 5 ildir.

Yuxarı palatanın - Senatın 12 üzvü general-qubernator tərəfindən təyin edilir. Senatın 6 üzvünün namizədliyini Baş nazir, 3-nün namizədliyini müxalifət lideri, 1-ni Belizin Kilsələr Şurası və Kilsələrin Yəvangel Assosiasiyası, 1-ni Ticarət-Sənaye Palatası və İstehlakçıların Hüquqlarını Müdafiəsi Təşkilatı, 1-ni isə həmkarların Milli Şurası və Mülki Cəmiyyətin Tənzimlənməsi üzrə Komitə irəli sürür.

Aşağı palatanın - Nümayəndələr Palatasının deputatları majoritar sistemlə birmandatlı seçki dairələrindən seçilir.

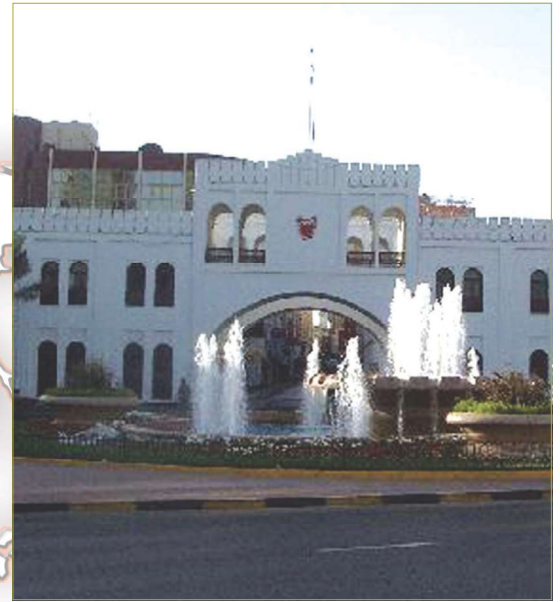
Tarix. Ölkədə ilk parlament seçkiləri 1954-cü ildə Beliz Britaniya Hondurasının tərkibində olarkən keçirilib. 1964-cü ildə Britaniya Hondurasına daxili özünüidarəetmə hüququ verilib və yeni parlament seçkiləri keçirilib. 1981-ci ildə Beliz öz müstəqilliyini elan edib. Bugünkü parlamentin tərkibi 2003-cü ildə formalaşmış.

Rəsmi internet saytı: www.belize.gov.bz

Beliz Milli Şurası

■ BƏHREYN

İkipalatalı parlament. Bəhreynə Ali qanunverici hakimiyyət krala məxsusdur. Lakin qanunverici orqan funksiyasını parlament yerinə yerir. Bəhreyn parlamenti iki palatadan - Şura Məslisi və Deputatlar Palatasından ibarətdir. Parlamentin səlahiyyət müddəti 4 ildir.

Yuxarı palata - Şura Məslisi üzvləri (40 deputat) kral tərəfindən seçilir.

Aşağı palatanın - Deputatlar Palatasının da 40 üzvü var. Palata üzvləri majoritar seçki yolu ilə birmandatlı seçki dairələrindən seçilir.

Tarix. 1971-ci ildə müstəqillik əldə edən Bəhreynin parlamenti 1973-cü ildə yaradılıb. Son parlament seçkiləri 2006-cı ildə keçirilib.

QƏRİBƏ

QANUNLAR

**Tomas
Cefferson**

“Qanunlar sadə adamlar üçün yazılır və ona görə də onlar sağlam düşüncənin sadə qaydalarına söykənməlidir”.

Məlumdur ki, hər bir qanunun ərsəyə gəlməsi xalqın milli mentaliteti, adət-ənənələri ilə sıx bağlıdır. Eyni zamanda qanunların əksəriyyətində dövrün, yeni şəraitin diktəsi öz əksini tapır. Ona görə də qanunlar sonradan zamanın tələblərinə uyğunlaşdırılır. Elə qanunlar da var ki, işlənmədiyinə görə yaddan çıxıb qalır. Təbii ki, onlar ləğv olunmadığı üçün əslində hüquqi cəhətdən qüvvədədir və lazım olan-da məhkəmə proseslərində vəkillərin, bəzən də ittihamçıların sayəsində yenisindən ortaya çıxır. Zamanla ayaqlaşmayan bu cür arxaik qanunlar müasir insanlarda gülüş (bəzən də narahatçılıq) doğurur. Belə qanunlardan bir neçəsinə nəzər salaq.

ABŞ. Birləşmiş Ştatlarda Milad bayramında evləri bəzəmək adətdir. Men ştatının hakimiyyəti isə əhalinin bu həvəsindən büdcənin xeyrinə istifadə etməyə çalışır. Belə ki, ştatda bu barədə maraqlı qanun mövcuddur. Qanuna görə ev sahibi evin yeni il bəzəkçiliklərini yanvarın 14-nə qədər yığışdırmasa, onu cərimə gözləyir. Yaxşı ki, bizdə belə qanun yoxdur. Axı biz yeni il bəzəkçiliklərini bəzən uzun müddət yığışdırmırıq.

Amerika Birləşmiş Ştatları malik olduğu nüvə raketlərinin sayına görə dünyada birinci yerdədir. İnsanları bu bəladan müdafiə etmək üçün gecə-gündüz baş sındıran parlamentarilər bir neçə maraqlı qanun qəbul etməklə problemi həll etdilər. Qanunun maraqlı tərəfi nüvə partlayışı törədən şəxsin sadəcə cərimələnməsidir. Ən böyük cərimə məbləği Kaliforniya ştatının Çiko şəhərində tətbiq olunur. Qanunvericiliyə görə, şəhər daxilində nüvə bombasını partladan şəxsi nə az, nə çox düz beş yüz dollar cərimə gözləyir. Maraqlıdır, nüvə partlayışından sonra cəriməni kim alacaq, kimdən alacaq?

Böyük Britaniya

Birləşmiş Krallığın Edmont şəhərində velosiped sürmək hər oğulun işi deyil. Bunun üçün ya akrobat olmalısən, ya da ən azı üç əlin olmalıdır. Çünki şəhərin velosipeddən istifadə edənlər üçün özünəməxsus qəribə qanunu var. Şəhərin yol hərəkəti qaydalarında tələb edilir ki, velosiped idarə edən şəxs sağa və ya sola dönməyə döndüyü istiqaməti əli ilə göstərməlidir. Halbuki qanuna görə velosipedçi velosipedi idarə edərkən əllərini sükandan çəkməməlidir. İndi gəl döndüyün istiqaməti əllə göstər, görüm necə göstərirsən?!

Çin. Bildiyimiz kimi, Çin və Hindistan dünya dövlətləri arasında əhalisinin sayına görə lider ölkələrdir. Əhalinin çoxluğu bu ölkələr üçün böyük problemlər yaradır. Dövlət də əhali artımının qarşısını almaq məqsədilə müxtəlif qanunlar qəbul edərək bu problemi həll etməyə çalışır. Məsələn, Çində hər ailədə yalnız bir uşağa icazə verilir. Ölkə qanunları digər uşaqlara görə ailəni külli miqdarda cərimələyir. Lakin ailənin birinci övladları əkizlədirsə, cərimə tətbiq edilmir. Ona görə də çinli ailəsinin uşaqları əkiz olanda bu əsl toy-bayrama çevrilir.

Fransa. Avtomobillərin yeni çıxan vaxtlarında Parisdə sürücü qadınlar yol qəzalarına daha çox səbəb olduğu üçün şəhər meriyası bunun qarşısını almaq məqsədilə qanun qəbul edir. Bu qanuna görə yaşı 30-dan aşağı olan qadınlara avtomobil idarə etmək qadağan olunur. Deyirlər qanun çıxan günün şəhəri Parisdə bir nəfər də olsun qadın sürücüyə rast gəlməyiblər. Səbəb sürücü qadınların yaşının 30-dan artıq olduğunu bildirmək istəməməsi olub.

2009-CU İLİN

SIYASI

Əslində 2008-ci il 2009-cu ildə dünyada baş verəcək dəyişikliklərə hazırlıq ili idi. Məlumdur ki, 2008-ci ildə qarşısıalınmaz proseslər start götürüb və bu geosiyasi dəyişikliklər 2020-2023-cü illərə qədər davam edəcək. Nəticədə dünyada tamam fərqli bir mənzərə alınacaq. Baş verəcək proseslərin qarşısını almaq mümkün olmayacaq və hadisələr çox sürətlə davam edəcək.

2009-cu ildə bizim sivilizasiya yeni geosiyasi dövrə qədəm qoyacaq. Yeni geosiyasi dəyişikliklər dövrü bir neçə tendensiya ilə müşayiət olunacaq. Hər şeydən əvvəl demokratik hakimiyyətlərdə milli-avtoritar ideyalar güclənəcək, avtoritarizm artacaq. Dünyada bütün liberal demokratiyalar yeni formatda qurulacaq. Bu proseslərə xüsusilə ABŞ, Rusiya, Ukrayna daha çox meyillidir.

Dünyadakı globalaşma və integrasiya proseslərinin sürəti minimuma endiriləcək. Bunun əksinə olaraq mədəniyyətlə bağlı olan sərhədlərin gözə çarpacaq dərəcədə dəyişməsi prosesləri daha da sürətlənəcək. Bu proseslərdə dini və dil fərqləri özünü daha qabarıq göstərəcək.

Dünya siyasətində güclülərin hüquqları əsas götürüləcək. Silahlanma yarışının başlanması bu dövrü xarakterizə edən əsas xüsusiyyətlərdəndir. Qısa müddətli, lakin irimiqyaslı bir neçə hərbi münaqişənin (2010-2011 və 2013-2014-cü illərdə) başlanacağı gözlənilir. Bu münaqişələrdə hətta nüvə silahlarının istifadəsi də istisna olunmur.

Dövrün ümumi cəhətlərindən biri də bəzi strukturların və regionların öz müstəqilliyi uğrunda mübarizəyə başlamalarıdır. Böyük əminliklə bu vaxta qədər dondurulmuş, həll olunmamış münaqişələrdə və tanınmamış ərazilərdə gərginliyin artması proqnozlaşdırılır. Bu daha çox Yaxın Şərqə, Balkan yarımadasına və Pakistana aiddir.

2009-cu ildə NATO Şərqə doğru genişlənəcək. Buna baxmayaraq, Avropada alternativ müdafiə qurumunun yaradılması məsələsi gündəmə gələcək. Bu NATO-nun daxilində baş verəcək çəkişmələrdən doğacaq.

2009-cu ildə Abxaziya, Osetiya və ümumilikdə Qafqazdakı münaqişələrlə bağlı Rusiyaya xaricdən təzyiqlər daha da artacaq. Ona qarşı yönəldiləcək sanksiyaların 2009-cu ildə güclənməsi gözlənilir.

PROQNOZLARI

İQTİSADI

2009-cu ildə dünya iqtisadiyyatında bankların, neft şirkətlərinin və KİV-in milliləşdirməsi tendensiyası geniş vüsət alacaq. Həmçinin dövlətin monopoliyası artacaq. Bununla bağlı kiçik və orta sahibkarlığın müflisləşməsi gözlənilir. ABŞ-da pul islahatlarının keçirilməsi ehtimal edilir. Bu hadisənin bir qədər gec - 2010-2013-cü illərdə baş tutması da mümkündür.

Qarşıdakı illərdə dəhşətli təbii fəlakətlərin tüğyan etməsi gözlənilir. Yəqin ki, bu irimiqyaslı su daşqınları və dağlıq ərazilərdə zəlzələlərlə müşayiət olunacaq. Bu müddət ərzində dünyanın geosiyasi arenasında Hindistanla Çinin rolu artacaq.

Artıq 2009-cu ildə 6 dəfə günəş tutulması müşahidə ediləcək. Bu cəhətdən 2009-cu ili 1916, 1991 və 2000-ci illərlə müqayisə etmək mümkündür.

2009-cu ilin ən gərgin dövrü oktyabr-noyabr ayları sayılır. Bu aylarda beynəlxalq məsələlərin həllində güc işlədilməsi istisna deyil. Vacib qərarların qəbul edilməsi 26 yanvar, 9 fevral, 27 aprel, 11 may, 7 iyun, 22 iyul, 6 avqust, 13 avqust, 2 oktyabr, 23 oktyabr, 30 oktyabr, 6 noyabr, 13 noyabr günlərinə təsadüf edəcək.

İlin dünya iqtisadiyyatı üçün ümumi xüsusiyyəti dünya valyutalarının qeyri-stabilliyinin davam etməsi ilə xarakterizə ediləcək. 2008-ci ildə neftin qiymətinin düşməsinə baxmayaraq, 2009-cu il bütün enerji daşıyıcılarının qiymətinin artması ilə müşayiət olunacaq. ABŞ-ın bank sistemlərində ciddi islahatlar keçiriləcək. Rusiya bazarını da 2009-cu ildə ciddi sınaqlar gözləyir.

